

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Kairi Madi

DISAINILAHENDUSE KAITSE 3D-PRINTIMISE TEHNOLOOGIA TINGIMUSTES

Magistritöö

Juhendaja:
Gea Lepik, MJur

Tartu
2021

Sisukord

SISSEJUHATUS.....	4
1. CAD-FAILI KAITSE DISAINILAHENDUSENA.....	11
1.1. CAD-faili vastavus disainilahenduse eeldustele.....	11
1.2. CAD-faili vastavus disainilahenduse õiguskaitse saamise eeldustele.....	15
1.3. Ettepanekud.....	20
1.3.1. Toote mõiste laiendamine CAD-failis sisalduvale kujutisele.....	20
1.3.2. Disainilahenduse reprodutseerimiskõlbliku kujutisel visandatud kujutise tootena käsitlemine.....	21
2. DISAINILAHENDUSE OMANIKU AINUÕIGUSTE RIKKUMINE.....	25
2.1. CAD-faili loomine ja 3D-printimine.....	25
2.2. CAD-faili kasutamine disainilahenduse 3D-printimiseks ja levitamiseks.....	29
2.3. CAD-failide kohandamine disainilahenduse 3D-printimiseks.....	31
2.4. CAD-failide jagamine disainilahenduse 3D-printimiseks.....	33
2.5. Ettepanekud.....	38
2.5.1. Regulatsioon rikkumise vahendaja vastutusele võtmiseks.....	38
2.5.2. Käsitleda CAD-faili kasutamist rikkumisena.....	41
2.5.3. Tasu maksmine disainilahenduse 3D-printimiseks.....	42
2.5.4. 3D-prinditud esemete märgistamine vesimärkidega.....	43
3. DISAINILAHENDUSE OMANIKU AINUÕIGUSEID PIIRAVAD ERANDID.....	45
3.1. Isiklikuks tarbeks ja ilma kaubandusliku eesmärgita kasutamine.....	45
3.2. Katselistel eesmärkidel kasutamine.....	48
3.3. Osundamiseks või õppeotstarbeks reprodutseerimine.....	49
3.4. Ettepanekud.....	52
3.4.1. Piiritleda oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingute erandi kohaldamisala.....	52
3.4.2. Kehtestada hüvitamismehhanism disainilahenduse omanikele saamata jäänud tulu kompenseerimiseks.....	53

3.4.3. Kehtestada seaduslikust allikast oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil reprodutseerimise nõue	55
KOKKUVÕTE.....	57
PROTECTION OF DESIGN IN THE CONTEXT OF 3D-PRINTING.....	65
LÜHENDID	72
KASUTATUD MATERJALID	73
Kasutatud kirjandus	73
Kasutatud õigusaktid	75
Kasutatud kohtupraktika.....	76
Muud kasutatud allikad	79

SISSEJUHATUS

Disainilahenduse kaitse hõlmab erinevaid valdkondi: alates tööstusdisainist, linnaplaneerimisest, graafilisest kujundusest ja lavakujundusest kuni kostüümikujunduse, moedisaini, toote- ja pakendikujunduseni.¹ EL Nõukogu määrus nr 6/2002/EÜ ühenduse disainilahenduse kohta (edaspidi ühenduse disainilahenduse määrus) art 3 p-i a järgi on disainilahendus toote või selle osa välimus, mis tuleneb eelkõige toote enese ja/või selle kaunistuste joonte, piirjoonte, värvide, kuju, struktuuri ja/või materjali omadustest. Esemel väliskujundus on oluline eelkõige tarbijate jaoks, kes valivad toote sageli selle väljanägemise järgi. Lisaks disainilahenduse esteetilisele poolele võib aga eseme kujundus mõnikord määrata ära ka selle, kui hästi mingi ese töötab, ning on tähtis ka oma funktsionaalsuse poolest. Hästi disainitud tooted loovad olulise konkurentsieelise tootjatele ja disainilahendustesse investeerivatele ettevõtetele, mis on tavaliselt kasumlikud ja kasvavad kiiresti.²

Vaatamata sellele, millist ülesannet disainilahendus täidab, on kindel see, et disainilahenduse kujundamine võtab kaua aega ja on kulukas. Kuna disainilahenduseks on toote tasapinnaline või ruumiline väliskujundus, siis on neid lihtne kopeerida, mistõttu on intellektuaalse omandi kaitsel oluline roll disaini loomise ja kasutamise reguleerimisel.³ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi nr 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitse kohta (edaspidi disainilahenduste õiguskaitse direktiivi) art 12 lg 1 järgi annab disainilahenduse registreerimine selle omanikule ainuõiguse disainilahendust kasutada ning takistada kolmandatel isikutel seda loata kasutada. Seejuures loetakse kasutamiseks eelkõige disainilahendust kasutava või seda sisaldava toote valmistamist, pakkumist, turuletoomist, importi, eksporti või kasutamist või nendel eesmärkidel säilitamist.

Disainilahenduse kaitse saamiseks on vajalik eelnevalt disainilahendus registreerida. Disainilahenduse registreeringuga saadavad õigused on territoriaalsed. Kui disainilahendus registreerida Eesti Patendiametis, siis on disainilahenduse omaniku õiguste kasutamine piiratud vaid Eesti Vabariigi territooriumiga (TDKS § 1 lg 1), ühenduse disainilahenduse omanikul on kaitse Euroopa Liidu (edaspidi EL) kõigis liikmesriikides (ühenduse disainilahenduse määruse art 1 lg 3), välisriigi ametis registreeritud disainilahendusel on õiguskaitse konkreetses välisriigis ning WIPO Rahvusvahelises Büros registreeritud disainilahendus kehtib

¹ Bently, L., Sherman, B., Gangjee, D., Johnson, P. Intellectual Property Law fifth edition. New York: Oxford University Press 2018, p. 717.

² *Ibidem*, p. 717.

³ *Ibidem*.

registreerimistaotluses märgitud riikides, mis on ühinenud 1999. a Haagi kokkulepe Genfi redaktsiooniga (edaspidi Genfi redaktsioon; art 14).

Võimalik on ka jätta disainilahendus registreerimata ja tugineda ühenduse registreerimata disainilahenduse kaitsele. Ühenduse registreerimata disainilahendus tagab disainilahendusele kaitse kolmeks aastaks alates disainilahenduse esmakordsest EL-i territooriumil avalikustamisest (ühenduse disainilahenduse määrus art 11 lg 1). Registreerimata disainilahenduse kaitse on sobilik nendele disainilahendustele, mis on lühikest aega majanduslikult tasuvad ja muutuvad tihti, nagu näiteks moekaubad. Seepärast pole neid kaupu mõtet registreerida kui registreerimata disainilahenduse kaitse annab neile piisava kaitse.⁴ Registreerimata disainilahendust rikutakse vaid kopeerimisega st kui disainilahendust on reprodutseeritud ärilistel eesmärkidel, valmistades disainilahenduse esemeid või tehes disainilahendust kujutava joonise selleks, et selliseid esemeid saaks teha.⁵

Disainilahendusi reguleerivate õigusaktide raamistikku kuuluvad tööstusdisaini kaitse seadus (edaspidi TDKS), ühenduse disainilahenduse määrus, disainilahenduse õiguskaitse direktiiv ja Genfi redaktsioon. TDKS on siseriiklik õigusakt, mis sätestab alused disainilahenduse siseriiklikuks registreerimiseks. Genfi redaktsioon võimaldab osalisriikidel registreerida disainilahenduse teise osalisriigi tööstusomandi õiguskaitse keskametis. Disainilahenduste õiguskaitse direktiiv on ühtlustanud EL-i liikmesriikide disainilahenduse kaitse seaduseid (sh TDKS-i) ja ühenduse disainilahenduse määrusega on loodud eraldi ühenduse disainilahendus. Seepärast on TDKS-i, disainilahenduste õiguskaitse direktiivi ja ühenduse disainilahenduse määruse sisu sarnane. Kuna ühenduse disainilahendus on tänapäeval relevantsem, siis lähtutakse käesolevas magistritöös ühenduse disainilahenduse regulatsioonist.⁶

⁴ Bainbridge, D. Intellectual Property third edition (1996), p. 377.

⁵ Reeves, P., Mendis, D. The Current Status and Impact of 3D Printing Within the Industrial Sector: An Analysis of Six Case Studies. The Intellectual Property Office (2015), pp. 8-9.

⁶ Eesti Patendiameti statistika järgi esitati 2020. a kokku 40 tööstusdisainilahenduse registreerimise taotlust (Patendiameti tööstusdisainilahenduse registreerimise taotluste esitamine 01.01.2020 – 31.12.2020 statistiline põhiaruanne. – https://www.epa.ee/sites/www.epa.ee/files/elfinder/dokumendid/2020_tdaotl1.pdf). EUIPO statistika näitab, et ühenduse disainilahenduse registreerimise taotlusi esitati 2020. a kokku 30 938 taotlust (EUIPO Statistics of Community Designs 2003-01 to 2021-03 Evolution. – https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/contentPdfs/about_euipo/the_office/statistics-of-community-designs_en.pdf).

Koopiamasina, magnetofoni, videomagnetofoni ja muude digitaalsete tehnoloogiate leiutamine tõi viimasel sajandil kaasa autoriõiguse seaduse kujundamise. Kuid erinevalt autoriõiguse valdkonnast on disainilahenduse kaitse regulatsioon siiani jäänud enamasti muudatustest puutumata. See võib aga muutuda, kui töötatakse välja uued tehnoloogilised võimalused, mis võimaldavad lihtsalt ja odavalt kopeerida disainilahendusi.⁷ Selliseks tehnoloogiliseks võimaluseks saabki pidada kolmemõõtmelist printimist (edaspidi 3D-printimist), mis on populaarsust hakanud koguma alles viimastel aastatel, kuigi 3D-printimise tehnoloogia ise leiutati 1980-ndate alguses.⁸ Hargreaves'i raportis on väidetud, et 3D-printimise tehnoloogia on muutnud disainilahenduste loomise viisi, mistõttu on oodata, et see muudab ka disainilahenduse kaitse valdkonda.⁹ 3D-printimine esitab uusi väljakutseid ja laiendab kopeerimise ka füüsilistele objektidele. Enne 3D-printimise tehnoloogia kasutuselevõttu kopeerisid intellektuaalomandi õigustega kaitstud kolmemõõtmelisi objekte vaid harrastajad ja oskuslikud käsitöölised, kelle polnud suurt negatiivset mõju disainilahenduse omanikele, kuid 3D-printimise tehnoloogia muutub üha kättesaadavamaks ja võimaldab disainilahendusi kopeerida lihtsamalt ja parema kvaliteediga.¹⁰

Üha enam on hakatud tootma taskukohaste hindadega tarbijatele mõeldud 3D-printereid ja seetõttu on 3D-printerite hinnad aastatega drastiliselt langenud.¹¹ Üks Itaalia ettevõtte arendas välja 3D-printeri „OLO“, mis võimaldab printida otse nutitelefoni. Seadme suuruse, kaalu ja aku toiteallika tõttu peetakse seda seadet esimeseks kaasaskantavaks 3D-printeriks, mis on müügil hinnaga 99 dollarit. 3D-printimise tehnoloogia on hakanud hoogsamalt levima tarbijate seas ning 2015. a seisuga oli müüdnud üle 100 000 tarbijatele mõeldud 3D-printerit.¹² Arun Sundararajan, kes on üks tehnoloogia valdkonna eksperte, on avaldanud arvamust, et tulevikus kasutatakse kodumajapidamistes regulaarselt 3D-printereid ja samuti muutuvad tavapäraseks

⁷ Bently, L., *et al.* Intellectual Property Law, pp. 717-718.

⁸ Gal, M. S. 3D Challenges: Ensuring Competition and Innovation in 3D Printing. – Vanderbilt Journal of Entertainment & Technology Law, Vol. 22, No. 1 (2019), pp. 8-10.

⁹ Hargreaves, I. Digital Opportunity: A Review of Intellectual Property and Growth (2011), pp. 66.

¹⁰ Schovsbo, J., Nordberg, A. EU Design Law and 3D Printing: Finding the Right Balance in a New e-Ecosystem. University of Copenhagen Faculty of Law. Legal Studies Research Paper Series, Paper No. 2017-30, p. 2.

¹¹ Twomey, P. A New Dimension to Intellectual Property Infringement: An Evaluation of the Intellectual Property Issues Associated with 3D Printing. – Trinity College Law Review (2014), Vol. 17, p. 18.

¹² Elam, V. CAD Files and European Design Law. – Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law, Vol. 7, No. 2, September 2016, p. 147-148.

kohalikud printeripoed (ingl *local printer shops*), kus on võimalik printida suuremaid ja keerukamaid esemeid, mida kodudes on raskem printida.¹³

3D-printimine on tootmisprotsess, mille käigus sulatatakse toormaterjali kihtide haaval üksteise peale.¹⁴ Igal füüsilisel esemel on oma disainifail ehk CAD-fail, mille järgi prindib 3D-printer selle füüsilise eseme.¹⁵ CAD-faile on võimalik luua 3D-modelleerimise tarkvara kasutades, eset 3D-skänneriga skaneerides¹⁶ või kasutades fotogrammeetriat. Viimane on fototehnika, mille käigus tehakse erinevate nurkade alt 2D-fotosid, et luua lõpptulemusena 3D-mudel. Järgmiseks segmenteeritakse 3D-mudel kihtideks spetsiaalse tarkvaraga, millega genereeritakse iga kihi jaoks G-kood, mis sisaldab käsklusi objekti valmistamiseks. Seejärel on võimalik ese kiht kihi haaval välja printida.¹⁷

3D-printimise tehnoloogia muutub üha kättesaadavamaks ning järjest enam kasutatakse 3D-printereid kodudes, et luua majapidamistooteid, väikseid skulptuure ja varuosasid.¹⁸ Algselt kasutati 3D-printimise tehnoloogiat vaid tootmisettevõtetes, kuid tarbijatele kasutamiseks mõeldud 3D-printerite ja odavamate toorainete kättesaadavus on aidanud kaasa 3D-printimise levikule inimeste kodudes. Samuti on levima hakanud veebilehed nagu Thingiverse ja Cuboyo, kus on võimalik CAD-faile üles laadida, alla laadida, redigeerida, remiksida, jagada või müüa.¹⁹ Kuna tänapäeval on CAD-faile võimalik osta või erinevatelt veebilehekülgedelt tasuta alla laadida, siis see tähendab, et disainilahenduse järgi tehtud tooteid on üsna kerge 3D-printida. Lisaks saab eset 3D-printida kui jäädvustada selle kujundus ning luua vastav disainifail. Seega on võimalik 3D-printides kopeerida igat eset, mida on võimalik CAD-failiks teisendada.²⁰ Peale selle raskendab 3D-printerite kasutamine kodudes intellektuaalomandi rikkumiste tuvastamist

¹³ Gal, M. S., p. 10.

¹⁴ Campbell, T., Williams, C., Ivanova, O., Garrett, B. Could 3D Printing Change the World?: Technologies, Potential, and Implications of Additive Manufacturing. Strategic Foresight Report. Atlantic Council (2011), p. 2.

¹⁵ Depoorter, B. Intellectual Property Infringements & 3D Printing: Decentralized Piracy. – *Hastings Law Journal*, Vol. 65:1483 (2014), p. 1484.

¹⁶ Malaquias, P. Consumer 3D Printing: Is the UK Copyright and Design Law framework fit for purpose? – *Queen Mary Journal of Intellectual Property*, Vol. 6 No. 3 (2016), p. 324.

¹⁷ Elam, V., p. 147.

¹⁸ Depoorter, B., p. 1484.

¹⁹ Moilanen, J., Daly, A., Lobato, R., Allen, D. Cultures of sharing in 3D printing: what can we learn from the licence choices of Thingiverse users? – *Journal of Peer Production Issue #6 Disruption and the law* (2015), p. 4.

²⁰ Hornick, J. F., Roland, D. F. 3D Printing and Intellectual Property: Initial Thoughts. – *The Licensing Journal* (August 2013), p. 3.

ja rikkujate kohtusse andmist, sest disainilahenduste kopeerimine võib aset leida ükskõik kus üle maailma ja disainilahenduse omaniku teadmata.²¹

Disainilahenduste õiguskaitse direktiiv art-s 13 on sätestatud erandid, mil disainilahenduse õigusest tulenevaid õigusi ei kohaldata. Nendest kõige aktuaalsem 3D-printimise tehnoloogia tingimustes on isikliku kasutamise erand, mille alusel disainilahenduse õigusest selle registreerimisel tulenevaid õigusi ei kohaldata toimingute suhtes, mis on tehtud oma tarbeks ja millel ei ole kaubanduslikku eesmärki. Kuna 3D-printimise printerid on üha kättesaadavamad ja neid kasutatakse kodudes, siis tähendab selline erand justkui seda, et kõigil isikutel oleks õigus endale ise disainilahendusega kaitstud toodet 3D-printida ning tarbijal puudub vajadus päris disainilahendusega kaitstud toote ostmiseks ning disainilahenduse omanikud ei saa kontrollida oma disainilahenduse kasutamist.

Eeltoodust lähtudes tekib küsimus, kuidas on disainilahenduse omanikul võimalik oma õigusi kaitsta 3D-printimise tehnoloogia kasutamise tingimustes. Euroopa Komisjon on oma 25.01.2020 avaldatud teatises nentunud, et digipöörde tingimustes muutub aina pakilisemaks küsimuseks disainilahenduste täpselt kalibreeritud kaitse ning 3D-printimise tehnoloogia sujuvaks kasutuselevõtuks on vaja selgust 3D-printimisfailide kaitse ja disainilahenduste isiklikuks tarbeks kasutamise piiramise kohta.²² Euroopa Komisjonil on plaan 2021. aasta neljandas kvartalis ajakohastada ühenduse disainilahendusi käsitlevaid õigusakte, et muuta disainilahenduste kaitse kättesaadavamaks ja toetada üleminekut digi- ja rohemajandusele. Samuti leiab Euroopa Komisjon, et disainilahenduse kaitse ulatus võib jääda ebaselgeks 3D-printimise üha laiemal kasutuse taustal või seoses sellega, kuidas jõustada disainilahenduse õigusi EL-i transiidina läbivate kaupade puhul.²³ Käesoleva magistr töö teemat pole töö autorile teadaolevalt Eestis veel käsitletud. Samas on 2016. aastal H. Trasberg kirjutanud magistr töö teemal „Patendiomaniku ainuõiguste jõustamine 3D-printimise tehnoloogia tingimustes“, kus uuriti sarnaselt käesolevale magistr tööle 3D-printimise tehnoloogia mõju intellektuaalomandi õiguse valdkonnale, kuid disainilahenduse omanike õiguste asemel käsitleti töös patendiomanike õiguste kaitset.

²¹ Gal, M. S., pp. 6, 20.

²² 25. novembri 2020. a Euroopa Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele innovatsioonipotentsiaali rakendamine – intellektuaalomandi tegevuskava ELi majanduse taastamise ja vastupidavuse toetamise suurendamiseks. – COM(2020) 760 final, lk 3.

²³ *Ibidem*, lk 6, 9.

Käesolev magistritöö otsib vastust küsimusele, millised on kehtiva disainilahenduste kaitse õigusraamistiku puudujäägid 3D-printimise tehnoloogia tingimustes. Kas disainilahenduse kaitse võimaldab saada kaitset CAD-failidele ja neis sisalduvatele disainilahendustele, milliseid tegusid saab disainilahenduse omanik keelata ja millised erandid piiravad disainilahenduse omaniku ainuõiguseid. Selle eesmärk on anda hinnang, kas kehtiv disainilahenduste õiguskaitse raamistik vastab 3D-printimise tehnoloogia eripäradele, ja teha ettepanekuid selle ajakohastamiseks.

Magistritöö koosneb kolmest peatükist. Esimene peatükk käsitleb CAD-faili kaitset disainilahendusena. Selles peatükis on analüüsitud, millised on disainilahenduse ja õiguskaitse saamise eeldused, ning kas disainilahenduse kaitse laieneb CAD-failidele. Viimases alapeatükis on tehtud ettepanekuid kehtiva õiguse muutmiseks seoses disainilahenduse toote mõistega. Teine peatükk puudutab disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumist. Selles peatükis käsitletakse seda, milliseid tegusid saab pidada disainilahenduse rikkumiseks. Peatüki viimases alapeatükis teeb magistritöö autor ettepanekuid ühenduse disainilahenduse määruse regulatsiooni täiendamiseks selleks, et korvata kehtiva disainilahenduste kaitse õigusraamistiku puudujäägid 3D-printimise tehnoloogia tingimustes. Kolmandas peatükis analüüsitakse disainilahenduse omaniku ainuõiguseid piiravaid erandeid, mis on relevantset 3D-printimise tehnoloogia tingimustes. Ka selle peatüki viimases alapeatükis tehakse ettepanekuid ühenduse disainilahenduse määruse regulatsiooni täiendamiseks eesmärgiga korvata kehtiva disainilahenduste kaitse õigusraamistiku puudujäägid 3D-printimise tehnoloogia tingimustes.

Käesolevas magistritöös on töö õiguslikule küsimusele vastamiseks analüüsitud, tõlgendatud grammatiliselt, süsteemselt ja teleoloogiliselt disainilahenduste kaitset puudutavaid õigusakte, õiguskirjandust ja kohtulahendeid ning teise peatüki ettepanekute ja kolmanda peatüki osas on kasutatud võrdluseks teiste intellektuaalomandi valdkondade sätteid (eelkõige autoriõiguse ja patendiõiguse). Magistritöö esmasteks allikateks on TDKS, disainilahenduste õiguskaitse direktiiv, ühenduse disainilahenduse määrus ja Genfi redaktsioon. Kuna antud teemal puudub riigisisene kohtupraktika, siis on tuginetud asjakohases ulatuses EL-i Kohtu ja teiste riikide kohtulahenditele. Töö teisest allikate hulka kuuluvad mitmed õigusteadlaste poolt kirjutatud artiklid. Eelkõige võib välja tuua M.S. Gal artikli, kus on kirjutatud 3D-printimise mõjust innovatsioonile ja sellest kuidas vältida võimalikku intellektuaalomandi rikkumist 3D-tehnoloogia kasutamisel. Lisaks J. Schovsbo ja A. Nordberg ning V. Elam artiklid, mis analüüsivad eelkõige ühenduse disainilahenduse kaitset seoses 3D-printimise tehnoloogiaga.

Disainilahenduse kaitse üldküsimumste käsitlemisel on kasutatud L. Bently, B. Sherman, D. Gangjee, P. Johnson'i raamatut „Intellectual Property Law“.²⁴

Töö autori hüpotees on, et disaini omanikul pole praeguse regulatsiooni alusel võimalik oma disainilahendust 3D printimise tingimustes vajalikul määral kaitsta, sest seadusandja ei ole regulatsiooni kirjutades arvestanud ohtudega, mida 3D-printimise tehnoloogia disainilahenduse omaniku õigustele kujutab.

Märksõnad: intellektuaalne omand, disain, 3D-printimine.

²⁴ Bently, L., Sherman, B., Gangjee, D., Johnson, P. Intellectual Property Law fifth edition. New York: Oxford University Press 2018.

1. CAD-FAILI KAITSE DISAINILAHENDUSENA

1.1. CAD-faili vastavus disainilahenduse eeldustele

Varasemalt loodi CAD-faile vaid selleks, et disaini visualiseerida, ja selle tootmine sõltus masinaoperaatori, meistri või masinisti oskusest. Seevastu 3D-printimise tehnoloogia kasutamisel on CAD-fail väga olulise tähtsusega, sest just CAD-fail edastab 3D-printerile infot selle kohta, kuidas füüsilist eset printida. See paneb CAD-failid suurde küberturvalisuse ohtu. Varastatud CAD-failide järgi saab sama tüüpi 3D-printeriga ja materjaliga printida disainilahendusega kaitstud toodet. Seepärast saab pidada 3D-printimiseks mõeldud CAD-failide kaitsmist disainilahenduse omanike jaoks äärmiselt oluliseks²⁵ ja tekib küsimus, kas CAD-fail iseenesest võiks saada ühenduse disainilahenduse kaitse. Seejuures kontrollitakse, kas CAD-fail võib saada nii registreeritud kui ka registreerimata disainilahenduse kaitse. Alljärgnevalt kontrollib magistr töö autor, kas CAD-fail vastab disainilahenduse ja disainilahenduse õiguskaitsese omandamise eeldustele.

Selle jaoks, et tegu oleks disainilahendusega, on vaja täita toote, välimuse ja omaduse eeldused. Toode on tööstuslikult või käsitsi valmistatud ese, kaasa arvatud osad, mis on ette nähtud mitmeosalise tootesse ühendamiseks, pakend, kujundus, graafilised sümbolid ja tüpograafilised kirjatüübid, kuid välja arvatud arvutiprogrammid (ühenduse disainilahenduse määrus art 3 p b). Elam on leidnud, et süsteemsest vaatenurgast tundub graafiliste sümbolite ja arvuti ikoonide disainilahendusena registreerimise lubamine üsna vastuoluline kui samal ajal väita, et ühenduse disainilahenduse määruse art 3 p-s b sätestatud toote mõiste on hõlmatud üksnes füüsiliste mõõtmetega.²⁶ Näiteks võimaldab EUIPO registreerida ekraanikuvasid, ikoonide kujundusi, graafilisi kasutajaliideseid ja muid arvutiprogrammi nähtavaid elemente (Locarno klassifikatsiooni klass 14-04).²⁷

Seejuures ei ole disainilahenduste kaitse ulatus piiratud vaid teatud tootekategooriaga ja pigem hõlmab see disainilahenduse kasutamist seoses mis tahes tootega, mis ei tekita teadlikule kasutajale teistsugust üldmuljet. Malaquias on arvamisel, et on väga keeruline kindlaks teha, et CAD-failis sisalduv kujutis tekitaks asjatundjale kaitstud disainilahendusest erineva

²⁵ Chen, F., Mac, G., Gupta, N. Security features embedded in computer aided design (CAD) solid models for additive manufacturing. – *Materials & Design* 128 (2017), p. 183.

²⁶ Elam, V., pp. 150, 161.

²⁷ EUIPO Guidelines for Examination of registered Community Designs final version 1.0 (01.03.2021), p. 29.

üldmulje, arvestades, et selle eesmärk on kolmemõõtmelist disainilahendust jäljendada.²⁸ Seepärast ei tohiks kaitstavaid kujundusi üksnes seostada füüsiliste mõõtmetega.

EL-i seadusandja on toote mõiste alt välistanud arvutiprogrammid. Euroopa Komisjon on 1993. aastal avaldanud ühenduse disainilahenduse määruse ettepaneku, et arvutiprogrammide välistus tuleneb sellest, et arvutiprogramme pole võimalik disainida. Arvutiprogrammi lähte- või objektikoodi kaitstakse nagu kirjandusteoseid vastavalt Berni konventsioonile (TRIPS leping art 10 lg 1). Arvutiprogrammide õiguskaitse oli reguleeritud varasema Nõukogu arvutiprogrammide õiguskaitse direktiiviga 91/250/EEC. Eelnimetatud direktiivi raames pakutavat arvutiprogrammi autoriõiguste kaitset ei saa täiendada ega tugevdada disainilahenduse kaitse abil.²⁹ Selline määratlus ei välistaks arvutis käivitavat programmi, kasutajaliidest, arvutiekraanil kuvatavat pilti, mis võib olla kaitstud individuaalselt või üleüldise välimusega.³⁰ Disainilahenduse mõiste juures on sõnaselgelt välja toodud, et tooteks võib pidada graafilisi sümboleid, mis hõlmab endas ka arvutiikoone.

Kuigi arvutiprogrammid on tootena välistatud puudub määrukses arvutiprogrammide definitsioon ja pole teada, mida peab EL-i seadusandja arvutiprogrammideks. See on suur probleem uute infoteaduse ja -tehnoloogia edasiarenduste kaitsmiseks, sest pole teada, milliseid tooteid disainilahenduse kaitse hõlmab. Siiski on kokku lepitud, et arvutiprogrammid koosnevad igasugustest käskudest või käskude jadadest, mis on ette nähtud töötlemiseks andmetöötlusmasinaga (arvutiga) teatud funktsioonide täitmiseks või teatud ülesannete täitmiseks, mis tahes eesmärgil ja mis tahes viisil, või mis tahes programmeerimiskeeli kasutades.³¹ Tõenäoliselt hõlmab arvutiprogrammi mõiste nii programme kui selliseid (lähte- või objektikoodina), kui ka vooskeeme.³²

3D-printer vajab printimiseks CAD-faili, mis edastab 3D-printerile infot prinditava eseme kohta. Umbes samamoodi töötab ka tavaline printer, mis vajab tekstidokumenti selleks, et teada

²⁸ Malaquias, P., *The 3D Printing Revolution: an Intellectual Property Analysis*. Queen Mary University of London, 8. August 2014.

²⁹ 3th December 1993 European Commission proposal for a European Parliament and Council Regulation on the Community Design. – COM(93) 342 final-COD 463, p. 11.

³⁰ EKo C-393/09, *Bezpečnostní softwarová asociace – Svaz softwarové ochrany versus Ministerstvo kultury*, ECLI:EU:C:2010:816.

³¹ 12th February 2020 European Commission Final report of the Intellectual Property implications of the development of industrial 3D printing, p 62.

³² Schovsbo, J., *et al*, p. 8.

mida on vaja printida.³³ CAD-faili tarkvara asendab käsitsi joonestamise või vormimise automatiseeritud protsessiga. Analoogiliselt kasutatakse autoriõiguses kirjandusteoste kirjutamiseks tekstitöötlusprogramme. Tavaliselt kasutavad ettevõtted toote välimuse arendamiseks, toomiseks ja säilitamiseks arvutifaile. Seepärast ei saa CAD-faili vaadelda mitte arvutiprogrammina, vaid pelgalt teabekanalina, toena või vahendina intellektuaalse loominguga ehk siinkohal disainilahenduse realiseerimiseks. Selles mõttes on vaieldav, kas disainilahendus kui õiguse objekt on eraldatav tema toest, millest see esmakordselt loodi: paber, savi, puit või arvutipõhine loetav fail.³⁴

CAD-faili ei saa iseenesest pidada tooteks ühenduse disainilahenduse määruse raames. CAD-fail on pigem toote disainilahenduse esitus. Seda eelkõige seepärast, et ühenduse disainilahenduse määruse art 3 p-de a ja b järgi on toode tööstuslikult või käsitsi valmistatud ese, millel on jooned, piirjooned, värvid, kuju, struktuur ja materjali omadused. CAD-failil endal pole eeltoodud funktsioone, kuid CAD-failis kujutatud kujutisel võivad olla sellised omadused. Eeltoodust lähtudes võib CAD-failis kujutatud eseme kujutist pidada tooteks, kuigi CAD-faili ei saa disainilahendusena kaitse alla võtta. Franzosi on leidnud, et disainilahendusena on kaitstav toote disain, olenemata sellest, kuidas või milliste vahendite kaudu antakse sellele füüsiline vorm.³⁵ See tähendab, et CAD-failis sisalduv kujutis võib saada kaitse, kui see vastab ka muudele kaitseks vajalikele nõuetele.

Teiseks peab CAD-failis sisalduv kujutis vastama välimuse kriteeriumile, mille puhul on olulisel kohal disainilahenduse visuaalne kuju. Toote välimuse puhul pole oluline, et selle kujundus peaks olema atraktiivne, dekoratiivne või esteetiline,³⁶ samas võib disainilahenduse kaitse saada ka funktsionaalse iseloomuga toode, mille üldilme määravad suuresti, kuid mitte ainult funktsionaalsed kaalutlused. Kuid üldjuhul ei kaitsta disainilahendust, mille välimus tuleneb üksnes toote tehnilise otstarbe täitmise vajadusest.³⁷ Enamike toodete disainimisel

³³ Osborn, L., S. Regulating Three-Dimensional Printing: The Converging Worlds Of Bits And Atoms. – San Diego Law Review, Vol. 51, No. 553 (2014).

³⁴ Schovsbo, J., *et al*, p. 11.

³⁵ Franzosi, M., Hirsch, M. R., Hoyng, W., A., Levin, M., Ohlgart, D., C., Phillips, J., Posner, B., Scordamaglia, V. European Design Protection – Commentary to Directive and Regulation Proposals. The Hague; Boston: Kluwer Law International 1996, p. 43.

³⁶ Bundesgerichtshof. I ZR 89/08 – <https://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=f82ecb87ea032643a6fd4a6b6fb23972&nr=52206&pos=0&anz=1> (22.04.2010).

³⁷ C-395/16, *DOCERAM GmbH versus CeramTec GmbH*; EÜKo T-574/19, *Tinnus Enterprises versus EUIPO – Mystic Products ja Koopman International*, ECLI:EU:T:2020:543.

pöördab disainer tähelepanu nii toote funktsionaalsusele kui ka esteetilisusele. Mõne toote, näiteks piltide ja kaunistuste puhul on tähtis, et need oleksid meeldivad visuaalselt. Muude toodete, näiteks masina sisemiste tööosade puhul pole visuaalne välimus oluline. Sellepärast keelavad ühenduse disainilahenduse õigusaktid selliste komponentide kaitse, mis pole tavapärases kasutuses nähtavad.³⁸

Samas saab pidada küsitavaks, kas kaitse piirdub vaid visuaalsete tunnustega või määratlus on piisavalt lai ja võiks hõlmata ka materjale, struktuure, lõhnu ja helisid, mida tajuvad muud meeled peale nägemise. Ühenduse disainilahenduse määruse art 3 p-s a on viidatud toote struktuurile ja materjalile, mis viitab sellele, et olulised disainilahenduse omadused võivad olla ka kombinatavad. See tähendab, et näiteks oleks võimalik saada disainilahenduse kaitse tootele, mis on valmistatud uuest materjalist ning millel on selgelt eristatav tekstuur. Samamoodi võivad disaini oluliseks osaks olla materjalide kaal ja elastsus.³⁹ Ühenduse disainilahenduse on seotud toodete visuaalse välimusega ja materjalid võivad olla asjakohased ainult niivõrd, kuivõrd need mõjutavad toote välimust.⁴⁰ See tähendab, et toote struktuur ja muud välised tunnused on kaitstavad üksnes siis kui need on osa toote visuaalsest välimusest ja seepärast pole helid, lõhnad ja maitse hõlmatud disainilahenduse mõistega.⁴¹

Selleks, et CAD-failis sisalduv kujutis vastaks välimuse kriteeriumile on oluline, et loetakse ekraanil nähtav CAD-faili kujutis digitaalselt nähtavaks. Lähtudes ühenduse disainilahenduse määruse art 3 p-st b, siis võib pidada graafilisi sümboleid tooteks ühenduse disainilahenduse määruse tähenduses ja neid on edukalt registreeritud EUIPO-s. See näitab, et disainilahendusel võib olla mittefüüsiline välimus. Seega võib CAD-failis sisalduv kujutis vastata välimuse eeldusele.

Kolmandaks on vaja CAD-failis sisalduval kujutisel vastata omaduse kriteeriumile. Disainilahenduse mõiste järgi peab disainilahenduse välimus tulenema selle toote omadustest. Toote omaduste hulka kuuluvad nii toote jooned, piirjooned, kuju, struktuur või materjal (ühenduse disainilahenduse määruse art 3 p-d a ja b). Selle alla käivad enamuse disaine nagu

³⁸ OHIM, *Lindner Recyclingtech GmbH versus Franssens Verkstädter AB*, R 690/2007-3 (22.10.2009).

https://euipo.europa.eu/copla/trademark/data/00025377/download/CLW/APL/2009/EN/20091022_R0690_2007-3.pdf?app=esearch&casenum=R0690/2007-3&trTypeDoc=NA

³⁹ Bently, L., *et al.* Intellectual Property Law, p. 742.

⁴⁰ *Gimex International Groupe Import v The Chill Bag Co. Ltd*, EWPC 31.

⁴¹ OHIM, *Eli Lilly and Company*, R 120/2001-2 (04.08.2003).
<https://www.copat.de/markenformen/r0120-2001-2.pdf>

näiteks graafiline disain, tööstusdisain, toote- ja pakendikujundus ja moedisain.⁴² Näiteks on Üldkohus pidanud muruniiduki puhul kaitstavateks omadusteks neid, mida on näha kui paigutada muruniiduk maha muruniitja ette.⁴³ Disainilahenduse kaitstavuse hindamisel ei võeta arvesse toote omadusi, mida pole tavapäraselt näha ning mis ei puuduta toote välimust.⁴⁴ Omaduseks pole võimalik pidada osa tootest, mida pole tavakasutuses näha ja mis on kasutajale nähtav alles siis, kui toode osadeks lahti võtta.⁴⁵ Kuivõrd eelnevalt leiti, et CAD-failis sisalduv kujutis võib vastata välimuse kriteeriumile ja disainilahenduse välimus tuleneb tema omadustest, siis võib CAD-failis sisalduv kujutis vastata ka omaduse eeldusele. Siinkohal võib CAD-failis sisalduval kujutisel olla igasuguseid mittefüüsilisi omadusi olenevalt sellest, mis eseme kujutisega on tegemist. Seega

Järelikult ei kvalifitseeru CAD-fail disainilahenduseks, sest CAD-faili ei saa pidada tooteks ühenduse disainilahenduse määruse art 3 p-i b järgi. CAD-fail on oma olemuselt hoopis disainilahenduse esitus. Seevastu võib disainilahenduseks pidada CAD-failis sisalduvat kujutist, kuna toote, välimuse ja omaduste eelduste täitmiseks pole vaja, et disainilahendus oleks teostatud füüsiliselt ning piisab vaid selle võimalusest.

1.2. CAD-faili vastavus disainilahenduse õiguskaitse saamise eeldustele

Kui eelnevalt on välja toodud eeldused, millele toode peab vastama selleks, et tegu oleks disainilahendusega, siis järgnevalt on toodud eeldused, millele disainilahendus peab vastama õiguskaitse saamiseks. Tulenevalt ühenduse disainilahenduse määruse art 4 lg-st 1 peab disainilahendus õiguskaitse saamiseks vastama uudsuse ja eristatavuse kriteeriumitele.

Ühenduse registreerimata disainilahendus loetakse uudseks kui identset disainilahendust pole tehtud kättesaadavaks enne kuupäeva, mil disainilahendus, millele kaitset taotletakse, esimest korda avalikkusele kättesaadavaks tehti (ühenduse disainilahenduse määrus art 5 lg 1). Juhul kui CAD-fail vastab disainilahenduse eeldustele ja see laaditakse veebilehele üles, siis tekib küsimus, kas tegemist võiks olla disainilahenduse avaliku näitamise või avalikustamisega. Kui see on nii, siis on selle otseseks tagajärjeks see, et iga üleslaaditud CAD-fail sisaldab endas

⁴² Bently, L., *et al.* Intellectual Property Law, p. 744.

⁴³ EÜKo T-10/08, *Kwang Yang Motor versus OHMI*, ECLI:EU:T:2011:446.

⁴⁴ EÜKo T-494/12, *Biscuits Poult versus OHMI – Banketbakkerij Merba*, ECLI:EU:T:2014:757.

⁴⁵ EÜKo T-41/14, *Argo Development and Manufacturing versus OHMI – Clapbanner (Représentation d'articles publicitaires)*, ECLI:EU:T:2015:53.

registreerimata ühenduse disainilahendust. Seevastu ühenduse registreeritud disainilahendus vastab uudsuse kriteeriumile, kui identset disainilahendust ei ole tehtud avalikkusele kättesaadavaks enne kuupäeva, mil esitati selle disainilahenduse registreerimise taotlus, millele kaitset taotletakse, või kui nõutakse prioriteeti, enne prioriteedikuupäeva (ühenduse disainilahenduse määrus art 5 lg 1).

Disainilahendused loetakse identseks, kui nende omadused erinevad vaid ebaoluliste üksikasjade poolest (ühenduse disainilahenduse määrus art 5 lg-d 1 ja 2). Seejuures pole tähtis, kas kujunduse taga olevad ideed või kontseptsioonid on samad, oluline on ainult see, kas disainilahenduste füüsiline vorm või välimus on identsed.⁴⁶ Uudsuse hindamisel tuleb võrrelda disainilahenduste välimust ja mitte nende funktsiooni ega tooteid. See tähendab, et kui näiteks võrreldatakse plastikust 3D-prinditud kõrvarõngaid sama värvi ja suurusega merevaigust valmistatud kõrvarõngastega, siis võidakse leida, et erineva materjali tõttu pole disainilahenduste välimus identne.

Kuid kõige keerulisem on kindlaks teha seda, mida saab pidada ebaolulisteks üksikasjadeks. Ebaolulisteks üksikasjadeks on peetud detaile, mida pole koheselt võimalik tajuda ja mis ei too kaasa isegi kõige väiksemaid erinevusi disainilahenduste vahel.⁴⁷ Järelikult saab eristatavateks pidada üksnes selliseid omadusi, mis on märgatavad vaid kohtuekspertiisi läbiviimisel.⁴⁸ Kuna disainilahenduste identsust tuleb hinnata juhtumipõhiselt, siis ei nähtu siinkohal takistusi, miks ei tohiks CAD-failis sisalduv kujutis täita uudsuse kriteeriumi.

Viimaks on CAD-failis sisalduval kujutisel vaja vastata eristatavuse kriteeriumile. Ühenduse disainilahenduse eristatavuse hindamine toimub sisuliselt neljast etapist koosneva analüüsi käigus. Selle hindamise käigus määratakse kindlaks esiteks nende toodete tööstusharu, milles või mille puhul kasutamiseks on disainilahendus ette nähtud; teiseks, lähtudes nende toodete otstarbest, määratakse kindlaks nende asjatundlik kasutaja ja asjatundlikku kasutajat silmas pidades määratakse kindlaks see, mil määral on ta kursis asjaomaste toodete varasemate kunstiliste lahendustega, ning tema tähelepanelikkuse aste, võrreldes asjaomaseid disainilahendusi nii otseselt kui võimalik; kolmandaks määratakse kindlaks disainilahenduse väljatöötamise käigus autoril olnud vabadusaste, ja neljandaks kõnealuste disainilahenduste

⁴⁶ Working document of the services of the Commission, Green Paper on the Legal Protection of Industrial Design, pp. 58-59; Bently, L., *et al.* Intellectual Property Law, p. 770.

⁴⁷ EKo T-68/11, *Erich Kastenholtz versus Siseturu Ühtlustamise Amet (kaubamärgid ja tööstusdisainilahendused)*, ECLI:EU:T:2013:298.

⁴⁸ Bently, L., *et al.* Intellectual Property Law, p. 771.

võrdlemise tulemus, pidades silmas asjaomast tööstussektorit, autori vabadusastet ja seda, milline üldmulje jääb asjatundlikule kasutajale vaidlusalusest disainilahendusest ja kõigist varasematest disainilahendustest, mis on avalikkusele kättesaadavaks tehtud.⁴⁹

Disainilahendus vastab eristatavuse kriteeriumile kui vastava ala asjatundja üldmulje sellest erineb kõikide nende disainilahenduste jäetud üldmuljest, mis on avalikkusele kättesaadavaks tehtud ühenduse registreerimata disainilahenduse puhul enne kuupäeva, mil disainilahendus, millele kaitset taotletakse, esimest korda avalikkusele kättesaadavaks tehti (ühenduse disainilahenduse määrus art 6 lg 1 p a). Nagu kohtupraktikast nähtub, tuleneb disainilahenduse eristatavus asjatundlikule kasutajale jäävast erinevast üldmuljest või *déjà-vu*-efekti puudumisest seoses mis tahes varasema disainilahendusega, võtmata arvesse erinevusi, mis on niivõrd vähe silmatorkavad, et ei mõjuta nimetatud üldmuljet, olgugi et tegemist on enama kui tühiste detailidega, kuid võttes arvesse sedavõrd silmatorkavaid erinevusi, mis tingivad erineva üldmulje.⁵⁰ Võimaluse korral võrdleb asjatundja vaidlustatud disainilahendusi vahetult, kuna niisugune võrdlus on seotud muljega, mis on sellele kasutajale jäänud mitte varasemate disainilahenduste spetsiifiliste elementide või osade kogumist, vaid eristatavatest ja konkreetsetest varasematest disainilahendustest.

Samas ei saa välistada, et vahetu võrdlemine ei ole asjaomasel valdkonnas teostatav või tavapärane eelkõige eriliste asjaolude või nende omaduste tõttu, mis on varasema disainilahendusega ja vaidlustatud disainilahendusega kujutavatel esemetel.⁵¹ Seega läbib disainilahendus eristatavuse kontrolli vaid siis, kui see erineb varasemalt 3D-printimise platvormile üles laaditud toote CAD-failist ja varasemalt turule toodud tootest. Seda eelkõige seepärast, et uus disainilahendus ei jäta vastava ala asjatundjale võrreldes varasema disainilahendusega erinevat üldmuljet (ühenduse disainilahenduse määrus art 6 lg 1), mistõttu ei täidaks uus disainilahendus enam eristatavuse eeldust ja tulemusena omanda disainilahenduse õiguskaitset.

⁴⁹ EKo T-525/13, *H&M Hennes & Mauritz versus OHMI – Yves Saint Laurent*, ECLI:EU:T:2015:617.

⁵⁰ T-9/15, *Ball Beverage Packaging Europe versus EUIPO – Crown Hellas Can*.

⁵¹ EKo C-345/13, *Karen Millen Fashions Ltd versus Dunnes Stores and Dunnes Stores (Limerick) Ltd*, ECLI:EU:C:2014:2013; EKo C-281/10 P, *PepsiCo versus Grupo Promer Mon Graphic, SA*; EKo C-101/11 P ja C-102/11 P, *Herbert Neuman ja Andoni Galdeano del Sel versus José Manuel Baena Grupo SA*, ECLI:EU:C:2012:641; EÜKo T-153/08, *Shenzhen Taiden versus OHMI Bosch Security Systems*, ECLI:EU:T:2010:248.

Ühenduse disainilahenduse määruses pole asjatundliku kasutaja mõistet defineeritud. Euroopa Kohus on otsustanud, et mõistest „asjatundlik kasutaja“ võib aru saada nii, et see tähistab mitte keskmise tähelepanelikkuse astmega kasutajat, vaid kasutajat, kes on kas tulenevalt isiklikust kogemusest või vastava valdkonna ulatuslikest teadmistest erilise valvsusega. Euroopa Kohtu praktika kohaselt viitab omadussõna „asjatundlik“ sellele, et olemata disainer või tehniline ekspert, tunneb see kasutaja asjaomase valdkonna erinevaid disainilahendusi, tal on teataval määral teadmisi nende disainilahenduste tavaliste elementide kohta ning tulenevalt huvist asjaomaste toodete vastu on tema tähelepanelikkuse aste neid tooteid kasutades suhteliselt kõrge.⁵² Asjatundlik kasutaja peab CAD-failide eristatavuse hindamiseks olema kursis lisaks tavapärasele turul olevatele toodetele ka veebiplatvormidel üleval olevate CAD-failidega.⁵³

Eristatavuse hindamisel võetakse arvesse autori vabadusastet disainilahenduse väljatöötamise käigus (ühenduse disainilahenduse määrus art 6 lg 2). Kui disaineril on disaini väljatöötamisel suur vabadus, kinnitab see järeldust, et disainilahendused, millel pole olulisi erinevusi, tekitavad teadliku kasutaja jaoks sama üldmulje.⁵⁴ Vastavalt EUIPO praktikale on disaineri vabadusaste madalam kui ta peab järgima tehnilisi piiranguid. 3D-printimise tehnoloogia kasutuselevõtt võimaldab isikutel kodudes kergemini ja kiiremalt disainilahendusi luua, mistõttu kui hakatakse rohkem kodudes disainilahendusi 3D-printima, siis tekiks üha rohkem uusi kujundusi.⁵⁵

Lisaks võimaldab 3D-printimise tehnoloogia kasutamine luua kujundusi odavamalt ja lühema aja jooksul arvutis visandades. Elam toob välja, et eelduslikult on disaineril suurem vabadusaste uue tehnika kasutamisel, sest see pakub uusi tootmismeetodite võimalusi.⁵⁶ Seepärast saab pidada küsitavaks, kas juhul kui uute disainilahenduste arv kasvab ja autori vabadusaste muutub oluliselt suuremaks. Kui loodud disainilahenduste arv kasvaks hüppeliselt, siis tulemusena oleks keerulisem eristada omavahel disainilahendusi. Asjatundlik kasutaja ei suudaks eristada uut toodet ja varasemalt kaitstud disainilahendust ning seepärast ei saaks uued tooted enam

⁵² EKo C-281/10 P, *PepsiCo versus Grupo Promer Mon Graphic, SA*, ECLI:EU:C:2011:679; EKo C-361/15 P ja C-405/15 P, *Easy Sanitary Solutions versus Group Nivelles ja EUIPO*, ECLI:EU:C:2017:720; EÜKo T-68/11, *Kastenholz versus OHMI – Qwatchme (Cadrans de montre)*, ECLI:EU:T:2013:298; EÜKo T-06/16, *Gamet S.A. versus EUIPO*, ECLI:EU:T:2017:466.

⁵³ Elam, V., p. 155.

⁵⁴ EÜKo T-10/08, *Kwang Yang Motor versus OHMI*.

⁵⁵ European Commission Final report of the Intellectual Property implications of the development of industrial 3D printing, pp 64-65.

⁵⁶ Elam, V., pp. 156-157.

kaitset.⁵⁷ Teisalt võib asjatundja olla valivam eristatavuse kontrollimisel ning disainilahenduse kaitse saaksid vähesemad tooted.⁵⁸

Seega praeguse ühenduse disainilahenduse regulatsiooni järgi CAD-fail ei vasta disainilahenduse kaitse saamise tingimustele. Seda eelkõige seepärast, CAD-failil endal pole ühenduse disainilahenduse määruse art 3 p-des a ja b välja toodud funktsioone, kuid seevastu CAD-failis kujutatud kujutisel võivad olla sellised omadused. Seega CAD-failis sisalduv kujutis võib saada kaitse, kui see vastab ka muudele kaitseks vajalikele nõuetele. Seejuures võib CAD-failis sisalduv kujutis saada nii registreeritud kui ka registreerimata disainilahenduse kaitse.

Kui CAD-failis sisalduv kujutis registreeritakse ühenduse disainilahendusena, siis kestab kaitseperiood viis aastat alates taotluse esitamise kuupäevast ja õiguste omanik võib pikendada kaitse tähtaega veel üheks või mitmeks viieaastaseks ajavahemikuks, kokku kuni 25 aastaks alates taotluse esitamise kuupäevast (ühenduse disainilahenduse määruse art 12). Seevastu kui CAD-failis sisalduv disainilahendus jäetakse registreerimata ja tuginetakse ühenduse ühenduse registreerimata disainilahenduse kaitsele, siis kaitstakse ühenduse registreerimata disainilahendust kolme aasta jooksul alates kuupäevast, mil disainilahendus ühenduses esimest korda avalikkusele kättesaadavaks tehti (ühenduse disainilahenduse määrus art 11 lg 1).

Disainilahendus loetakse ühenduses avalikkusele kättesaadavaks tehtuks, kui see on trükis avaldatud, näitusele esitatud, seda on kasutatud kaubavahetuses või see on muul viisil avalikustatud sellisel viisil, et ühenduses tegutsevad asjaomase sektori ringkonnad pidid mõistliku ootuse kohaselt sellest tavapärase majandustegevuse käigus teada saama. Disainilahendust ei loeta siiski avalikkusele kättesaadavaks tehtuks, kui see on üksnes avalikustatud kolmandale isikule, kelle puhul kehtib otsene või kaudne konfidentsiaalsusnõue (ühenduse disainilahenduse määrus art 11 lg 2).

Seejuures on tähtis välja tuua, et asjaomase sektori ringkonnad ei hõlma üksnes isikuid, kes tegelevad asjaomases sektoris disainilahenduste loomise ja neile disainilahendustele vastavate toodete arendamise või valmistamisega, vaid ka isikuid, kes tegelevad selle sektori toodete kaubandusega, sealhulgas need, kes disainivad, valmistavad, reklaamivad, turustavad, levitavad või müüvad selliseid tooteid Euroopa Liidus kaubanduse käigus. Lisaks võib asjaomase sektori

⁵⁷ *Ibidem*, pp. 156-157.

⁵⁸ Franzosi, M., *et al*, p. 76.

ringkond hõlmata eksperte ja kõiki kaubandusega seotud ettevõtteid.⁵⁹ 3D-printimise raames võiks registreerimata disainilahenduse avalikustamiseks pidada ka CAD-faili üleslaadimist veebilehele.

Järelikult CAD-faili pole võimalik kaitsta ühenduse disainilahendusena, kuid seevastu võib disainilahenduse kaitse omandada CAD-failis sisalduv kujutis, kui see vastab kõigile disainilahenduse kaitseks vajalikele nõuetele. Seejuures CAD-failis sisalduv kujutis võiks saada nii registreeritud kui ka registreerimata disainilahenduse kaitse.

1.3. Ettepanekud

1.3.1. Toote mõiste laiendamine CAD-failis sisalduvale kujutisele

Ühenduse registreeritud disainilahendusest tuleneva ainuõiguse eesmärk on tagada suurem õiguskindlus ja ühenduse registreerimata disainilahendusega peaks kaasnema vaid õigus takistada kopeerimist (ühenduse disainilahenduse määruse preambul p 21).⁶⁰ Praegune disainilahenduse kaitse regulatsioon ei suuda seda eesmärki efektiivselt täita 3D-printimise tehnoloogia tingimustes. Praeguseni pole disainilahenduse omanikel kindlalt teada, kas ühenduse disainilahenduse määruse art 3 järgi võib disainilahenduse kaitse saada ka CAD-faili sisalduv kujutis, mida veel füüsilises vormis ei eksisteeri. Franzosi on leidnud, et disainilahendusena on kaitstav disainilahendus, olenemata sellest, kuidas või milliste vahendite kaudu antakse sellele füüsiline vorm, mistõttu võib CAD-failis sisalduv kujutis saada disainilahenduse kaitse, kui see vastab ka muudele kaitseks vajalikele nõuetele.⁶¹ Seda järeldust on toetanud ka Euroopa Komisjon ise 2020. aastal avaldatud raportis 3D-printimise mõju kohta intellektuaal omandi valdkondadele.⁶² Kuid 3D-tehnoloogia sujuvaks kasutusele võtuks oleks vajalik täiendada kehtivat ühenduse disainilahenduse määrust.

Seda on Euroopa Komisjon nentunud oma hiljutises teatises, tähtsustades 3D-printimise tehnoloogia sujuvaks kasutuselevõtuks 3D-printimisfailide kaitse regulatsioonis selguse

⁵⁹ EKo C-479/12, *H. Gautzsch Großhandel GmbH & Co. KG versus Münchener Boulevard Möbel Joseph Duna GmbH*, ECLI:EU:C:2014:75.

⁶⁰ EKo C-488/10, *Celaya Emparanza y Galdos Internacional SA versus Proyectos Integrales de Balizamiento SL*, ECLI:EU:C:2012:88.

⁶¹ Franzosi, M., *et al*, p. 43.

⁶² European Commission Final report of the Intellectual Property implications of the development of industrial 3D printing, pp 63-64.

loomist.⁶³ Eeltoodust tulenevalt on Euroopa Komisjonil plaan 2021. aasta neljandas kvartalis ajakohastada ühenduse disainilahenduse määrust.⁶⁴ Hetkel pole teada, millise lahenduse kasuks EL-i seadusandja võib otsustada. Järgnevalt analüüsib magistritöö autor võimalusi, kuidas võiks täiendada praegust ühenduse disainilahenduse määrust, et disainilahenduse omanike ainuõiguseid tagada 3D-printimise tingimustes.

Magistritöö autori esimene ettepanek on laiendada toote mõiste definitsiooni, et see hõlmaks endas ka CAD-failides sisalduvaid kujutisi, mis vastavad disainilahenduse kaitse saamise eeldustele. Kuigi praeguse regulatsiooni järgi pole CAD-failis sisalduva kujutise kaitse sõnaselgelt välistatud, pole EL-i seadusandja sõnaselgelt välja toonud, et disainilahenduse kaitse hõlmab ka füüsilises vormis mitte eksisteerivaid tooteid nagu CAD-failis sisalduvaid kujutisi. Kuna 3D-tehnoloogia tingimustes on disainilahenduste kopeerimine muutnud lihtsamaks, peaks disainilahenduse kaitse hõlmama ka CAD-failides sisalduvaid disainilahendusi. Selliselt oleks disainilahenduse omaniku ainuõigused tagatud ka juhul kui keegi kasutab CAD-failis sisalduvat disainilahendust ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 mõistes.

Toote mõiste definitsiooni saaks laiendada CAD-failis sisalduvatele kujutistele, kui lisada ühenduse disainilahenduse määruse artikkel 3 p-i b juurde fraas „CAD-failides sisalduvad kujutised“. Eeltoodust tulenevalt võiks ühenduse disainilahenduse määruse art 3 p-i b sõnastus olla järgmine: toode – mis tahes tööstuslikult või käsitsi valmistatud ese, kaasa arvatud osad, mis on ette nähtud mitmeosalisse tootesse ühendamiseks, pakend, kujundus, graafilised sümbolid, tüpograafilised kirjatüübid ja CAD-failides sisalduvad kujutised, kuid välja arvatud arvutiprogrammid.

1.3.2. Disainilahenduse reprodutseerimiskõlbliku kujutisel visandatud kujutise tootena käsitlemine

Teine võimalus oleks käsitleda disainilahenduse reprodutseerimiskõlblikku kujutisel välja toodud kujutist tootena.⁶⁵ Kuna Franzosi on leidnud, et disainilahendusena on kaitstav toote disain, olenemata sellest, kuidas või milliste vahendite kaudu antakse sellele füüsiline vorm, siis võib disainilahenduse reprodutseerimiskõlblikku kujutis saada disainilahenduse kaitse, kui

⁶³ 25. november 2020. a Euroopa Komisjoni teatis, lk 3.

⁶⁴ *Ibidem*, lk 9.

⁶⁵ Elam, V., p. 161.

see vastab ka muudele kaitseks vajalikele nõuetele.⁶⁶ Disainilahendus kaitseb konkreetse toote väliskujundust. Kuid disainilahenduse kaitse saamiseks pole vaja, et konkreetne disainilahendus eksisteeriks füüsiliselt ja piisab võimalusest, et see kunagi füüsiliselt realiseeritaks.

Disainilahenduse reprodutseerimiskõlbliku kujutisel visandatud kujutise tootena käsitlemise eeliseks saaks pidada seda, et aja möödudes kui leitakse teisi meediume reprodutseerimiskõlblike kujutiste esitamiseks, siis oleksid ka need hõlmatud disainilahenduse kaitsega juhul, kui need vastavad disainilahenduse kaitse tingimustele. Sellisel juhul ei vajaks ühenduse disainilahenduse määrus iga uue tehnoloogia kasutusele võtmisel ajakohastamist. Täpsemad nõuded on ühenduse disainilahendustele sätestatud praegugi EUIPO juhistes ja vajadusel saaks seal välja tuua meediume, millel esitatud kujutisi saab pidada reprodutseerimiskõlblikuks.

Ühenduse disainilahenduse määruse art 36 lg 1 p c järgi ühenduse registreeritud disainilahenduse taotlus peab sisaldama disainilahenduse reprodutseerimiskõlblikku kujutist. EUIPO ühenduse registreeritud disainilahenduste läbivaatamise juhiste järgi on disainilahenduse kujutis kas mustvalge või värviline graafiline reproduktsioon või disainilahenduse mustvalge või värvifoto (Komisjoni määrus nr 2245/2002, millega rakendatakse nõukogu määrus nr 6/2002 ühenduse disainilahenduse kohta (edaspidi ühenduse disainilahenduse määruse rakendamismäärus) art 4 lg 1). Olenemata sellest, kas taotlus esitatakse elektrooniliselt või paberil, kujutis reprodutseeritakse neutraalsele taustale ja seda ei retušeerita tindi ega korrektuurivärviga. Kujutise kvaliteet peab olema selline, et kõik üksikasjad, mille kaitset taotletakse, oleksid selgesti eristatavad ja seda oleks võimalik vähendada või suurendada kuni 8 cm laiuseni ja 16 cm kõrguseni kande jaoks

Euroopa Kohus on leidnud, et enne, kui registreerimistaotlusele saab määrata esitamiskuupäeva, peab selles olema esitatud kujutis, mis võimaldab identifitseerida eseme, millele kaitset taotletakse. Nimelt ei ole võimalik lugeda registreerimistaotlust nõuetekohaselt esitatuks, kui see ei võimalda selgelt identifitseerida disainilahendust, mille registreerimist taotletakse.⁶⁷ Vastavalt EUIPO tegevdiriectori otsusele nr EX-20-9 peab ühenduse registreeritud disainilahenduse taotlus vastama otsuse artikli 9 tehnilistele tingimustele. Elektrooniliselt on lubatud esitada registreeritud ühenduse disainilahenduse taotlus eelkõige JPEG formaadis, mis

⁶⁶ Franzosi, M., *et al*, p. 43; European Commission Final report of the Intellectual Property implications of the development of industrial 3D printing, pp 63-64.

⁶⁷ EKO C-217/17 P, *Mast-Jägermeister versus EUIPO*, ECLI:EU:C:2018:534.

on standardne failiformaat disainilahenduse kujutamiseks. OBJ, STL ja X3D formaadis faile on lubatud üles laadida üksnes täiendavalt, need kujutavad registreeritavat disainilahendust 3D vaates.⁶⁸ STL on CAD tarkvarale iseloomulik 3D failiformaat ja X3D sisaldab CAD laiendusi.⁶⁹ Seega saab 3D formaate pidada ainult täiendavaks tehniliseks vahenditeks disaini kujutamiseks ja need ei asenda tavapäraseid staatilisi vaateid. Reprodutseerimiskõlbliku kujutise nõude eesmärk on see, et disainilahendust oleks võimalik kanda registrisse ja selleks on vaja seda kuidagi kujutada ning asjatundjatel oleks võimalik tajuda visuaalselt, milline see disain välja näeb.

Ühenduse registreeritud disainilahenduse kaitse ulatus sõltub vaidlusaluse disainilahenduse taotlusega esitatud piltide õigest tõlgendamisest.⁷⁰ Ühendkuningriikide ülemkohtu kohtuasi nr UKSC 2014/0147 puudutas väidetavat ühenduse registreeritud disainilahenduse (lastele mõeldud kohver, mille peal saab sõita) rikkumist, mille osas oli esitatud kuus CAD-tarkvara abil valmistatud pilti. Disainilahenduse põhiosa oli ühtlaselt hall, kuid ees olid mustad ribad, üleval olid must rihm ja mustad rattad. Pärast nende piltide analüüsimist ei olnud kohtule selge, kas CAD-piltide kahetooniline värvus (halli ja musta värvi kontrastsus) oli lihtsalt arvuti loodud või see näitas, et rattad ja rihm on eraldi komponendid. Seetõttu oli küsimuseks, kas käsitleda registreeritud ühenduse disainilahendust kuju kaitsena või kahe kontrastse värvi kuju kaitsena ning vaid viimasel juhul saaks kaaluda selle värvikontrastsuse tekitatud üldmuljet. Seega võivad CAD- faili kujutised kujutada tarbetut toonikontrasti, mis omakorda võivad tekitada segadust ja seda tuleks mõista kui disainilahenduse kaitse ulatuse piiramist ainult teatud värvidega.⁷¹ See näitab, et on võimalik ühenduse registreeritud disainilahenduse taotluse esitamisel lisada taotlusele disainilahendust kujutav CAD-fail ja saada disainilahenduse registreering CAD-failis kujutatavale tootele.

Selleks, et hõlmata CAD-failides sisalduvaid kujutisi toote mõistes pole ühenduse disainilahenduse määruse art 3 p-i b vaja täiesti ümber sõnastada. Praeguses regulatsioonis eksisteeriv loend võib jääda, aga sinna võiks lisada täiendava lause. Eeltoodust tulenevalt võiks ühenduse disainilahenduse määruse artikkel 3 p-i b sõnastus olla järgmine: toode – mis tahes tööstuslikult või käsitsi valmistatud ese, kaasa arvatud osad, mis on ette nähtud mitmeosalise

⁶⁸ EUIPO Decision No EX-20-9 of the Executive Director of the Office of 3 November 2020 on communication by electronic means, p. 9.

⁶⁹ Dolinsky, K. CAD's Cradle: Untangling Copyrightability, Derivative Works, and Fair Use in 3D Printing. – Washington and Lee Law Review, Vol. 71, No. 1, Winter 2014, p. 600.

⁷⁰ *PMS International Group Plc v Magmatic Limited*, UKSC 12.

⁷¹ Elam, V., p. 151.

tootesse ühendamiseks, pakend, kujundus, graafilised sümbolid ja tüpograafilised kirjatüübid, kuid välja arvatud arvutiprogrammid. Tooteks võib lugeda ka disainilahenduse reprodutseerimiskõlblikku kujutisel visandatud toodet artikkel 36 lg 1 p-i c mõttes.

2. DISAINILAHENDUSE OMANIKU AINUÕIGUSTE RIKKUMINE

2.1. CAD-faili loomine ja 3D-printimine

3D-printimise tehnoloogia kasutusele võtmine omab negatiivseid mõjusid disainilahenduse omanikele, sest 3D-printimise tehnoloogia võimaldab kiiremini, lihtsamalt ja taskukohasemalt disainilahendusi reprodutseerida.⁷² 6. novembril 2020 andis Euroopa Komisjon välja talituste töödokumendi disainilahenduse kaitset käsitlevate EL-i õigusaktide hindamise kohta. Hindamise raames paluti huvirühmadel hinnata disainilahenduse kaitse tõhusust kolmandate isikute ebaseadusliku käitumise suhtes. Peaaegu kõik vastajad leidsid, et registreeritud disainilahendused kaitsevad kolmanda isiku loata kasutamise eest. Enamik vastas, et registreerimata disainilahendus pakub kasulikku õiguskaitset loata kopeerimise vastu. Vastajad pidasid oma võiduvõimalusi kohtumenetluses kõige madalamaks, tuginedes ühenduse registreerimata disainilahendusele, sest ühenduse registreerimata disainilahenduse puhul on ümberpööratud tõendamiskoormis ja kõrge künnis tõendamaks, et vaidlustatud kasutamine tulenes kaitstud kujunduse kopeerimisest.⁷³

Ühenduse disainilahenduse määruse art-is 19 on sätestatud ühenduse disainilahendusest tulenevad õigused. Ühenduse registreeritud disainilahendus annab selle omanikule ainuõiguse kasutada disainilahendust ning takistada kolmandat isikut seda loata kasutamast. Kolmas isik on keegi, kes kasutab disainilahendust, mis ei jäta asjatundlikule kasutajale erinevat üldmuljet või keegi, kellele kuulub hilisem ühenduse registreeritud disainilahendus. Kasutamiseks loetakse eelkõige sellise toote valmistamist, pakkumist, turustamist, importi, ekspordi või kasutamist või nendel eesmärkidel sellise toote säilitamist, milles disainilahendus sisaldub või mille puhul seda on kasutatud (ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1).

Muuhulgas annab registreeritud ühenduse disainilahendus omanikule ainuõiguse kasutada kõnealust disainilahendust mis tahes tootes (mitte üksnes tootes, mis on märgitud registreerimistaotlusel) ja disainilahendus annab selle omanikule ka ainuõiguse takistada kolmandat isikut oma disainilahendust kasutamast ning kõigi disainilahenduste kasutamise, mis ei jäta asjatundjale teistsugust üldmuljet.⁷⁴ Näiteks kui disainilahendusena on kaitstud pall, mis

⁷² Malaquias, P., Consumer 3D Printing: Is the UK Copyright and Design Law framework fit for purpose?, pp. 323-324.

⁷³ 6th November 2020 European Commission staff working document evaluation of EU legislation on design protection. – SWD (2020) 265 final, p. 59.

⁷⁴ EÜKo T-15/13, *Group Nivelles versus OHMI, Easy Sanitary Solutions BV (Caniveau d'évacuation de douche)*, ECLI:EU:T:2015:281.

kiirendab pesu pesemisel riiete kuivamist ja selle järgi luuakse näiteks jõuludekoratsioon või massaažipall, siis see rikub esialgset pesu pesemiseks mõeldud palli disainilahendust.⁷⁵

Seevastu ühenduse registreerimata disainilahendus annab selle omanikule õiguse takistada kolmandat isikut disainilahendust loata kasutamast üksnes juhul, kui vaidlusalune kasutus hõlmab kaitstud disainilahenduse kopeerimist. Kopeerimiseks saab pidada näiteks ühenduse disainilahenduse skaneerimist, disainilahenduse kavandi kasutamist või disainilahenduse kujutise (foto või joonise) teisendamist 3D-jooniseks.⁷⁶ Disainilahenduse kasutust ei loeta kaitstud disainilahenduse kopeerimiseks üksnes siis, kui kasutatava disainilahenduse on sõltumatult loonud autor, kelle puhul on alust arvata, et ta ei tea omaniku poolt avalikuks tehtud disainilahendusest (ühenduse disainilahenduse määrus art 19 lg 2).

Kohustus tõendada, et vaidlusalune kasutus seisneb selle disainilahenduse kopeerimises lasub disainilahenduse omanikul. Kui ühenduse disainilahenduste kohus aga tuvastab, et tõendamiskoormise lasumine kõnealusel omanikul võib tõendamise muuta võimatuks või ülemäära raskeks, siis peab see kohus tõhususe põhimõtte järgimiseks kasutama selle raskuse ületamisel kõiki talle siseriikliku õigusega võimaldatud menetluslikke abinõusid, sealhulgas vajaduse korral liikmesriigi õigust, mis näeb ette tõendamiskoormise ümberpaigutamise või kergendamise.⁷⁷

Eespool magistritöö esimese peatükis selgus, et CAD-fail ei saa omandada ühenduse disainilahenduse kaitset, kuid seevastu võib kaitse saada CAD-failis sisalduv kujutis. Järgnevalt analüüsib töö autor, milline on disainilahenduse kaitse ulatus. Kui disainilahendus on registreeritud ja omandanud seeläbi õiguskaitse, siis tekib küsimus, kui keegi loob CAD-faili, mille järgi on võimalik disainilahendust 3D-printida, kas selle CAD-faili tegemine ja 3D-printimine rikub disainilahenduse omaniku ainuõigusi.

⁷⁵ *Green Lane Products Ltd v PMS International Group Ltd & Ors*, EWHC 171.

⁷⁶ Schovsbo, J., p. 17.

⁷⁷ EKo C-479/12, *H. Gautzsch Großhandel GmbH & Co. KG versus Münchener Boulevard Möbel Joseph Duna GmbH*; EKo C-526/04, *Laboratoires Boiron SA versus Union de recouvrement des cotisations de sécurité sociale et d'allocations familiales (Urssaf) de Lyon*, ECLI:EU:C:2006:528; EKo C-264/08, *Belgia riik versus Direct Parcel Distribution Belgium NV*, ECLI:EU:C:2010:43.

CAD-faile on võimalik luua kas 3D-modelleerimise tarkvara kasutades, eset 3D-skänneriga skaneerides⁷⁸ või kasutades fotogrammeetriat.⁷⁹ Iga CAD-faili loomise viisi juures on põhjendatud analüüsida, kas CAD-faili tegemist võib pidada ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 mõttes disainilahenduse loata kasutamiseks ehk disainilahenduse õiguse rikkumiseks, kui selleks pole disainilahenduse omanik luba andnud.

Franzosi on arvamusel, et CAD-faili loomine ei kvalifitseeru disainilahenduse kasutamiseks, sest seda saab pidada vaid nn ettevalmistavaks toiminguks. Ettevalmistav toiming võib hõlmata endas masinate paigaldamist, tellimuse vastu võtmist tootmiseks ja eskiiside valmistamist.⁸⁰ Seepärast leiavad mõned õigusteadlased, et CAD-failis disainilahenduse loomine on ettevalmistav toiming, sest CAD-faili saab veel muuta ja ta pole valmis produkt.⁸¹

Disainilahendusena on kaitstav toote disain, olenemata sellest, kuidas või milliste vahendite kaudu antakse sellele füüsiline vorm.⁸² Juhul kui tähtsust ei oma see, mis olekus disainilahendust kaitstakse ei tohiks ka vahet olla mis viisil seda rikutakse. See tähendab, et disainilahendusi oleks võimaliks kasutada ka mittefüüsilises olekus ja 3D-skaneerimist ning fotogrammeetria tehnika kasutamist saab pidada disainilahenduse järgi sellise toote valmistamiseks ühenduse disainilahenduste määruse art 19 lg 1 II ls järgi. Musker on arvamusel, et kõik tegevused, mille käigus saadakse disainilahendusest kasu, lähevad disainilahenduse kasutamise alla.⁸³ Disainilahenduse skaneerimine ja fotogrammeetria kasutamine võimaldavad isikul omandada disainilahenduse mittefüüsilist koopiat, mida võib pidada mittefüüsilise disainilahenduse koopia võrra rikastumiseks ja seega on disainilahendust skaneerinud või fotogrammeetria tehnikat kasutanud isik sellest tegevusest kasu saanud.

Kui on kindlaks tehtud, et tegemist on disainilahendusega ühenduse disainilahenduse määruse art 19 mõistes, siis tuleb kindlaks teha ega ei kohaldu ükski rikkumist välistav erand (ühenduse disainilahenduse määrus art 20 lg 1). Eelkõige tuleb kontrollida, kas disainilahenduse järgi CAD-faili looja, disainilahenduse skaneerija või fotogrammeetria tehnikat kasutanud isik läheb oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingute erandi alla. Kuna 3D-

⁷⁸ Malaquias, P., *Consumer 3D Printing: Is the UK Copyright and Design Law framework fit for purpose?*, p. 324.

⁷⁹ Elam, V., p. 147.

⁸⁰ Franzosi, M., *et al*, p. 131.

⁸¹ European Commission Final report of the Intellectual Property implications of the development of industrial 3D printing, p 138.

⁸² Franzosi, M., *et al*, p. 43.

⁸³ 12th February 2020 European Commission Final report of the Intellectual Property implications of the development of industrial 3D printing, p. 140.

printimiseks mõeldud CAD-faile võivad luua nii professionaalid kui ka mitteprofessionaalsed disainerid⁸⁴, siis võib isiku suhtes kohalduda oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärkidel tehtud toimingute erand. Näiteks kui isik lõi disainilahenduse järgi CAD-faili oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil, siis poleks tegemist disainilahenduse rikkumisega. Järelikult saab disainilahenduse skaneerimist, fotogrammeetria tehnika kasutamist ja CAD-faili loomist juba eksisteeriva disainilahenduse järgi pidada disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumiseks ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 järgi kui ei kohaldu ühtegi disainilahenduse rikkumist välistav erand disainilahenduse määruse art 20 lg 1 järgi.

Järgmiseks on küsimuseks, kui disainilahendusele sarnane CAD-fail on loodud ja disainilahendusele sarnane ese 3D-prinditakse, kas sellisel juhul oleks tegemist ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 sätestatud disainilahenduse omaniku loata kasutamisega, mis rikub disainilahenduse omaniku ainuõigusi. Disainilahenduse kaitse ulatuse kindlaks tegemiseks on vaja teada saada, kui sarnane peab olema rikkuv disain, et ta rikuks disainilahenduse kaitset. Ühenduse disainilahenduse määrus art 10 lg-s 1 on sätestatud disainilahenduse kaitse ulatus, mille järgi hõlmab ühenduse disainilahendusest tulenev kaitse kõiki disainilahendusi, mis jätavad asjatundjale ühesuguse üldmulje. Nimetatud üldmulje on see visuaalne üldmulje, mis jääb asjaomasest disainilahendusest nähtavate omaduste põhjal.⁸⁵ Näiteks võivad 3D-prinditud asjad erineda juba tulenevalt sellest milliseid materjale 3D-printimiseks kasutati.⁸⁶ Seega tuleb hinnata disainilahenduse ja 3D-prinditud disainilahenduse üldmuljet igal üksikjuhul ja teha kindlaks, kas need jätavad asjatundjale nähtavate omaduste põhjal ühesuguse üldmulje.

Ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg-s 1 on disainilahenduse kasutamine väga laialt määratletud ja seejuures ei tehta vahet, kas rikutakse füüsiliselt või mittefüüsiliselt eksisteerivat disainilahendust. 3D-skaneerimist ning fotogrammeetria tehnika kasutamist pidada disainilahenduse järgi sellise toote valmistamiseks ühenduse disainilahenduste määruse art 19 lg 1 II ls järgi. Sellest tulenevalt saab disainilahenduse skaneerimist, fotogrammeetria tehnika kasutamist ja CAD-faili loomist juba eksisteeriva disainilahenduse järgi pidada

⁸⁴ 15th April 2016 European Commission Legal review on industrial design protection in Europe. Under the contract with the Directorate General Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs Final Report (MARKT2014/083/D), p. 133.

⁸⁵ EÜKo T-9/07, *Grupo Promer Mon Graphic versus OHMI – PepsiCo (Représentation d'un support promotionnel circulaire)*, EU:T:2010:96; EÜKo T-9/15, *Ball Beverage Packaging Europe versus EUIPO – Crown Hellas Can*, ECLI:EU:T:2017:386.

⁸⁶ Schovsbo, J., *et al*, p. 9.

disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumiseks ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 järgi, kui ei kohaldu ühtegi disainilahenduse rikkumist välistav disainilahenduse määruse art 20 lg-s 1 sätestatud erand. Lisaks võib 3D-prinditud disainilahendusele sarnast toodet pidada disainilahenduse kaitset rikkuvaks juhul, kui need jätavad asjatundjale ühesuguse üldmulje oma nähtavate omaduste põhjal.

2.2. CAD-faili kasutamine disainilahenduse 3D-printimiseks ja levitamiseks

3D-printimise tehnoloogia kontekstis saab disainilahenduse 3D-printimist pidada ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 mõttes disainilahenduse sarnase toote loata valmistamiseks, mistõttu on tegemist disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumisega. Samuti saab 3D-prinditud disainilahendust levitamist pidada ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 I ls mõttes kasutamiseks. 3D-prinditud disainilahenduse levitamist saab eelkõige pidada pakkumiseks, turustamiseks, importimiseks, eksportimiseks või toote säilitamiseks. Seejuures pole ühenduse registreeritud disainilahenduse puhul oluline, kas disainilahendusega sarnase toote 3D-printinud isik on teadlik oma teo õigusvastasusest.⁸⁷ Seevastu ühenduse registreerimata disainilahendus annab selle omanikule õiguse takistada ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg-s 1 nimetatud toiminguid üksnes juhul, kui vaidlusalune kasutus hõlmab kaitstud disainilahenduse kopeerimist. Registreerimata disainilahenduse kopeerimiseks ei loeta seda, kui kasutatava disainilahenduse loob sõltumatult autor, kelle puhul on alust arvata, et ta ei tea omaniku poolt avalikuks tehtud disainilahendusest (ühenduse disainilahenduse määrus art 19 lg 2).

Seejuures tuleb kontrollida, kas disainilahenduse kasutamise puhul kohaldub mõni ühenduse disainilahenduse määruse art 20 lg-s 1 sätestatud erand, mille puhul on disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumine välistatud. 3D-printimise tingimustes on eriti relevantne kontrollida, kas disainilahendust 3D-printinud või levitanud isik võiks minna oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingute erandi alla (ühenduse disainilahenduse määrus art 20 lg 1 p a). Juhul kui isik 3D-prindib disainilahendust kodus enda jaoks kasutamiseks ei rikuks selline disainilahenduse kasutamine disainilahenduse omaniku ainuõigusi, sest selline tegevus oleks hõlmatud oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil

⁸⁷ EKo C-24/16 ja C-25/16, *Nintendo Co. Ltd versus BigBen Interactive GmbH, BigBen Interactive SA*, ECLI:EU:C:2017:724, eelotsusetaotlus.

tehtud toimingute erandiga. Disainilahenduse levitamisel on küsitav kuivõrd saab 3D-prinditud disainilahenduse levitamine olla tehtud oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil, sest levitamist ei saaks tõenäoliselt pidada oma tarbeks tehtud disainilahenduse kasutamiseks.

Autoriõiguste osas on Euroopa Kohus teinud otsuse, et Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2001/29/EÜ art 5 lg 2 p b koostoimes art lg-ga 5 tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus siseriiklik õigusnorm, mis ei erista olukorda, kus isiklikuks tarbeks reprodutseerimine toimub seaduslikust allikast, sellest, kui see toimub ebaseaduslikust allikast.⁸⁸ Siinkohal on küsimuseks, kas oma tarbeks ja ilma kaubandusliku eesmärgita toimingute erandi puhul on tähtis, kas CAD-fail pärineks seaduslikust allikast. Kuigi Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ ei kohaldu disainilahenduste suhtes, võiks sarnane käsitlus olla kasutusel ka disainilahenduste puhul. Selline käsitlus piiraks oluliselt oma tarbeks ja ilma kaubandusliku eesmärgita tehtud toimingute erandi ulatust ja ühenduse disainilahenduse kasutamine isiklikuks otstarbeks oleks aktsepteeritav ainult siis, kui koopia tegemise allikas on seadusliku päritoluga. Näiteks võiks oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil toimingute erandile tuginedes olla lubatav üksnes orginaalse disainilahenduse ja mitte piraatkoopia kopeerimine.

Järelikult saab disainilahenduse 3D-printimist pidada ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 mõttes disainilahenduse sarnase toote loata valmistamiseks, rikub disainilahenduse omaniku ainuõigusi. 3D-prinditud disainilahenduse levitamist saab eelkõige pidada ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 I ls järgi pakkumiseks, turustamiseks, importimiseks, eksportimiseks või toote säilitamiseks. Seejuures pole ühenduse registreeritud disainilahenduse puhul oluline, kas disainilahendusega sarnase toote 3D-printinud isik on teadlik oma teo õigusvastasusest.⁸⁹ Kuid ühenduse registreerimata disainilahendus annab selle omanikule õiguse takistada ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg-s 1 nimetatud toiminguid üksnes juhul, kui vaidlusalune kasutus hõlmab kaitstud disainilahenduse kopeerimist (ühenduse disainilahenduse määrus art 19 lg 2).

Lisaks tuleb kontrollida, kas disainilahenduse kasutamise puhul kohaldub mõni ühenduse disainilahenduse määruse art 20 lg-s 1 sätestatud erand, mille puhul on disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumine välistatud. Disainilahendust 3D-printinud isiku puhul võiks kontrollida, kas kohaldub oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil toimingute tegemise

⁸⁸ EKo C-435/12, *ACI Adam BV jt versus Stichting de ThuisKopie ja Stichting Onderhandeligen ThuisKopie vergoeding*, ECLI:EU:C:2014:254.

⁸⁹ EKo C-24/16 ja C-25/16, *Nintendo Co. Ltd versus BigBen Interactive GmbH, BigBen Interactive SA*.

erand, kuid disainilahenduse levitanud isik ei läheks tõenäoliselt eelnimetatud erandi alla, sest levitamine pole oma iseloomult oma tarbeks tehtav tegu (ühenduse disainilahenduse määrus art 20 lg 1 p a).

2.3. CAD-failide kohandamine disainilahenduse 3D-printimiseks

3D-printimise tehnoloogia võimaldab kergemini CAD-failides sisalduvaid kaitstud kujundusi kohandada ja kasutada oma kompositsioonides. CAD-faili kohandamine või CAD-faili loomine olemasoleva disainilahenduse järgi tekitab probleeme disainilahenduse kaitse ulatuse piiritlemisel. Käesoleva magistritöö esimesest peatükist tuleneb, et disainilahendust on võimalik rikkuda ka mittefüüsilises vormis. See tähendab, et disainilahenduse skaneerimist, fotogrammeetria tehnika kasutamist ja CAD-faili loomist juba eksisteeriva disainilahenduse järgi saab pidada disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumiseks ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 järgi.

See tähendab, et ka disainilahenduse CAD-faili kohandamise puhul võib tegu olla disainilahenduse omaniku ainuõigusi rikkuva teoga, sest CAD-failist koopia tegemisel ja sellesse muudatusi tehes kasutatakse disainilahendust ilma disainilahenduse omaniku loata ning rikutakse disainilahendust mittefüüsilisel viisil. Disainilahendust sisaldava CAD-faili kohandamist saab pidada ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 II ls järgi disainilahenduse järgi sellise toote valmistamiseks. CAD-failis sisalduvat disainilahendust tuleb võrrelda kohandatud CAD-failiga ja hinnata, kas need tooted jätavad asjatundjale ühesuguse üldmulje (ühenduse disainilahenduse määrus art 10 lg 1). Piiri tõmbamine, mis toode vastab uudsuse ja eristatavuse kriteeriumile ja milline disainilahendus on varasema reproduktsioon muutub üha keerulisemaks juhul kui disainilahenduse järgi loodud CAD-faili on kohandatud.

Siinkohal tuleb eristada, et kui CAD-failis sisalduv kujutis on kaitstud ühenduse registreeritud disainilahendusena, siis saab registreeritud disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumiseks pidada igasugust omaniku loata kasutamist ja seejuures pole oluline, kas rikkuja oli teadlik registreeritud disainilahendusest (ühenduse disainilahenduse määrus art 19 lg 1). Kuid registreerimata disainilahenduste kasutust ei loeta kaitstud disainilahenduse kopeerimiseks, kui kasutatava disainilahenduse on sõltumatult loonud autor, kelle puhul on alust arvata, et ta ei tea omaniku poolt avalikuks tehtud disainilahendusest (ühenduse disainilahenduse määrus art 19 lg 2 II ls). See tähendab, et iseseisvalt sõltumatult loodud CAD-fail ei riku registreerimata

disainilahenduse omaniku ainuõigusi ja tegemist pole rikkumisega. Kui on kohandatud varasemat disainilahendust, siis tõenäoliselt ei jäta kohandatud CAD-failis sisalduv kujutis võrreldes varasema disainilahendusega erinevat üldmuljet ning seesugune disainilahenduse kasutamine paneb toime disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumise.

Tõenäoliselt toob taskukohaste 3D-printerite areng kaasa massiivse printeripoodide leviku ja ettevõtted hakkavad pakkuma toodete kohandamist tarbijatele teenusena.⁹⁰ 3D-printimise teenusepakkujad võimaldavad tarbijal valida olemasolevate kujunduste vahel ja teha eritellimusena kujundusele muudatusi. Näiteks lisada või eemaldada spetsiifilisi funktsioone, ornamente või kohandada proportsioone.⁹¹ Ühenduse disainilahenduse määruses on sätestatud erinevad disainilahenduse rikkumist välistavad erandid, millest on kõige relevantsem 3D-printimise tehnoloogia tingimustes oma tarbeks ja mitte kaubanduslikel eesmärkidel tehtud toimingute erand (ühenduse disainilahenduse määrus art 20 lg 1 p a). Tarbijad, kes 3D-printivad disainilahendusele sarnast toodet võivad tugineda oma tarbeks ja mitte kaubanduslike toimingu erandile juhul kui nende tegevus on hõlmatud eelnimetatud erandiga ning sellisel juhul pole tegemist disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumisega (ühenduse disainilahendus määruse art 20 lg 1 p a). Kuid omaette küsimuseks võib pidada, kas seda kui tarbijad tellivad printeripoodidelt 3D-printimist saab lugeda oma tarbeks ja mitte kaubanduslikel eesmärkidel tehtud toimingute erandiga hõlmatuks. Tõenäoliselt ei lähe printeripoed oma tarbeks ja mitte kaubanduslikel tehtud toimingute erandi alla, sest esiteks ei tegutse nad oma tarbeks ja neid ei saa pidada füüsiliseks isikuks ning nad tegutsevad kaubanduslikel eesmärkidel, sest nad teenivad 3D-printimise teenuse ostamise eest sissetulekut.⁹²

Järelikult saab disainilahendust sisaldava CAD-faili kohandamist pidada ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 II ls järgi disainilahenduse järgi sellise toote valmistamiseks. Seejuures tuleb hinnata, kas 3D-printitud toode vastab eristatavuse kriteeriumile ja tegu on uue tootega (ühenduse disainilahenduse määrus art 4 lg 1 ja art 6). Juhul kui leitakse, et tooted jätavad asjatundjale ühesuguse üldmulje, siis tuleb hinnata kas 3D-printitud isik võib tugineda mõnele disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumist välistavale erandile (ühenduse disainilahenduse määrus art 20 lg 1). Kui on kohandatud varasemat disainilahendust, siis tõenäoliselt ei jäta kohandatud CAD-failis sisalduv kujutis

⁹⁰ Reeves, P., Mendis, D., pp. 29-66.

⁹¹ Moilanen, J., *et al*, p. 4.

⁹² Schovsbo, J., p. 20.

võrreldes varasema disainilahendusega erinevat üldmuljet. Seejuures tuleb arvestada, et printeripoed, mis pakuvad tarbijatele tellimusena 3D-printimist ei lähe oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingu erandi alla. Kui 3D-printitud toode ja disainilahendus jätvad asjatundjale ühesuguse üldmulje ja 3D-printitud isik ei saa tugineda ühelegi erandile, siis on tegemist disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumisega (ühenduse disainilahenduse määrus art 10 lg 1).

2.4. CAD-failide jagamine disainilahenduse 3D-printimiseks

Thingiverse, Shapeways, Ponko, Cuboyo, MakeXYZ, MyMiniFactory.com, Repables, Fabster ja Yeggi on vaid mõned paljudest erinevatest veebilehekülgedest, mis võimaldavad 3D-printimise entusiastidel, nii professionaalidel kui ka mitteprofessionaalidel omavahel disainifaile ehk CAD-faile jagada. CAD-faile jagavad veebiplatvormid täidavad mitmesuguseid funktsioone, mille hulka kuuluvad CAD-failide pakkumine, säilitamine, kohandamine, ühisloome ja printimisteenused. Thingiverse'ist on saanud juhtiv CAD-failide jagamisega tegelev veebileht ja maailma suurim 3D-printimise kogukond. Erinevalt konkurentide veebilehtedest on Thingiverse tasuta kasutamiseks, s.t kasutajad ei pea maksma juurdepääsu eest ja lehel pole üleval väliseid reklaame.⁹³ Thingiverse lehel on välja toodud, et kasutajad ise vastutavad enda kavandatud, redigeeritud, muudetud, kohandatud, remiksitud ja jagatud materjalide eest mis tähendab, et kogu vastutus on jäetud kasutajale. Ühenduse disainilahenduse kaitse ei hõlma endas kaitset kaudsete rikkumiste eest ja peale selle võivad e-kaubanduse direktiivis sisalduvad üldsätted vahendajate vastutust piirata või nad koguni vastutusest vabastada.⁹⁴

CAD-failide jagamise juures saab eristada CAD-failide üleslaadimist, allalaadimist ja hoidmist. Nagu eelnevalt on magistr töö peatükis 2.1 leitud saab disainilahendust rikkuda ka mittefüüsiliselt ehk kasutades CAD-faili, mis sisaldab endas disainilahendust. CAD-faili üleslaadimist võiks pidada disainilahenduse pakkumiseks ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 II ls järgi. Ohlgart on arvamisel, et pakkumine tähendab disainilahendust rikkuvate toodete ülese kontrolli andmist kolmandale isikule ehk laiemale avalikkusele. Avalikult kättesaadavale veebilehele üleslaadimist saab pidada disainilahenduse ülese kontrolli

⁹³ Moilanen, J., *et al*, pp. 3-6.

⁹⁴ Schovsbo, J., p. 21.

andmist üldsusele⁹⁵ ja pakkumine iseenesest ei nõua disainilahenduse müüki.⁹⁶ Lisaks leiab Ohlgart, et pakkumist võib eeldada ka juhul, kui disaini rikkuvaid tooteid pole pakkumise tegemise kuupäevaks veel loodud. Tema arvates ei tohi pakkumine sõltuda toote valmistamisest, kuna see on eraldi rikkuv tegu, ja pakkumine leiab aset ka ilma füüsiliste toodeteta. Seda seisukohta pooldab ka Schovsbo, sest disainilahendust sisaldava CAD-faili üleslaadimist rikkumisena käsitledes tagatakse paremini disainilahenduse kaitse.⁹⁷ Vastupidiselt disainilahenduse pakkumisele on disainilahenduse turustamist määratletud nii, et see annab kolmandale isikule kontrolli füüsiliste toodete üle.⁹⁸ See tähendab, et CAD-failis sisalduva disainilahenduse veebilehele üleslaadimist saab käsitleda ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 II ls tähenduses üksnes disainilahenduse pakkumiseks.

Samuti võib CAD-failide allalaadimist veebilehelt pidada disainilahenduse kasutamiseks ühenduse disainilahenduse määruse 19 lg 1 I ls järgi, sest disainilahenduse koopia allalaadimine rikastab allalaadijat. Musker on leidnud, et kõik tegevused, mille käigus saadakse disainilahendusest kasu, lähevad disainilahenduse kasutamise alla.⁹⁹ Disainilahenduse allalaadimine veebilehelt võimaldab isikul omandada disainilahenduse mittefüüsilist koopiat, mida võib pidada mittefüüsilise disainilahenduse koopia võrra rikastumiseks ja CAD-faili allalaadinud isikut saab pidada eeltoodud tegevusest kasu saanuks.

Enamik CAD-failide jagamisega tegelevatest veebiplatvormide kasutajatest on mitteprofessionaalsed disainerid ja muud harrastajad, mistõttu võivad nad minna ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg-s 2 sätestatud välistuse alla.¹⁰⁰ Ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 2 järgi ei riku isik registreerimata disainilahendust seda kopeerides, kui tema puhul on alust arvata, et ta ei tea omaniku poolt avalikuks tehtud disainilahendusest. Samuti on olemas erand, mille järgi pole tegemist disainilahenduse rikkumisega kui toiminguid tehakse oma tarbeks ja ilma kaubandusliku eesmärgita (ühenduse disainilahenduse määrus art 20 lg 1 p a). Eelnimetatud erand võimaldab isikel oma majapidamistes disainilahendusega kaitstud tooteid disainilahenduse omaniku õiguseid rikkumata 3D-printida.

⁹⁵ Franzosi, M., *et al*, p. 134.

⁹⁶ European Commission Final report of the Intellectual Property implications of the development of industrial 3D printing, p. 141.

⁹⁷ Schovsbo, J., p. 21.

⁹⁸ Franzosi, M., *et al*, p. 135.

⁹⁹ 12th February 2020 European Commission Final report of the Intellectual Property implications of the development of industrial 3D printing, p. 140.

¹⁰⁰ Schovsbo, J., p. 17.

Kuna disainilahenduse pakkumine on defineeritud kui ettepanekuna anda disainilahendust rikkuvate toodete kontroll üle kolmandale isikule ehk laiemale avalikkusele, siis saab pidada küsitavaks, kas rikkumise paneb toime ka veebileht, kes ise ei laadi üles CAD-faili vaid teeb selle võimalikuks ning hoiustab CAD-faile. Kuna CAD-faili üleslaadimisel rikub disainilahenduse omaniku ainuõigusi CAD-faili üleslaadiv isik ja CAD-faili hoiustav veebileht ei pane seejuures toime disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumist. See-eest toote säilitamine ei hõlma üksnes poodides füüsilise kauba varumist ja hoidmist vaid ka kõiki teisi säilitamise vorme. Kuna veebihoidla hoiustab kasutajate üleslaaditud CAD-faile, siis võib temapoolset CAD-failide hoiustamist pidada disainilahenduse säilitamiseks ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 II ls tähenduses. See tähendab, et veebilehe pidamine, kus on võimaldatud kolmandatel isikutel disainilahendusi sisaldavaid CAD-faile üles laadida toob kaasa veebihoidla poolse disainilahenduse säilitamise. Ilmselt ei lähe veebihoidlad ka ühegi ühenduse disainilahenduse määruse art 20 lg-s 1 sätestatud erandi alla. Nendest kõige relevantsem erand 3D-printimise tehnoloogia tingimustes on oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil toimingute tegemise erand, mille alla ilmselt CAD-failides sisalduvate disainilahenduste jagamisega tegelevad veebilehed ei läheks, sest nad ei säilita disainilahendusi oma tarbeks ning mõned veebilehed teenivad veebilehe pidamise eest tasu.

Praegune ühenduse disainilahenduse määruse regulatsioon võimaldab vaid disainilahendust otseselt rikkunud isikut vastutusele võtta ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 järgi. Erinevalt teistest intellektuaalomandi õiguse valdkondadest ei sisalda ühenduse disainilahenduse määruse regulatsioon sätet, mis kaitseks disainilahenduse omanikku kaudsete rikkumiste eest. Näiteks on patendiõiguses võimalik patendiomanikel ja autoriõiguses teose autoritel kaitsta end kaudsete rikkumiste vastu.¹⁰¹ Kui veebiplatvorm on saanud informatsiooni intellektuaalomandi rikkumise kohta ja ta pole sellele reageerinud, siis ta paneb toime kaudse rikkumise ehk ta lubab teadlikult kolmandal isikul rikkuda.¹⁰² Autoriõiguse praktika näitab, et väikesemastaabiliste rikkujate vastutusele võtmine on osutunud ebatõhusaks ja ebaproportsionaalseks. Samuti on osutunud vahendajate vastutusele võtmine mõttetuks, sest praegused tehnilised võimalused võimaldavad igapähe esmeid skaneerida ja luua CAD-faile.¹⁰³

¹⁰¹ Bently, L., *et al.* Intellectual Property Law, pp. 222, 652.

¹⁰² EKO C-324/09, *L'Oréal SA, Lancôme parfums et beauté & Cie SNC, Laboratoire Garnier & Cie, L'Oréal (UK) Ltd versus eBay International AG, eBay Europe SARL, eBay (UK) Ltd, Stephen Potts, Tracy Ratchford, Marie Ormsby, James Clarke, Joanna Clarke, Glen Fox, Rukhsana Bi*, ECLI:EU:C:2011:474.

¹⁰³ Bently, L., *et al.* Intellectual Property Law, p. 223; Schovsbo, J., p. 20.

Kaudse vastutuse sätted võimaldavad vastutusele võtta isikut, kes küll ise ei pane toime otsesest rikkumist, kuid võimaldab oma teadliku tegevusega rikkumise toimepanemist kolmandal isikul. Veebiplatvormide poolne disainilahenduste säilitamine ja CAD-failide muutmiseks vajalike tööriistade pakkumine, võimaldab kolmandatele isikutel CAD-faile kasutada ja seeläbi lubada teadlikult disainilahenduse omanike ainuõiguste rikkumist. Kuid 3D-printimise tingimustes pole disainilahendust otseselt rikkunud isiku vastutusele võtmine piisav, kuivõrd CAD-faile jagatakse veebiplatvormidel ning algse rikkuja isikut on seetõttu keeruline kindlaks teha, mistõttu oleks põhjendatud võtta vastutusele isik, kes sellist rikkumist vahendab. Kuid praegu kehtiv ühenduse disainilahendus võimaldab veebiplatvorme vastutusele võtta üksnes otses disainilahenduste säilitamise eest ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 tähenduses, mis on oma sisult otsese rikkumise regulatsioon. Kuivõrd veebiplatvormide vastutusele võtmine on kehtive regulatsiooni kohaselt juba võimalik, siis võib EL-i seadusandja seda ebavajalikuks pidada. Siiski on õiguskirjanduses ja ka varasemates Euroopa Komisjoni dokumentides peetud kaudse vastutuse loomist üheks võimaluseks rikkumise vahendajate vastutusele võtmiseks 3D-printimise tehnoloogia tingimustes.¹⁰⁴

Tulenevalt elektroonilise kaubanduse direktiivi art 14 lg-s 1 on sätestatud kaudset vastutust välistav säte, mille järgi infoühiskonna teenust osutav teenuseosutaja, kelle teenus seisneb teenuse saaja poolt pakutava teabe talletamises, ei vastuta teenuse saaja taotluse põhjal talletatava teabe eest, kui tal ei ole tegelikku teavet ebaseadusliku tegevuse või teabe kohta ja kahjutasunõuete osas, ei tea ta fakte või asjaolusid, millest ilmneb ebaseaduslik tegevus või teave, või sellisest asjaoludest teadlikuks saades kõrvaldab teenuseosutaja kiiresti teabe või tõkestab juurdepääsu sellele. Lõiget ei kohaldata üksnes siis, kui teenuse saaja tegutseb teenuseosutaja alluvuses või järelevalve all (elektroonilise kaubanduse direktiiv art 14 lg 2).

Elektroonilise kaubanduse direktiivi art 15 lg-s 1 on sätestatud, et teenuste osutajatel pole üldist kohustust jälgida teavet, mida nad edastavad või talletavad, ega üldist kohustust otsida ebaseaduslikku tegevust näitavaid fakte ja asjaolusid. Kuid liikmesriigid võivad kehtestada infoühiskonna teenuse osutajatele kohustuse kiiresti teatada pädevatele ametivõimudele nende teenuse saajate väidetavalt ebaseaduslikest tegevustest või pakutavast teabest või kohustuse edastada pädevatele asutustele nende taotluse põhjal teavet, mis võimaldab identifitseerida nende teenuse saajaid, kellega teenuseosutajal on talletamise kohta lepingud (elektroonilise

¹⁰⁴ European Commission Legal review on industrial design protection in Europe, p. 133; Schovsbo, J., p. 24.

kaubanduse direktiiv art 15 lg 2). Siseriiklik õigus võib üldise deliktiõigusega kehtestada hoolsuskohustuse ja hoolsuskohustuse normid (elektroonilise kaubanduse direktiiv preambula 46 ja 48).

Hoolimata sellest, et ühenduse disainilahenduse määruse regulatsioon ei sisalda kaudse vastutuse sätet, saab disainilahenduse kaitse ulatust üsna laiaks pidada, sest see võimaldab kaitsta igasuguse disainilahenduse omaniku loata kasutamise eest (ühenduse disainilahenduse määruse art 19), kuid seejuures arvestades erandeid (ühenduse disainilahenduse määruse art 20). CAD-failis sisalduva disainilahenduse veebilehele üleslaadimist saab käsitleda ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 II ls tähenduses disainilahenduse pakkumiseks ja veebihoidla poolset kasutajate üleslaaditud CAD-failide hoiustamist käsitletakse disainilahenduse säilitamisena ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 II ls järgi. Samuti võib CAD-failide allalaadimist veebilehelt pidada disainilahenduse kasutamiseks ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 I ls järgi, sest CAD-faili allalaadinud isik rikastub disainilahenduse koopias võrra.

Kuid paregu kehtiv ühenduse disainilahenduse määrus ei sisalda sätet disainilahenduse omaniku ainuõigusi rikkuva kasutamist vahendava poole vastutusele võtmiseks. See tähendab, et ühenduse disainilahenduse määrus ei võimalda kaudselt vastutusele võtta CAD-faile hoiustavaid ja jagamist võimaldavaid veebiplatvorme ning üksnes on võimalik veebiplatvorme vastutusele võtta CAD-failide säilitamise eest ja veebiplatvormi kasutavaid isikuid, kes ei lähe ühegi ühenduse disainilahenduse määruses sätestatud erandi alla. Peale selle läheb enamik veebilehti kasutavatest isikutest oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingute erandi alla, mistõttu pole nende erandiga hõlmatud isikute pooltel disainilahenduse kasutamisel tegu disainilahenduse rikkumisega.

CAD-failide jagamise juures eristatakse CAD-failide üleslaadimist, allalaadimist ja hoidmist. CAD-faili üleslaadimist võiks pidada disainilahenduse pakkumiseks ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 II ls järgi, sest disainilahenduse pakkumine võib leida aset ka ilma füüsiliste toodeteta. CAD-failide allalaadimist veebilehelt käsitletakse disainilahenduse kasutamiseks ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 I ls järgi, sest disainilahenduse koopias allalaadimine rikastab allalaadijat. Enamik CAD-failide jagamisega tegelevatest veebiplatvormide kasutajatest on mitteprofessionaalsed disainerid ja muud harrastajad, mistõttu võivad saavad nad tugineda ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg-

s 2 sätestatud erandile.¹⁰⁵ Ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 2 järgi ei riku isik registreerimata disainilahendust seda kopeerides, kui tema puhul on alust arvata, et ta ei tea omaniku poolt avalikuks tehtud disainilahendusest. Samuti võivad sellised isikud minna ühenduse disainilahenduse määruse art 20 lg 1 p-s a sätestatud erandi alla, mille järgi pole tegemist disainilahenduse rikkumisega kui toiminguid tehakse oma tarbeks ja ilma kaubandusliku eesmärgita.

Veebiplatvormid, mis võimaldavad kolmandatel isikutel disainilahendusi sisaldavaid CAD-faile üles laadida, säilitavad disainilahendusi ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 mõistes. Erinevalt teistest intellektuaalomandi õiguse valdkondadest ei sisalda ühenduse disainilahenduse määruse regulatsioon sätet, mis võimaldaks veebiplatvorme, kes vahendavad kolmandate isikute poolset disainilahenduste rikkumist.

2.5. Ettepanekud

2.5.1. Regulatsioon rikkumise vahendaja vastutusele võtmiseks

3D-printimise probleem muutub üha teravamaks, kuna tehnoloogia areneb ja 3D-printerid suudavad reprodutseerida originaalse kujunduse täiuslikke koopiaid, avaldades seega negatiivset mõju disainilahenduse omanikule.¹⁰⁶ Praegune disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumise regulatsioon võimaldab vaid disainilahendust otseselt rikkunud isikut vastutusele võtta ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 järgi. Kuid 3D-printimise tingimustes pole disainilahendust otseselt rikkunud isiku vastutusele võtmine piisav, kuivõrd CAD-faile jagatakse veebiplatvormidel ning algse rikkuja isikut on seetõttu keeruline kindlaks teha. Kuigi magistritöö autor leidis eelnevalt, et CAD-failis sisalduvat kujutist saab pidada disainilahenduseks, mistõttu saab CAD-faili jagamist, kohandamist ja üleslaadimist pidada kasutamiseks ühenduse disainilahenduse art 19 lg 1 järgi, ei tulene eeltoodu sõnaselgelt määrusest. Seetõttu oleks vajalik teha mõningaid muudatusi praegusesse regulatsiooni, et disainilahenduse omanike ainuõigused oleksid tagatud ka 3D-printimise tingimustes. Selle vajalikkust on rõhutanud ka Euroopa Komisjon oma hiljutises teatises, tähtsustades 3D-

¹⁰⁵ Schovsbo, J., p. 17.

¹⁰⁶ 15th April 2016 European Commission Legal review, p. 133.

printimise tehnoloogia sujuvaks kasutuselevõtuks 3D-printimisfailide kaitse regulatsioonis selguse loomist.¹⁰⁷

Üldiselt on 3D-printimise probleemi lahendamiseks kolm võimalust. Esiteks on kohtutel võimalik tõlgendada kehtivat seadust, et lahendada 3D-printimisega seotud probleemid. Kuid kohtud võivad laiendada intellektuaalomandi õiguste ja rikkumise tasakaalu ebasoodsal viisil. Teiseks saab 3D-printimise kogukond ise valdkonna siseseid reeglid välja töötada, selleks, et tagada intellektuaalomandi omaniku õigusi. Kuid käesoleva magistritöö raames ei vaadata täpsemalt, milles sellised 3D-printimise kogukonna sisesed reeglid seisneda võiksid, kuivõrd need ei oma õiguslikku tähendust. Kolmandaks võimaluseks on lahendada probleem seadusandlikult. M. Weinberg avaldas selle võimaluse suhtes muret, et seadusandlikud asutused võivad astuda samme düstoopilise tuleviku vastu kehtestades seadusi, mis piiravad 3D-printimise tehnoloogia kasutamise võimalusi ja takistades seeläbi 3D-printimisest tulenevaid positiivseid arenguid.¹⁰⁸ Seetõttu on tähtis leida tasakaal disainilahenduse omaniku ainuõiguste tagamise ja 3D-printimisest tulenevate positiivsete mõjude vahel.

Käesoleva magistritöö autor peab kõige mõistlikumaks viisiks 3D-printimise probleemiga tegelemiseks praeguse disainilahenduse regulatsiooni täiendamist. Samuti on Euroopa Komisjonil plaan 2021. aasta neljandas kvartalis ajakohastada ühenduse disainilahenduse määrust.¹⁰⁹ Järgnevalt analüüsib käesoleva magistritöö autor, milliseid muudatusi võiks teha ühenduse disainilahenduse määrusesse, et disainilahenduse omanike ainuõiguseid tagada 3D-printimise tingimustes.

Euroopa Komisjon on 2016. a välja antud õiguslikus analüüsis välja toonud võimalikud lahendused 3D-printimise tehnoloogia probleemide lahendamiseks disainilahenduste valdkonnas. Üheks lahenduseks oleks luua säte, mis võimaldaks vastutusele võtta rikkumist võimaldavad isikut. Näiteks nagu veebiplatvormid, mis võimaldavad isikutel disainilahenduse omaniku ainuõigusi rikkuda. Kuna veebiplatvorm ise ei riku aktiivselt disainilahendust, vaid võimaldab teadliku tegevusega disainilahenduse rikkumise toimepanemise võimaldamist kolmandal isikul, siis pole veebiplatvormi võimalik praeguse kolmandate isikute poolse rikkumise eest vastutusele võtta.

¹⁰⁷ 25. november 2020. a Euroopa Komisjoni teatis, lk 3.

¹⁰⁸ Weinberg, M. What's the Deal with Copyright and 3D Printing? January 2013, p. 22.

¹⁰⁹ *Ibidem*, lk 9.

Nagu kõik intellektuaalomandi õigused on ka disainilahenduse õigus sama tõhus kuivõrd on selle omanikul võimalus seda jõustada. Disainilahenduse omanikul on 3D-printimise kontekstis huvi võtta vastutusele disainilahendust rikkuvad kolmandad isikud ja vahendajad, kes hõlbustavad kolmandate isikute poolset CAD-failide allalaadimist ja disainilahenduse võimalikku reprodutseerimist. Kuid lõppkasutajate vastutusele võtmine on keeruline õiguste ja kulukas. Vahendajate, eriti veebimajutussaitide vastutusele võtmine võib olla lihtsam viis disainilahenduse omanike ainuõiguste jõustamiseks. Praeguseks pole autoriõiguses ühtegi näidet vahendaja vastutusele võtmiseks 3D-printimise tehnoloogia tingimustes.¹¹⁰ Kuid Euroopa Parlamendi ja nõukogu intellektuaalomandi õiguste jõustamise direktiivi 2004/48/EÜ art 11 kohustab liikmesriike tagama seda, et kohtuasutused võivad esitada rikkuja suhtes edasist rikkumist keelavad tõkendid, kui kohtuotsusega on leitud, et intellektuaalomandi õigusi on rikutud ja vastava siseriikliku seaduse korral tähendab allumatus kohtu tõkenditele korduvat rahalist trahvi koos tõkenditele allumise tagamisega (Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2004/48/EÜ intellektuaalomandi õiguste jõustamise kohta).

Üheks võimaluseks oleks luua säte vahendava osapoole vastutusele võtmiseks. Erinevalt disainilahenduse seadustest näeb patendiõigus ette kaudse kolmanda osapoole polse patendi rikkumise. Näiteks Saksamaa Patendiseaduse (*Patentgesetz*) § 10 lg-st 1 tulenevalt on kolmandatel isikutel patendiomaniku nõusoleku puudumisel keelatud käesoleva seaduse territoriaalse kohaldamisala piires tarnida või pakkuda tarnimist teistele isikutele peale nende, kellel on õigus patenteeritud leiutist, leiutise olulise elemendiga seotud vahenditega kasutada käesoleva seaduse territoriaalse kohaldamisala piires, kui kolmas isik teab või kui asjaoludest ilmneb, et need vahendid on sobivad ja mõeldud selle leiutise kasutamiseks. Samuti on rikkumise vahendajaid vastutusele võtmist võimaldava sisuga säte leitav Ühendkuningriigi autoriõiguse, disainilahenduste ja leiutiste seadusest (ingl *Copyright, Designs and Patent Act 1988*). Autoriõiguse, disainilahenduste ja leiutiste seaduse § 16 lg 2 järgi rikub autoriõigust isik, kes ilma autoriõiguse omaniku litsentsita teeb või volitab teist tegema mis tahes autoriõigustega piiratud toimingut.

Kuna praegune ühenduse disainilahenduse määrus ei sisalda kaudse rikkumise regulatsiooni ja seega ei võimalda disainilahenduse omanikel vastutusele võtta veebiplatvorme, kes teadlikult lubavad kolmandatel isikutel disainilahendusi rikkuda. Kehtiv ühenduse disainilahenduse määrus võimaldab veebiplatvorme vastutusele võtta üksnes disainilahenduse säilitamise eest

¹¹⁰ 15th April 2016 European Commission Legal review, p. 131.

ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 järgi. Kuna veebiplatvormide vastutusele võtmine on kehtiva regulatsiooni kohaselt juba võimalik, siis võib EL-i seadusandja seda ebavajalikuks pidada. Sellegipoolest on õiguskirjanduses ja Euroopa Komisjoni dokumentides arvaldatud arvamust, et kaudse vastutuse regulatsiooni kasutusele võtmine võiks tuua regulatsiooni lisandväärtust ja hõlbustada disainilahenduse omaniku ainuõiguste teostamist.¹¹¹ Kuigi pole teada millise lahenduse kasuks EL-i seadusandja otsustab, on tõenäoline, et luuakse vähemalt selline säte, mis võimaldab vastutusele võtta veebiplatvorme, mis lubavad teadlikult disainilahenduse rikkumist kolmanda isiku poolt.

Eeltoodust lähtudes võiks muudetud ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 olla järgmine: ühenduse registreeritud disainilahendus annab selle omanikule ainuõiguse kasutada disainilahendust ja takistada kolmandat isikut seda loata kasutamast. Nimetatud kasutamiseks loetakse eelkõige sellise toote valmistamist, pakkumist, turustamist, importi, ekspordi või kasutamist või nendel eesmärkidel sellise toote säilitamist, milles disainilahendus sisaldub või mille puhul seda on kasutatud, või sellise kasutamise vahendamist.

2.5.2. Käsitleda CAD-faili kasutamist rikkumisena

Teiseks võimaluseks oleks laiendada ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg-s 1 sätestatud otsese rikkumise määratlust ja lisada disainilahendust rikkuva kasutamisenä CAD-faili loomise. Selline säte selgitaks, et CAD-faili loomine olemasoleva disainilahenduse järgi 3D-printimiseks rikub disainilahenduse omaniku ainuõigusi.¹¹² Seejuures tuleks täpsustada, et CAD-faili loomise teoga oleks hõlmatud kõik disainilahenduse omaniku ainuõiguseid rikkuvad CAD-faili loomise viisid: koodi kirjutamine, skanneerimine ja fotogrammeeria tehnikat kasutamine.

Sellise sätte võib leida Ühendkuningriigi autoriõiguse, disainilahenduste ja leiutiste seadusest (ingl *Copyright, Designs and Patent Act 1988*). Ühendkuningriigi autoriõiguse, disainilahenduste ja leiutiste seaduse § 226 lõike 1 p-i b järgi saab pidada disainilahenduse rikkumiseks disainilahendust kajastava disainidokumendi loomist selliste toodete valmistamise võimaldamiseks. Kujundusdokumendi määratlus on esitatud Ühendkuningriigi autoriõiguse, disainilahenduste ja leiutiste seaduse §-s 263, mille järgi on disainidokument mis tahes

¹¹¹ European Commission Legal review on industrial design protection in Europe, p. 133; Schovsbo, J., p. 24.

¹¹² Elam, V., pp. 161-162.

disainilahenduse kirje, olgu see siis joonise, kirjaliku kirjelduse, foto, arvutisse salvestatud andmete või muul kujul. Eeltoodud määratlus hõlmaks endas ka 3D-printimiseks loodud CAD-faili.

Kuid selle lahenduse miinuseks saab pidada seda, et 3D-printimise tehnoloogia areneb väga kiiresti ja vahendajate vastutusele võtmine ei pruugi anda soovitud tulemust, kuna kasutajatel on juurdepääs 3D-printimise tehnoloogiale, mis võimaldab neil oma kodus CAD-faili luua seejuures tuginedes oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingute erandile.¹¹³ See tähendab, et isegi kui kehtestada ühenduse disainilahenduse määrusesse CAD-faili kasutamist rikkumisena käsitlev säte, siis mõne disainilahenduse määruse art 20 lg-s 1 sätestatud erandile tugineva isikute tegevus sellegipoolest ei rikuks disainilahenduse omaniku ainuõigusi.

Muudatusega ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 võiks olla järgmine: ühenduse registreeritud disainilahendus annab selle omanikule ainuõiguse kasutada disainilahendust ja selle CAD-faili ning takistada kolmandat isikut neid loata kasutamast. Nimetatud kasutamiseks loetakse eelkõige sellise toote valmistamist, pakkumist, turustamist, importi, ekspordi või kasutamist või nendel eesmärkidel sellise toote säilitamist, milles disainilahendus sisaldub või mille puhul seda on kasutatud.

2.5.3. Tasu maksmine disainilahenduse 3D-printimiseks

Kuna ühenduse disainilahenduse määruse art 20 lg 1 p a võimaldab isikutel oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil disainilahendusi kasutada ilma disainilahenduse omaniku ainuõigusi rikkumata, siis jääb disainilahenduse omanikel osa disainilahendusest saadavast tulust saamata. Üheks tulu hüvitavaks mehhanismiks saaks pidada seda, et 3D-printimise tarkvara ise tuvastaks selle, kas isik prindib kaitstud disainilahendust,¹¹⁴ ja keeldub printimisest seni, kuni isik disainilahenduse kasutamise eest maksab. Sellisel juhul saaks disainilahenduse omanik tasu selle eest, et isik 3D-prindib tema disainilahendust. Kuna 3D-printimise tehnoloogia levimisel on üha enam võimalik kodus disainilahendusi printida ja seejuures tugineda oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingute erandile, siis jääb disainilahenduse omanikul teatud tulu saamata.

¹¹³ 15th April 2016 European Commission Legal review, p. 133.

¹¹⁴ Wong, S. Are You 3DP Ready? – Managing Intellectual Property 265 (2017), p. 117.

Kuid selle mehhanismi kasutusele võtmiseks peaks ühenduse disainilahenduse määrusest eemaldama oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil toimingute tegemise erandi. Erandi eemaldamist võiks lugeda 3D-printimise tehnoloogia kasutusele võtu tingimustes põhjendatuks kui võrd erand kahjustab ebaproportsionaalselt disainilahenduse omaniku huve (sellest täpsemalt magistritöö peatükis 3.1).

3D-printimisega tegelevad ettevõtted Authentise ja Secure3D küsivad tasu iga printimise eest ja turvalise voogesitusliidese kaudu saadetakse CAD-failid otse 3D-printerisse, mille järel prindib 3D-printer ostetud toote välja.¹¹⁵ Sellist lahendust saaks kasutada efektiivselt kaubatootuses, kuid sellegipoolest on selliseid lahendusi siiani kasutusele võetud vähe. Disainilahenduse omanikud võiksid teha oma disainilahendusi sisaldavad CAD-failid saadavaks veebilehel, mis on mõeldud ühenduse disainilahendustele ja litsentsima nende kasutamist toodete 3D-printimiseks.

Disainilahenduse omaniku ainuõiguste kaitse huvides oleks mõistlik kasutusele võtta mehhanism, mis tagaks disainilahenduse omanikele tasu ka 3D-printimise tehnoloogia tingimustes, sest kui tavatingimustes peaks isik disainilahenduse ostma või oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil erandile tuginedes vähem efektiivsete vahenditega disainilahendust kopeerima, siis nüüd võimaldab 3D-printimise tehnoloogia tarbijale printida üsna kvaliteetseid disainilahenduse koopiaid. See tähendab, et oma tarbeks ja mitte kaubanduslikel eesmärgil toimingute tegemise erand ei võimalda disainilahenduse omanikel oma loodud disainilahenduste eest tavalisel teel tasu saada, mistõttu võiks disainilahendusi tuvastavad 3D-printerid olla heaks lahenduseks tagamaks, et disainilahenduse omanik teeniks iga tema loodud disainilahenduse printimise eest tasu.

2.5.4. 3D-prinditud esemete märgistamine vesimärkidega

Üheks võimaluseks disainilahenduse omaniku ainuõigusi rikkuva 3D-prinditud disainilahenduse seostamiseks konkreetse 3D-printeriga ja rikkujaga on vesimärgistada disainilahenduse kaitse saanud tooteid. 3D-vesimärgistamise tehnika võimaldab jätta 3D-mudelisse salajase sõnumi ehk vesimärgi, muutes toote pinda märkamatul ja tuvastamatul viisil

¹¹⁵ Gal, M. S., pp. 30-31.

kolmandatele isikutele.¹¹⁶ Kui kõigil 3D-prinditud toodetel oleksid vesimärgid, siis saaks neid kasutada 3D-prinditud disainilahenduse seostamiseks konkreetse rikkujaga.

Tavaliselt kantakse vesimärke digitaalsetele failidele ja neile muudatusi tehes võidakse eemaldada vesimärk. Vesimärgi dekodeerimiseks tuleb füüsiline 3D-objekt skaneerimisprotsessi abil digiteerida. Vesimärgistused peaksid olema seetõttu piisavalt väikesed, et mitte mõjutada objekti visuaalset välimust ega pinnaomadusi, kuid peaksid olema piisavalt suured, et neid oleks võimalik tuvastada või taastada peale nende eemaldamist 3D-printimisel või 3D-skaneerimisel.¹¹⁷

Näiteks on mõned printerite tootjad teinud valitsustega koostööd ja pannud nende toodetud printereid igale dokumendile printima digitaalseid vesimärke. Need vesimärgid aitavad õiguskaitseasutusel siduda kellegi intellektuaalomandi õigusi rikkuvat dokumenti konkreetse printeriga. Sellegipoolest vajab sellise lahenduse kaustuselevõtt head järelevalvet rikkujate tuvastamiseks.¹¹⁸ Alternatiivselt oleks võimalik samasugust lahendust kasutada 3D-printerite puhul. Kuigi vesimärgistamine ei hoiaks ära konkreetset rikkumist, oleks tegemist tõhusa rikkuja tuvastamise meetmega, mis võiks aidata disainilahenduse omanikul seostada disainilahenduse kopeerimist konkreetse 3D-printeriga ja rikkujaga.

¹¹⁶ Macq, B., Alface, P., R., Montanola, M. Applicability of Watermarking for Intellectual Property Rights Protection in a 3D Printing Scenario. Web3D '15: Proceedings of the 20th International Conference on 3D Web Technology, June 2015, p. 89.

¹¹⁷ *Ibidem*, pp. 89-90.

¹¹⁸ Gal, M. S., pp. 29-30.

3. DISAINILAHENDUSE OMANIKU AINUÕIGUSEID PIIRAVAD ERANDID

3.1. Isiklikuks tarbeks ja ilma kaubandusliku eesmärgita kasutamine

Disainilahenduse omaniku ainuõiguste sätete regulatsioon sarnaneb teiste intellektuaalomandi õigustega nagu autoriõigused, patendid ja kaubamärgid. Üldiselt on sätestatud intellektuaalomandi omaniku ainuõigused ja teisalt on sätestatud erandid, mil intellektuaalomandi omanikul pole võimalik tugineda oma ainuõigustele. Sellise regulatsiooni eesmärgiks on tagada üldine tasakaal õiguste valdajate ja kasutajate huvide vahel. Erinevalt teistest intellektuaalomandi õigustest on disainilahenduse sätetes sisalduv ainuõiguse ulatus väga lai ja hõlmab isegi era- ja mitteärilist kasutamist (ühenduse disainilahenduse määrus art 20 lg 1 p a). Kuid autoriõiguse, patendi- ja kaubamärgiseaduses on erakasutus lubatud ainult erandina (autoriõiguse seadus (edaspidi AutÕS) § 19; patendiseadus (edaspidi PatS) § 16 p 5; kaubamärgiseadus (edaspidi KaMS) § 16).

Ühenduse disainilahenduse määruse art-is 20 on sätestatud toimingud, mil pole tegemist disainilahenduse rikkumisega ja disainilahenduse omanikul pole võimalust tugineda oma ainuõigustele. 3D-printimise tehnoloogia kontekstis on kõige relevantsemad disainilahendusest tulenevate õiguste piirangud sätestatud art 20 lg 1 p-des a,b ja c. Vastavalt on need a) toimingud, mis on tehtud oma tarbeks ja millel ei ole kaubanduslikku eesmärki; b) toimingud, mis on tehtud katselistel eesmärkidel ja c) osundamiseks või õppeotstarbeks reprodutseerimine, kui see on kooskõlas hea kaubandustavaga ega kahjusta disainilahenduse kasutamist ning kui on viidatud omanikule.

3D-printimise tehnoloogia kontekstis on kõige olulisem erand seotud oma tarbeks ja kaubandusliku eesmärgita toimingutega erand, mis on sätestatud ühenduse disainilahenduse määruse art 20 lg 1 p-s a. EL-i seadusandja ei näinud erandit kehtestades ette, et 3D-printimise laiema kasutuselevõtu korral muutuvad 3D-printerid eramajapidamistes tavapäraseks ja erand võib hakata kahjustama disainilahenduse omanikku majanduslikult, sest disainilahenduse ostmise asemel on isikutel võimalik disainilahendusi erandile tuginedes ise 3D-printida. See tähendab, et 3D-printimise tehnoloogia tingimustes lahjeneb oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil toimingute tegemise erandi mõju ja tulemusena mõjutab erandile tuginemine disainilahenduse omaniku õigusi ebaproportsionaalselt.¹¹⁹ Intellektuaalomandi õiguste kaubanduspektide lepingu (edaspidi TRIPS) art 26 lg 2 lubab erandeid tingimusel, et

¹¹⁹ 15th April 2016 European Commission Legal review on industrial design protection in Europe, p. 129.

sellised erandid ei satu ülemäärasesse vastuollu kaitstud disainilahenduse normaalse kasutamise ega kahjusta ülemääraselt kaitstud tööstusdisainilahenduse omaniku õigustatud huve, võttes arvesse kolmandate isikute seaduslikke huve. Oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingute erand võib 3D-printimise laiema kasutuselevõtu korral sattuda vastuollu TRIPS lepingu art 26 lg-ga 2. Kui isikud saavad reprodutseerida disainilahenduse õigustega hõlmatud esemeid selle asemel, et osta õiguse valdaja pakutavaid või tema loal vastavaid esemeid, siis seda saab pidada vastuolus olevaks kaitstud disainilahenduste tavapärase kasutamisega ja see kahjustab põhjendamatult disainilahenduse omaniku õigustatud huve võttes arvesse kolmandate isikute õigustatud huve.

Oma tarbeks ja kaubandusliku eesmärgita toimingute tegemise erand on lisaks disainilahenduse õigusele sätestatud ka patendiõiguses (nt Ühendkuningriigi patendiseaduse (*Patents Act 1977*) § 60 lg 5 p-s a). Oma tarbeks ja mittekaubandusliku kasutamise erandi põhineb veendumusel, et patendiõigused ei tohiks tungida privaatsfääri. See tähendab, et õiguse omajat tuleks kaitsta ainult turul ja temaga konkureerivate isikute tegude eest.¹²⁰ Teiseks ei peeta oma tarbeks kasutamist suureks ohuks intellektuaalomandi omanike õigustele.¹²¹ Kuid 3D-printimise tehnoloogia kasutuselevõtt võib seda kõike muuta, sest 3D-printerid muutuvad üha kättesaadavamaks ja isikutel on disainilahenduse omaniku ainuõiguseid rikkumata võimalik oma tarbeks ja mittekaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingute erandile tuginedes disainilahendusi 3D-printida.

Erandi kohaldamiseks peab isik disainilahendust 3D-printima, looma CAD-faili ja kohandama seda oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil. Kui eraisik 3D-printib disainilahendusega kaitstud eset eesmärgiga seda hiljem müüa või kasutada teistel ärielistel eesmärkidel (nt üürimine või avalik laenus), siis ei kohaldu erand ja eseme 3D-printimise korral on tegemist rikkumisega. Kui kasutamisel on nii kaubanduslikke kui ka mittekaubanduslikke tunnuseid, siis tuleb lähtuda kasutaja subjektiivsest kavatsusest. Kui isikut motiveerisid kaubanduslikud huvid, siis erandit ei kohaldata ja kui isik tegutses mittekaubanduslikul eesmärgil, siis kohaldub erand ning tegemist pole rikkumisega.¹²² Näiteks kui isik 3D-printis endale disainilahendusega

¹²⁰ June 1991 Working document of the services of the Commission, Green Paper on the Legal Protection of Industrial Design. – III/F/5131/91-EN, pp. 89-90.

¹²¹ Bently, L., Sherman, B., Barbosa, D., B., Grau-Kuntz, K., Basheer, S., Purohit, S., Reddy, P., Visser, C., Gold, R., Joly, Y. Exclusions from Patentability and Exceptions and Limitations to Patentees' Rights. WIPO: Standing Committee on the Law of Patents. SCP/15/3, ANNEX I, p. 56; *SKF Laboratories v Evans Medical*, FSR 513, 518; *McDonald v Graham*, RPC 407.

¹²² Bently, L., *et al.* Intellectual Property Law, p. 667; *SKF Laboratories v Evans Medical*.

kaitstud ehteid eesmärgiga neid ise kanda, siis motiveerisid teda mittekaubanduslikud huvid, kuid kui ta 3D-printis ehteid, et müüa neid oma Etsy lehel, siis saab öelda, et seda isikut motiveerisid kaubanduslikud huvid.

CAD-failide puhul ei tehta erandi kohaldamisel vahet sellel, kas kopeeritakse seadusliku või ebaseadusliku päritoluga disainilahendust. Euroopa Kohus on autoriõiguse kohta leidnud, et Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2001/29/EÜ art 5 lg 2 p b koostoimes art lg-ga 5 tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus siseriiklik õigusnorm, mis ei erista olukorda, kus isiklikuks tarbeks reprodutseerimine toimub seaduslikust allikast, sellest kui see toimub ebaseaduslikust allikast.¹²³ Art 5 lg 2 p b sätestab liikmesriikide õiguse reprodutseerimisõiguse puhul näha ette erandeid ja piiranguid, kui füüsiline isik on teinud reproduktsioone isiklikuks tarbeks ning mille kasutuseesmärk ei ole otseselt ega kaudselt kaubanduslik, tingimusel, et õiguste valdajad saavad õiglase hüvitise. Sama sätte lg 5 kohaselt kohaldatakse selliseid erandeid ja piiranguid üksnes teatavatel erijuhtudel, mis ei ole vastuolus teose või muu objekti tavapärase kasutusega ning ei mõjuta põhjendamatult õiguste valdaja õiguspäraseid huve.

Kuigi norm ei kohaldu disainilahenduste suhtes võiks sarnane käsitus olla põhjendatud ka disainilahenduse valdkonnas. Eelkõige seepärast, et selline käsitus piiraks oma tarbeks ja ilma kaubandusliku eesmärgita tehtud toimingute erandi ulatust ja tulemusena disainilahenduse omaniku huvisid ei kahjustataks ebaproportsionaalselt. Sellisel juhul oleks ühenduse disainilahenduse kasutamine oma tarbeks ja mittekaubanduslikel eesmärkidel aktsepteeritav üksnes siis kui koopia tegemise allikas on seadusliku päritoluga.

Samuti on küsitav, kas printeripood paneb toime disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumise, kui ta prindib kliendi jaoks, kes läheks oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingute erandi alla. Tõenäoliselt ei lähe printeripoed oma tarbeks ja mitte kaubanduslikel tehtud toimingute alla, sest nad ei tegutse nad oma tarbeks. Kuivõrd printeripood osutab kliendile 3D-printimisteenust eesmärgiga küsida teenuse eest kliendi käest tasu, siis ei saa temapoolset 3D-printimist pidada ka mitte kaubanduslikel eesmärkidel disainilahenduse kasutamiseks.¹²⁴ Järelikult ei lähe printimispoe poolne disainilahenduse kasutamine oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingute erandi alla.

¹²³ EKo C-435/12, *ACI Adam BV jt versus Stichting de ThuisKopie ja Stichting Onderhandeligen ThuisKopie vergoeding*.

¹²⁴ Schovsbo, J., p. 20.

Kuna oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingute erand võib 3D-printimise laiema kasutuselevõtu korral sattuda vastuollu TRIPS lepingu art 26 lg-ga 2, siis oleks vajalik teha kehtivasse ühenduse disainilahenduse määrusesse mõningaid muudatusi. Kuna oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil toimingute tegemise erand võimaldab selle erandiga hõlmatud isikutel disainilahenduse õigustega hõlmatud esemeid nii 3D-printida, luua CAD-faili ja kohandada, selle asemel, et osta õiguse valdaja pakutavaid või tema loal vastavaid esemeid, siis seda saab pidada vastuolus olevaks kaitstud disainilahenduste tavapärase kasutamisega ja see kahjustab põhjendamatult disainilahenduse omaniku õigustatud huve võttes seejuures arvesse kolmandate isikute õigustatud huve.

3.2. Katselistel eesmärkidel kasutamine

Katselistel eesmärkidel tehtud toimingute erand tuleneb ühenduse disainilahenduse määruse art 20 lg 1 p-st b, mis võimaldab disainilahendust kasutada katselistel eesmärkidel disainilahenduse omaniku ainuõigusi rikkumata. Katselistel eesmärkidel kasutamise erandi mõtteks on vältida seda, et intellektuaalomandi kaitse takistaks teaduse arengut.¹²⁵ Näiteks on ühenduse disainilahenduse määruse art 20 lg 1 p-le b analoogiline erand sätestatud Ühendkuningriikide patendiseaduses (*Patents Act 1977*) lg 60 lg 5 p-s b. Ainus erinevus patendiõiguse ja disainilahenduse õiguse vahel seisneb selles, et patendiõiguse puhul ei piirdu katselistel eesmärkidel disainilahenduse kasutamine disainilahendusega seotud eesmärkidel nagu patendiõiguses.¹²⁶

Disainilahendusena on võimalik kaitsta toodet, mille välimus tuleneb tehnilisest otstarbest täitmise vajadusest.¹²⁷ Lähtudes sellest on tõenäoline, et disainilahenduse kasutamisel võidakse tugineda muuhulgas katselisel eesmärgil kasutamise erandile, kuid siiski võib seda pidada ebatõenäolisemaks kui oma tarbeks ja mitte kaubanduslikel eesmärkidel tehtud kasutamise erandile tuginemist. Näiteks kui ettevõtte üritab avastada kõige vastupidavaid jalanõusid, siis võib ettevõtte testimiseks luua mitu disainilahendust, millest üks kuulub disainilahenduse kaitse

¹²⁵ Barash, E., H. Experimental Uses, Patents, and Scientific Progress. – Northwestern University Law Review, Vol. 91, No. 2, 1996-1997, p. 667.

¹²⁶ Bently, L., *et al.* Intellectual Property Law, p. 797.

¹²⁷ C-395/16, *DOCERAM GmbH versus CeramTec GmbH*; EÜKo T-574/19, *Tinnus Enterprises versus EUIPO – Mystic Products ja Koopman International*.

alla, kuid kuna tegemist oleks katselisel eesmärgil kasutamisega, siis ei rikuks see disainilahenduse omaniku õigusi.

Kui tegevuse eesmärk on tõestada midagi juba teadaolevat, näiteks et toode töötab nii nagu tootja väidab, ei peeta seda katselistel eesmärkidel tehtud toiminguks.¹²⁸ Juhul kui katselise kasutamise tegelik eesmärk on kaubanduslik või kui katse eesmärk oli peamiselt otseselt või kaudselt tulu teenida, siis jääb see kasutus tõenäoliselt erandi kohaldamisalast välja.¹²⁹ Näiteks kui toimingut tehakse mitmel eesmärgil: turul klientide usalduse loomine, tulu teenimine ja teabe kogumine, siis tuleb leida tegevuse peamine eesmärk otsustamiseks, kas tegevus kuulub erandi alla.¹³⁰ Praktikas on kaubanduslikel ja mitte kaubanduslikel eesmärkidel kasutamise eristamine järjest keerulisem. Näiteks USA kohtutel on suundumus kitsendada erandit, kuna paljudel teaduslikel uuringutel võib olla mõni kaubanduslik aspekt,¹³¹ nagu näiteks ülikoolide tehtud uuringute puhul.¹³²

Katselistel eesmärkidel kasutamise erandile tuginemine disainilahenduse kaitse valdkonnas on tõenäoliselt harv ja 3D-printimise tehnoloogia tingimustes tõenäoliselt ei kahjustaks põhjendamatult vastavalt TRIPS lepingu art 26 lg-le 2 disainilahenduse omaniku õigustatud huve, sest selle erandi kohaldamine on ühenduse disainilahenduse määruses piisavalt piiritletud. Seepärast pole käesoleva magistritöö autori arvates ühenduse disainilahenduse määruse ajakohastamisel vajalik muuta kehtivat ühenduse disainilahenduse määruses sätestatud regulatsiooni.

3.3. Osundamiseks või õppeotstarbeks reprodutseerimine

Osundamiseks või õppeotstarbeks reprodutseerimise erand on sätestatud ühenduse disainilahenduse määruse art 20 lg 1 p-s c. Kuid kui toode omandab disainilahenduse kaitse, siis see annab disainilahenduse omanikule õiguse takistada raamatute või ajalehtede müüki, kus

¹²⁸ *Auchinloss v Agricultural and Veterinary Supplies*, RPC 397; *Meter-Tech v British Gas*, EWHC 2278; *Monsanto Co v Stauffer Chemical Co*, RPC 515.

¹²⁹ Bently, L., *et al.* Intellectual Property Law, p. 668; *Inhale Therapeutic Systems v Quadrant Healthcare*, RPC 419; *Meter-Tech v British Gas*.

¹³⁰ *Corevalve v Edwards Lifesciences*, EWHC 6.

¹³¹ Misati, E., Adachi, K. The Research and Experimentation Exceptions in Patent Law: Jurisdictional Variations and the WIPO Development Agenda. UNCTAD- ICTSD Project on IPRs and Sustainable Development. Policy Brief Number 7. March 2010, p. 5.

¹³² *Madey v Duke University*, 307 F.3d 1351.

on kujutatud kaitstud disainilahendust.¹³³ Osundamiseks või õppeotstarbeks reprodutseerimise erand lubab sellist kasutust üksnes siis, kui see on kooskõlas hea kaubandustavaga ega kahjusta disainilahenduse kasutamist ning kui on viidatud disainilahenduse omanikule.

Selle erandi kohaldamiseks peab reprodutseerimine toimuma üksnes osundamise või õppeotstarbe eesmärgil. Enamasti tuleb erandi kohaldamine kõne alla kunsti- ja disainikoolides. Näiteks võib arhitektuuriõppes õppejõud soovida näidata, kuidas teatud disainilahendusega kaitstud toodet CAD-failina luua ja 3D-printida hoonete mudelid. Disainilahendusena on teoreetiliselt kaitstavad plastikust ja teistest materjalidest tehtavad inimeste elundite näidised.¹³⁴ Näiteks kui 3D-printitakse disainilahendusena kaitstud elundite näidiseid meditsiini tudengitele patoloogia õpetamiseks, siis läheb selline tegevus õppeotstarbeks reprodutseerimise alla.¹³⁵

Seejuures on leitud, et õppeotstarve ei piirdu üksnes haridusasutuste tegevusega ja erand võib hõlmata ka haridusasutuste väliselt hariduslikel eesmärkidel reprodutseerimist. Kuid erandit ei kohaldata juhul kui reprodutseerimine toimub üksnes kaubanduslikel eesmärkidel.¹³⁶ Näiteks on reklaamibrošüüris reprodutseeritud disainilahendustega kaitstud rongi kujutise kasutamist peetud ebaseaduslikuks, sest reklaamimine ei kujuta endast osundamist ja brošüüris kasutati rongi kujutist üksnes kaubanduslikel eesmärkidel.¹³⁷

Osundamiseks või õppeotstarbeks reprodutseerimise erandi kohapealt on väga olulise tähtsusega Euroopa Kohtu kohtulahend EKo C-24/16 ja C-25/16 *Nintendo Co. Ltd versus BigBen Interactive GmbH, BigBen Interactive SA*. Nintendo kaebus oli, et BigBen on reprodutseerinud Nintendo disainilahendusega kaitstud toodete pilte BigBeni veebisaidil ja pakenditel, mida BigBen kasutas Nintendo videomängukonsooliga ühilduvate lisaseadmete müümiseks. Vastusena leidis BigBen, et see kasutamine kuulub ühenduse disainilahenduse art

¹³³ Bently, L., *et al.* Intellectual Property Law, p. 798.

¹³⁴ OHIM, *Groente en fruit*, R 595/2012-3 (18.02.2013). – https://euipo.europa.eu/copla/trademark/data/001943283-0001/download/CLW/APL/2013/EN/20130218_R0595_2012-3.doc?app=caselaw&casenum=R0595/2012-3&trTypeDoc=Human&sourceLang=nl; Bently, L., *et al.* Intellectual Property Law, pp. 746-747.

¹³⁵ McMenamin, P., G., Hussey, D., Chin, D., Alam, W., Quayle, M., R., Coupland, S., E., Adams, J., W. The reproduction of human pathology specimens using three-dimensional (3D) printing technology for teaching purposes. – *Medical Teacher*, Vol. 43, No. 2, 2021, p. 189.

¹³⁶ Bently, L., *et al.* Intellectual Property Law, p. 747.

¹³⁷ Bundesgerichtshof. I ZR 56/09 – <https://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=99dc548d6dfbf6a86c63b9091c5a9346&nr=57668&pos=0&anz=1> (07.04.2011).

20 lg 1 p c reguleerimisalasse. Pärast seda, kui Landgericht Düsseldorf tegi otsuse BigBen kasuks, esitas Nintendo apellatsioonkaebuse Oberlandesgericht Düsseldorfile, kes esitas Euroopa Kohtue eelotsusetaotluse, selgitamaks art 20 lg 1 p c ulatust.

Euroopa Kohus selgitas, et määruse nr 6/2002 art 20 lg 1 p-i c tuleb tõlgendada nii, et kolmas isik, kes ilma ühenduse disainilahendusest tulenevate õiguste omaniku loata kasutab – sealhulgas oma veebisaidi vahendusel – niisugustele disainilahendustele vastavate toodete pilte, kui ta pakub seaduslikult müügiks tooteid, mis on mõeldud neist disainilahendustest tulenevate õiguste omaniku konkreetsete toodete lisatarvikutena kasutamiseks, eesmärgiga selgitada või näidata selliselt müüdavate toodete ja nimetatud õiguste omaniku konkreetsete toodete koos kasutamist, reprodutseerib „osundamiseks“ nimetatud art 20 lp 1 p-i c tähenduses.¹³⁸

Teine osundamiseks või õppeotstarbeks reprodutseerimise erandi oluline piirang on see, et lubatav disainilahenduse kasutamine piirdub üksnes reprodutseerimisega. See tähendab, et osundamiseks või õppeotstarbeks reprodutseeritud toodete müümine pole erandiga hõlmatud.¹³⁹ Nagu teistegi erandite puhul kehtib osundamiseks või õppeotstarbeks reprodutseerimise erandi suhtes kolmeastmeline TRIPS lepingu art 26 lg-st 2 tulenev test. TRIPS lepingu art 26 lg 2 lubab erandeid tingimusel, et need ei ole põhjendamatult vastuolus kaitstud disainilahenduste tavapärase kasutamisega ega kahjusta põhjendamatult kaitstud disainilahenduse omaniku legitiimseid huve, võttes arvesse kolmandate isikute õigustatud huve.

Osundamiseks või õppeotstarbeks reprodutseerimise erandile on lisatud eeldusena ka see, et disainilahenduse reprodutseerimine peab olema kooskõlas hea kaubandustavaga ega tohi kahjustada disainilahenduse kasutamist, samuti on seejuures kohustus viidata omanikule (ühenduse disainilahenduse määrus art 20 lg 1 p c). Euroopa Liidu Kohus on selgitanud, et omanikule viitamise tingimuse täitmiseks on muu hulgas vajalik, et selleks valitud viitamisviis võimaldaks piisavalt informeeritud, mõistlikult tähelepanelikul ning arukal keskmisel tarbijal ühenduse disainilahendusele vastava toote kaubandusliku päritolu kergesti tuvastada.¹⁴⁰

¹³⁸ EKo C-24/16 ja C-25/16, *Nintendo Co. Ltd versus BigBen Interactive GmbH, BigBen Interactive SA*, eelotsusetaotlus; EKo C-24/16 ja C-25/16, *Nintendo Co. Ltd versus BigBen Interactive GmbH, BigBen Interactive SA*, kohtujurist Y. BOT ettepanek.

¹³⁹ Bently, L., *et al.* Intellectual Property Law, p. 799.

¹⁴⁰ EKo C-24/16 ja C-25/16, *Nintendo Co. Ltd versus BigBen Interactive GmbH, BigBen Interactive SA*, eelotsusetaotlus; EKo C-24/16 ja C-25/16, *Nintendo Co. Ltd versus BigBen Interactive GmbH, BigBen Interactive SA*, kohtujurist Y. BOT ettepanek.

Eeltoodust lähtudes pole ette näha, et osundamiseks või õppeotstarbeks reprodutseerimise erand kahjustaks 3D-printimise tehnoloogia tingimustes põhjendamatult vastavalt TRIPS lepingu art 26 lg-le 2 disainilahenduse omanikule legitiimseid huve, sest selle erandi kohaldamine on ühenduse disainilahenduse määruuses piisavalt piiritletud. Isegi kui igas õppeasutuses või mõnes muus õppetegevusega tegelevas kohas oleks 3D-printerid kättesaadavad, siis need ei omaks disainilahenduse omaniku õigustele sellist mõju nagu oma tarbeks ja mitte kaubanduslikel eesmärkidel tehtud toimingute erand, mille alla lähevad tarbijad, kes toodavad disainilahenduse kaitstud tooteid endale ise selle asemel, et neid disainilahendusega omaniku käest osta.

3.4. Ettepanekud

3.4.1. Piiritleda oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingute erandi kohaldamisala

Esimese lahendusena disainilahenduse omaniku põhjendamatute õigustatud huvide kahjustamise ärahoidmiseks võiks piiritleda oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingute erandi kohaldamisala. Oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil kasutamist on vajalik piiritleda TRIPS lepingu art 26 lg-st 2 tulenevate kohustuste täitmiseks. Üheks võimaluseks oleks lisada ühenduse disainilahenduse määruusesse kolmeastmeline test nagu TRIPS lepingus. Oma tarbeks ja mitte kaubanduslikel eesmärkidel tehtud toimingute erandi piiritlemine võib aidata saavutada tasakaal õiguste valdaja õigustatud huvide kaitsmise ja uuenduste võimaldamise vahel.¹⁴¹ Kuna 3D-printimise tehnoloogia muutus üha kättesaadavamaks ja isikutel on võimalik legaalselt oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil ise disainilahendusi 3D-printida, siis mõjutab see disainilahenduse omaniku õigustatud huvisid negatiivselt.

TRIPS art 26 lg 2 lubab erandeid tingimusel, et sellised erandid ei satu ülemäärasesse vastuollu kaitstud tööstusdisainilahenduse normaalse kasutamisega ega kahjusta ülemääraselt kaitstud tööstusdisainilahenduse omaniku õigustatud huve, võttes arvesse kolmandate isikute seaduslikke huve. Kui isikud saavad reprodutseerida disainilahenduse õigustega hõlmatud esemeid selle asemel, et osta õiguse valdaja pakutavaid või tema loal vastavaid esemeid, siis seda saab pidada vastuolus olevaks kaitstud disainilahenduste tavapärase kasutamisega ja see kahjustab põhjendamatult disainilahenduse omaniku õigustatud huve võttes arvesse

¹⁴¹ Schovsbo, J., p. 17.

kolmandate isikute õigustatud huve. Järelikult võib 3D-printimise laiema kasutuselevõtu korral oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingute erand sattuda vastuollu TRIPS lepingu art 26 lg-ga 2.

Seejuures võib tekkida küsimusi mõiste „tavapärane kasutamine” tõlgendamisel. Siinkohal on võimalik tugineda WTO vaidluste lahendamise organi praktikale, kus tuginetakse TRIPS lepingu regulatsioonile.¹⁴² Samuti sarnaneb TRIPS lepingu art 26 lg 2 sõnastus Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi nr 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas (edaspidi infoühiskonna direktiiv) art 5 lg 5 sõnastusega. Euroopa Liidu Kohus on mitmes autoriõigusi puudutavas kohtulahendis kasutanud kolmeastmelist testi ja hinnanud erandi kohaldumisel, kas tegemist on teose tavapärase kasutamisega või mitte ja kas selline kasutamine ei mõjuta põhjendamatult õiguste omaja õiguspäraseid huve.¹⁴³

Selleks, et ära hoida disainilahenduse omaniku õigustatud huvide põhjendamatut kahjustamist võiks kehtestada ühenduse disainilahenduse määrusesse TRIPS lepingu art 26 lg-st 2 tulenev kolmeastmeline test, mis lubab erandeid üksnes tingimusel, et sellised erandid ei satu ülemäärasesse vastuollu kaitstud tööstusdisainilahenduse normaalse kasutamisega ega kahjusta ülemääraselt kaitstud tööstusdisainilahenduse omaniku õigustatud huve, võttes arvesse kolmandate isikute seaduslikke huve.

3.4.2. Kehtestada hüvitamismehhanism disainilahenduse omanikele saamata jäänud tulu kompenseerimiseks

Järgmiseks võimaluseks oleks kehtestada hüvitamismehhanism disainilahenduse omanikele oma tarbeks ja mittekaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingute erandi tõttu saamata jäänud tulu kompenseerimiseks. Hüvitamismehhanismi loomisel võiks lähtuda autoriõiguses kasutatavast hüvitamismehhanismist, sest ka autoriõiguses on kasutusel sisuliselt

¹⁴² WIPO Dispute Settlement Board decision WT/DS114. – https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds114_e.htm

¹⁴³ EKo C-403/08 ja C-429/08, *Football Association Premier League Ltd jt versus QC Leisure jt ning Karen Murphy versus Media Protection Services Ltd*, ECLI:EU:C:2011:631; EKo C-117/13, *Technische Universität Darmstadt versus Eugen Ulmer KG*, ECLI:EU:C:2014:2196, eelotusetaotlus; EKo C-5/08, *Infopaq International A/S versus Danske Dagblades Forening*, ECLI:EU:C:2009:465; EKo C-435/12, *ACI Adam BV jt versus Stichting de ThuisKopie, Stichting Onderhandeligen ThuisKopie vergoeding*.

disainilahenduse oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil kasutamise erandiga analoogne erand. Infoühiskonna direktiivi art 5 lg 2 p b kohaselt on liikmesriikidel õigus reprodutseerimisõiguse osas näha ette erand mis tahes kandjal reproduktsioonide osas, mille füüsiline isik on teinud isiklikuks tarbeks ja mille kasutuseesmärk ei ole otseselt ega kaudselt kaubanduslik, tingimusel, et õiguste omajad saavad õiglase hüvitise.

Seejuures on oluline välja tuua, et mõiste „õiglase hüvitise” on Liidu õiguse autonoomne mõiste, mida tuleb kõikides isikliku kasutamise eesmärgil reprodutseerimise erandi ette näinud liikmesriikides tõlgendada ühetaoliselt. Õiglast hüvitist tuleb tingimata arvutada selle kahju kriteeriumi põhjal, mis on kaitstud teose autorile tekitatud. Nimelt nähtub direktiivi 2001/29 põhjendustest 35 ja 38, et õiglase hüvitise kontseptsioon ja selle suurus on seotud kahjuga, mida autor kannab kaitstud teose loata reprodutseerimise tõttu. Sellest vaatenurgast tuleb õiglast hüvitist käsitada kui vastutasu autori kantud kahju eest.¹⁴⁴

Eestis on kasutusel nn tühja kasseti tasu süsteem, mis kujutab endast audiovisuaalse teose ja teose helisalvestise isiklikeks vajadusteks kasutamise eest tasu küsimist. Analoogne süsteem Eestiga on sätestatud enamikes EL-i liikmesriikides. AutÕS § 26 lg 1 näeb ette, et autori nõusolekuta on lubatud reprodutseerida audiovisuaalseid teoseid või teoste helisalvestisi kasutaja enda isiklikeks vajadusteks, kuid autoril, teose esitajal ja fonogrammitootjal on õigus saada õiglast tasu teose või fonogrammi sellise kasutamise eest. AutÕS § 27 lg 1 kohaselt maksavad tasu maksavad salvestusseadmete ja salvestuskandjate tootja, importija, müüja ning isik, kes toob salvestusseadmeid ja -kandjaid teisest Euroopa Liidu liikmesriigist Eestisse.

AutÕS 233 SE seletuskirjast tuleneb, et tühja kasseti tasu süsteem lähtub loogikast, et tootja, sissevedaja või müüja, kes tasu maksab, lisab tühja kasseti tasu tema poolt müüdava salvestusseadme või -kandja hinnale. Seega hüvitab toote jae- või edasimüüja tootjale või sissevedajale tema poolt makstud tühja kasseti tasu ja lõppastmes hüvitab tasu toote ostja osana selle ostuhinnast. Selline lähenemine muudab tühja kasseti tasu kogumise tasu kogujale võimalikult lihtsaks, ning teisalt tagab, et lõppastmes tasub tühja kasseti tasu isik, kes

¹⁴⁴ EKo C-467/08, *Padawan SL versus Sociedad General de Autores y Editores de España (SGAE)*, ECLI:EU:C:2010:620; EKo C-572/13, *Hewlett-Packard Belgium SPRL versus Reprobil SPRL*, ECLI:EU:C:2015:750, eelotsusetaotlus.

salvestusseadme või -kandja soetab ja seda eelduslikult mh teoste isiklikuks otstarbeks kopeerimiseks kasutab.¹⁴⁵

Analoogiliselt autoriõiguse valdkonnale võiks disainilahenduse valdkonna hüvitamismehhanismi sisuks olla 3D-printimise riistvara või 3D-printimistarkvara eest tasu võtmine, et kompenseerida disainilahenduse omanikele saamata jäänud tulu võimaliku kopeerimise eest. Seetõttu võiks disainilahenduse omanikule olla õiglane hüvitis, mis kuulub oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil kasutamise erandi alusel maksmisele, mõeldud heastama kahju, mida reprodutseerimisõiguse omajad on nende disainilahenduste loata reprodutseerimise tõttu kandnud.

3.4.3. Kehtestada seaduslikust allikast oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil reprodutseerimise nõue

Samuti võiks kehtestada reegli, et oma tarbeks ja mittekaubanduslikul eesmärgil kasutamise erand kohaldub üksnes siis, kui disainilahendust reprodutseeritakse seaduslikust allikast. Sellise lahenduse rakendamisel oleks kindlast vajalik samal ajal rakendada disainilahenduse omanikele mõeldud hüvitamismehhanismi selleks, et hüvitada 3D-printimise tehnoloogia tingimustes oma tarbeks ja mitte kaubanduslikel eesmärkidel tehtud toimingute erandile tuginedes disainilahenduse omanike huvide kahjustamine.

Sellekohane säte oleks analoogiline autoriõiguste direktiiv 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas art 5 lg 2 p-ga b ja lg-ga 5. Euroopa Kohus on leidnud, et Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2001/29/EÜ art 5 lg 2 p b koostoimes art lg-ga 5 tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus siseriiklik õigusnorm, mis ei erista olukorda, kus isiklikuks tarbeks reprodutseerimine toimub seaduslikust allikast, sellest, kui see toimub ebaseaduslikust allikast.¹⁴⁶

Selline käsitlus piiraks oluliselt oma tarbeks ja ilma kaubandusliku eesmärgita tehtud toimingu erandi ulatust ja ühenduse disainilahenduse kasutamine isiklikuks otstarbeks oleks aktsepteeritav üksnes siis, kui koopia tegemise allikas on seadusliku päritoluga. Seadusliku

¹⁴⁵ Autoriõiguse seaduse, maksukorralduse seaduse ja tööstusomandi õiguskorralduse aluste seaduse muutmise seadus (nn tühja kasseti tasu süsteemi muutmine ning Patendiameti ülesannete laiendamine) 233 SE seletuskiri, lk 7.

¹⁴⁶ EKo C-435/12, *ACI Adam BV jt versus Stichting de Thuiskopie ja Stichting Onderhandeligen Thuiskopie vergoeding*.

päritoluga disainilahenduse leiaks aset üksnes disainilahenduse omaniku loal. Näiteks võiks sellisel juhul olla lubatav üksnes poest ostetud originaalse disainilahenduse skaneerimine selleks, et seda 3D-printida, kuid lubatavaks ei saaks pidada mõnelt piraadisaidilt disainilahendust sisaldava CAD-faili alla laadimist, mis on õigusvastaselt tehtud.

KOKKUVÕTE

3D-printimise tehnoloogia muutub üha kättesaadavamaks ja järjest enam kasutatakse 3D-printereid kodudes, et luua erinevaid tooteid, mis võivad olla kaitstud disainilahenduse kaitsega. Ühenduse disainilahenduse määruse art 20 lg 1 p-s a on sätestatud oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil disainilahenduse kasutamise erand, mis lubab igapäev kodus oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil disainilahendusi 3D-printida. Samuti on levima hakanud veebilehed nagu Thingiverse ja Cuboyo, mis võimaldavad CAD-faile üles laadida, alla laadida, redigeerida, remiksida, jagada või müüa ning muudavad 3D-printimise veel kergemaks. CAD-faile on võimalik ka ise luua 3D-modelleerimise tarkvara kasutades, eset 3D-skänneriga skaneerides või kasutades fotogrammeetriat. See tähendab, et 3D-printida on võimalik kopeerida igat eset, mida on võimalik CAD-failiks teisendada. Lisaks raskendab 3D-printerite kasutamine kodudes disainilahenduse omanike ainuõiguste rikkumiste tuvastamist ja rikkujate kohtusse andmist, sest disainilahenduste kopeerimine võib aset leida ükskõik kus üle maailma ja disainilahenduse omaniku teadmata.

Euroopa Komisjon on 25.01.2020 välja antud teatises välja toonud, et digipöörde tingimustes muutub aina pakilisemaks küsimuseks disainilahenduste täpselt kalibreeritud kaitse ning 3D-printimise tehnoloogia sujuvaks kasutuselevõtuks on vaja selgust 3D-printimisfailide kaitse ja disainilahenduste isiklikuks tarbeks kasutamise piiramise kohta. Näiteks võib disainilahenduse kaitse ulatus jääda ebaselgeks 3D-printimise üha laiema kasutuse taustal või seoses sellega, kuidas jõustada disainilahenduse õigusi EL-i transiidina läbivate kaupade puhul. Seepärast on Euroopa Komisjonil plaan 2021. aasta neljandas kvartalis ajakohastada ühenduse disainilahendusi käsitlevaid õigusakte, et muuta disainilahenduste kaitse kättesaadavamaks ja toetada üleminekut digi- ja rohemajandusele.

Käesolev magistritöö otsib vastust küsimusele, millised on kehtiva disainilahenduste kaitse õigusraamistiku puudujäägid 3D-printimise tehnoloogia tingimustes. Kas disainilahenduse kaitse võimaldab saada kaitset CAD-failidele ja neis sisalduvatele disainilahendustele, milliseid tegusid saab disainilahenduse omanik keelata ja millised erandid piiravad disainilahenduse omaniku ainuõiguseid. Selle eesmärk on anda hinnang, kas kehtiv disainilahenduste õiguskaitse raamistik vastab 3D-printimise tehnoloogia eripäradele, ja teha ettepanekuid selle ajakohastamiseks.

Magistritöö esimene peatükk käsitles CAD-faili kaitset disainilahendusena. Selles peatükis analüüsiti, millised on disainilahenduse ja õiguskaitse saamise eeldused, ning kas

disainilahenduse kaitse laieneb CAD-failidele. Selgus, et praeguse ühenduse disainilahenduse regulatsiooni järgi CAD-fail ei vasta disainilahenduse kaitse saamise tingimustele, sest CAD-faili ei saa pidada tooteks ühenduse disainilahenduse määruse raames. Kuid seevastu võib disainilahenduse kaitse saada CAD-failis sisalduv kujutis, kui see vastab ka muudele kaitseks vajalikele nõuetele. Seejuures võib CAD-failis sisalduv kujutis saada nii ühenduse registreeritud või registreerimata disainilahenduse kaitse.

Kuna praegu kehtiv ühenduse disainilahenduse määrus ei kehtesta ega välista sõnaselgelt, et CAD-failis sisalduv kujutis kvalifitseerub disainilahendusele kaitsele, siis võiks ühenduse disainilahenduse määrust täiendada sättega, mis selgitaks CAD-failides sisalduvate disainilahenduste tähendust disainilahenduste õiguskaitse raamistikus. Kokku tõi magistritöö autor esimese peatüki viimases alapeatükis välja kaks ettepanekut kehtiva õiguse muutmiseks seoses disainilahenduse toote mõistega. Esimeseks võimaluseks oleks laiendada toote mõistet CAD-failis sisalduvatele kujutistele. Eeltoodust tulenevalt võiks ühenduse disainilahenduse määruse art 3 p-i b sõnastus olla järgmine: toode – mis tahes tööstuslikult või käsitsi valmistatud ese, kaasa arvatud osad, mis on ette nähtud mitmeosalisse tootesse ühendamiseks, pakend, kujundus, graafilised sümbolid, tüpograafilised kirjatüübid ja CAD-failides sisalduvad kujutised, kuid välja arvatud arvutiprogrammid. Teiseks võimaluseks oleks käsitleda disainilahenduse reprodutseerimiskõlbliku kujutisel visandatud kujutise tootena ühenduse disainilahenduse määruse art 3 p-s b. Praeguses regulatsioonis eksisteeriv loend võib jääda, aga sinna võiks lisada täiendava lause, mis võiks olla järgmine. Tooteks võib lugeda ka disainilahenduse reprodutseerimiskõlblikku kujutisel visandatud toodet artikkel 36 lg 1 p-i c mõttes.

Magistritöö teine peatükk puudutas disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumist. Selles peatükis käsitleti tegusid, mida saab pidada disainilahenduse rikkumiseks, ja sellest tulenevalt, mida on disainilahenduse omanikul õigus keelata. Ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg-s 1 on disainilahenduse kasutamine väga laialt määratletud ja seejuures ei tehta vahet, kas rikutakse füüsiliselt või mittefüüsiliselt eksisteerivat disainilahendust. Kuid iga rikkumise viisi juures tuleb eristada, kas rikutud on ühenduse registreeritud või registreerimata disainilahendust. Ühenduse registreeritud disainilahenduse puhul pole oluline, kas disainilahendust kasutanud isik on teadlik oma teo õigusvastasusest. Seevastu ühenduse registreerimata disainilahendus annab selle omanikule õiguse takistada ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg-s 1 nimetatud toiminguid üksnes juhul, kui vaidlusalune

kasutus hõlmab kaitstud disainilahenduse kopeerimist (ühenduse disainilahenduse määrus art 19 lg 2).

Disainilahenduse skaneerimist, fotogrammeetria tehnika kasutamist ja CAD-faili loomist juba eksisteeriva disainilahenduse järgi saab pidada disainilahenduse järgi sellise toote valmistamiseks ühenduse disainilahenduste määruse art 19 lg 1 II ls järgi, kui ei kohaldu ühtegi disainilahenduse rikkumist välistavat disainilahenduse määruse art 20 lg-s 1 sätestatud erandit. Lisaks võib 3D-prinditud disainilahendusele sarnast toodet pidada disainilahenduse kaitset rikkuvaks juhul kui need jätavad asjatundjale ühesuguse üldmulje oma nähtavate omaduste põhjal.

Disainilahenduse 3D-printimist pidada ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 mõttes disainilahenduse sarnase toote loata valmistamiseks, mistõttu rikub disainilahenduse 3D-printimine disainilahenduse omaniku ainuõigusi. 3D-prinditud disainilahenduse levitamist saab ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 II ls järgi pidada pakkumiseks, turustamiseks, importimiseks, eksportimiseks või toote säilitamiseks. Lisaks tuleb kontrollida, kas disainilahenduse kasutamise puhul kohaldub mõni ühenduse disainilahenduse määruse art 20 lg-s 1 sätestatud erand, mille puhul on disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumine välistatud. Disainilahendust 3D-printimisel oleks võimalik isikul tugineda oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil toimingute tegemise erandile, kuid disainilahenduse levitamine ei läheks tõenäoliselt eelnimetatud erandi alla, sest pole võimalik levitada disainilahendust oma tarbeks (ühenduse disainilahenduse määrus art 20 lg 1 p a).

Disainilahendust sisaldava CAD-faili kohandamist saab pidada ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 II ls järgi disainilahenduse järgi sellise toote valmistamiseks. Kui disainilahenduse järgi tehtud CAD-faili 3D-prinditakse, tuleb hinnata kas 3D-prinditud toode vastab eristatavuse kriteeriumile ning kas tegu on uue tootega (ühenduse disainilahenduse määrus art 4 lg 1 ja art 6). Juhul kui leitakse, et tooted jätavad asjatundjale ühesuguse üldmulje, siis tuleb hinnata kas 3D-printitud isik võib tugineda mõnele disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumist välistavale erandile (ühenduse disainilahenduse määrus art 20 lg 1). Kui on kohandatud varasemat disainilahendust, siis tõenäoliselt ei jäta kohandatud CAD-failis sisalduv kujutis võrreldes varasema disainilahendusega erinevat üldmuljet ning seesugune disainilahenduse kasutamine paneb toime disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumise. Seejuures tuleb arvestada, et printeripoed, mis pakuvad tarbijatele tellimusena 3D-printimist ei saa tugineda oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingute erandile, sest nende tegevus ei toimu ei oma tarbeks ega ka pole tehtud mittekaubanduslikul eesmärgil. Kui

3D-prinditud toode ja disainilahendus jätavad asjatundjale ühesuguse üldmulje ja seejuures ei saa 3D-printinud isik tugineda ühelegi erandile, siis on tegemist disainilahenduse omaniku ainuõiguste rikkumisega (ühenduse disainilahenduse määrus art 10 lg 1).

CAD-failide jagamise juures saab eristada CAD-failide üleslaadimist, allalaadimist ja hoidmist. CAD-faili üleslaadimist võiks pidada disainilahenduse pakkumiseks ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 II ls järgi, sest disainilahenduse pakkumine võib leida aset ka ilma füüsiliste toodeteta. Samuti võib CAD-failide allalaadimist veebilehelt pidada disainilahenduse kasutamiseks ühenduse disainilahenduse määruse 19 lg 1 I ls järgi, sest disainilahenduse koopia allalaadimine rikastab allalaadijat. Enamik CAD-failide jagamisega tegelevatest veebiplatvormide kasutajatest on mitteprofessionaalsed disainerid ja muud harrastajad, mistõttu võivad nad minna ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg-s 2 sätestatud välistuse alla. Ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 2 järgi ei riku isik registreerimata disainilahendust seda kopeerides, kui tema puhul on alust arvata, et ta ei tea omaniku poolt avalikuks tehtud disainilahendusest. Samuti võivad sellised isikud minna ühenduse disainilahenduse määruse art 20 lg 1 p-s a sätestatud erandi alla, mille järgi pole tegemist disainilahenduse rikkumisega kui toiminguid tehakse oma tarbeks ja ilma kaubandusliku eesmärgita.

Veebiplatvormid, mis võimaldavad kolmandatel isikutel disainilahendusi sisaldavaid CAD-faile üles laadida, säilitavad disainilahendusi ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 mõistes. Erinevalt teistest intellektuaalomandi õiguse valdkondadest ei sisalda ühenduse disainilahenduse määruse regulatsioon sätet, mis kaitseks disainilahenduse omanikku kaudsete rikkumiste eest. Kuna veebiplatvormide vastutusele võtmine on kehtive regulatsiooni kohaselt juba võimalik, siis võib EL-i seadusandja seda ebavajalikuks pidada. Sellegipoolest on õiguskirjanduses ja Euroopa Komisjoni dokumentides arvaldatud arvamust, et kaudse vastutuse regulatsiooni kasutusele võtmine võiks tuua regulatsiooni lisandväärtust ja hõlbustada disainilahenduse omaniku ainuõiguste teostamist.

Teise peatüki viimases alapeatükis tegi magistritöö autor ettepanekuid ühenduse disainilahenduste määruse regulatsiooni täiendamiseks selleks, et korvata kehtiva disainilahenduste kaitse õigusraamistiku puudujäägid 3D-printimise tehnoloogia tingimustes. Kuna praegune ühenduse disainilahenduse määrus ei sisalda kaudse rikkumise regulatsiooni ja seega ei võimalda disainilahenduse omanikel vastutusele võtta veebiplatvorme, kes võimaldavad oma teadliku tegevusega disainilahenduse rikkumise toimepanemist kolmandal

isikul, siis selline säte hõlbustaks tulemusena disainilahenduse omaniku ainuõiguste jõustamist. Kuigi pole teada millise lahenduse kasuks EL-i seadusandja otsustab, on tõenäoline, et luuakse vähemalt selline säte, mis võimaldab sellise veebiplatvormi vastutusele võtmist, mis lubab teadlikult disainilahenduse rikkumist kolmanda isiku poolt. Eeltoodust lähtudes võiks muudetud ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 olla järgmine: ühenduse registreeritud disainilahendus annab selle omanikule ainuõiguse kasutada disainilahendust ja takistada kolmandat isikut seda loata kasutamast. Nimetatud kasutamiseks loetakse eelkõige sellise toote valmistamist, pakkumist, turustamist, importi, eksporti või kasutamist või nendel eesmärkidel sellise toote säilitamist, milles disainilahendus sisaldub või mille puhul seda on kasutatud või sellise kasutamise vahendamist.

Teiseks võimaluseks oleks laiendada ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 sätestatud otsese rikkumise määratlust ja lisada disainilahendust rikkuva kasutamisenä CAD-faili loomise. Selline säte selgitaks, et CAD-faili loomine olemasoleva disainilahenduse järgi 3D-printimiseks rikub disainilahenduse omaniku ainuõigusi. Muudatusega ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg 1 võiks olla järgmine: ühenduse registreeritud disainilahendus annab selle omanikule ainuõiguse kasutada disainilahendust ja selle CAD-faili ning takistada kolmandat isikut neid loata kasutamast. Nimetatud kasutamiseks loetakse eelkõige sellise toote valmistamist, pakkumist, turustamist, importi, eksporti või kasutamist või nendel eesmärkidel sellise toote säilitamist, milles disainilahendus sisaldub või mille puhul seda on kasutatud.

Kolmandaks ettepanekuks oli küsida tasu 3D-printimise eest. 3D-printimise tarkvara ise tuvastaks selle, kas isik prindib kaitstud disainilahendust, ja keeldub printimisest seni, kuni isik disainilahenduse kasutamise eest maksab. Selle mehhanismi kasutusele võtmiseks tuleks kaotada regulatsioonist oma tarbeks ja mitte kaubanduslikel eesmärkidel toimingute tegemise erand. Disainilahenduse omanikud võiksid teha oma disainilahendusi sisaldavad CAD-failid saadavaks veebilehel, mis on mõeldud ühenduse disainilahendustele ja litsentsima nende kasutamist toodete 3D-printimiseks. Neljanda võimalusena pakkus magistr töö autor välja lahenduse rikkujate kergemaks tuvastamiseks. 3D-vesimärgistamise tehnika kasutamine võimaldab jätta 3D-mudellisse salajase sõnumi ehk vesimärgi, muutes toote pinda märkamatuks ja tuvastamatuks viisil kolmandatele isikutele. Seejuures võimaldab toodete vesimärgistamine disainilahenduse omaniku ainuõigusi rikkuva 3D-prinditud disainilahendust seostada konkreetse 3D-printeriga ja rikkujaga.

Kolmandas peatükis analüüsiti disainilahenduse omaniku ainuõiguseid piiravaid erandeid, mis on relevantset 3D-printimise tehnoloogia tingimustes. Ühenduse disainilahenduse määruse art 20 on sätestatud toimingud, mil pole tegemist disainilahenduse rikkumisega ja disainilahenduse omanikul pole võimalust tugineda oma ainuõigustele ning 3D-printimise tehnoloogia kontekstis on kõige relevantsemad neist: a) toimingud, mis on tehtud oma tarbeks ja millel ei ole kaubanduslikku eesmärki; b) toimingud, mis on tehtud katselistel eesmärkidel ja c) osundamiseks või õppeotstarbeks reprodutseerimine, kui see on kooskõlas hea kaubandustavaga ega kahjusta disainilahenduse kasutamist ning kui on viidatud omanikule.

Katselistel eesmärkidel kasutamise erandile on disainilahenduse kasutamisel võimalik tugineda, sest disainilahendusena saab kaitsta toodet, mille välimus tuleneb muuhulgas tehnilise otstarbe täitmise vajadusest, kuid seejuures ei tohi olla tehniline otstarve peamine ja peab toote välistunnused peavad tulenema muudest kaalutlustest. Samuti on disainilahenduse reprodutseerimisel võimalik tugineda osundamiseks või õppeotstarbeks reprodutseerimise erandile, kuid üksnes siis kui reprodutseerimine on kooskõlas hea kaubandustavaga ega kahjusta disainilahenduse kasutamist ning kui on viidatud omanikule. Enamasti tuleb erandi kohaldamine kõne alla kunsti- ja disainikoolides. Nii disainilahenduse katselise eesmärgi kasutamise erandi kui ka osundamiseks või õppeotstarbeks reprodutseerimise erandi puhul pole ette näha, et 3D-printimise tehnoloogia tingimustes kahjustaks kõnealused erandid põhjendamatult vastavalt TRIPS lepingu art 26 lg-le 2 disainilahenduse omanikule legitiimseid huve, sest nende erandite kohaldamine on ühenduse disainilahenduse määruses piisavalt piiritletud. Sellest tulenevalt ei esitanud magistr töö autor ühtegi ettepanekut nende erandite osas.

3D-printimise tehnoloogia levik mõjutab kõige rohkem oma tarbeks ja kaubandusliku eesmärgita toimingute tegemise erandit. Kui isikud hakkavad massiliselt erandile tuginedes kodus disainilahendusi 3D-printima, siis mõjutab see tulemusena disainilahenduse omaniku õigusi ebaproportsionaalselt. Seepärast võib oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingu erand sattuda 3D-printimise tehnoloogia laiema kasutuselevõtu korral vastuollu TRIPS lepingu art 26 lg-ga 2. Kui isikud reprodutseerivad disainilahenduse õigustega hõlmatud esemeid, selle asemel et osta õiguse valdaja pakutavaid või tema loal vastavaid esemeid, siis saab seda pidada vastuolus olevaks kaitstud disainilahenduste tavapärase kasutamisega ja erandile tuginemine kahjustab põhjendamatult disainilahenduse omaniku õigustatud huve võttes arvesse kolmandate isikute õigustatud huve. Seejuures ei lähe printimispoole poolne disainilahenduse kasutamine oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul

eesmärgil tehtud toimingute erandi alla, sest printeripoed 3D-prindivad disainilahendusi oma klientide jaoks, mistõttu ei saa seesugust disainilahenduse kasutamist pidada oma tarbeks tegutsemiseks.

Kuna oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingute erand võib tulevikus 3D-printimise tehnoloogia laiemal kasutuselevõtu korral hakata rikkuma TRIPS lepingu art 26 lg-t 2, siis on magistritöö autor teinud selle erandi osas kolm ettepanekut. Esimese lahendusena võiks piiritleda oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingute erandi kohaldamisala TRIPS lepingu art 26 lg-st 2 tulenevate kohustuste täitmiseks. Selle jaoks tuleks lisada ühenduse disainilahenduse määrusesse kolmeastmelist test nagu TRIPS lepingu art 26 lg-s 2, mis lubab erandeid tingimusel, et sellised erandid ei satu ülemäärasesse vastuollu kaitstud tööstusdisainilahenduse normaalse kasutamisega ega kahjusta ülemääraselt kaitstud tööstusdisainilahenduse omaniku õigustatud huve, võttes arvesse kolmandate isikute seaduslikke huve.

Teiseks võimaluseks oleks kehtestada hüvitamismehhanism disainilahenduse omanikele oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil tehtud toimingute erandi tõttu saamata jäänud tulu kompenseerimiseks. Disainilahenduse valdkonna hüvitamismehhanismi sisuks olla 3D-printimise riistvara või 3D-printimistarkvara eest tasu võtmine, et kompenseerida disainilahenduse omanikele saamata jäänud tulu võimaliku kopeerimise eest. Kolmandaks saaks kehtestada lisaks eeltoodud hüvitamismehhanismile sätte, et oma tarbeks ja mitte kaubanduslikul eesmärgil kasutamise erand kohaldub üksnes siis kui disainilahendust reprodutseeritakse seaduslikust allikast. Selline käsitlus piiraks oluliselt oma tarbeks ja ilma kaubandusliku eesmärgita tehtud toimingute erandi ulatust ja ühenduse disainilahenduse kasutamine isiklikuks otstarbeks oleks aktsepteeritav ainult siis, kui koopia tegemise allikas on seadusliku päritoluga.

Töö autor püstitas töö alguses hüpoteesi, et disaini omanikul pole praeguse regulatsiooni alusel võimalik oma disainilahendust 3D printimise tingimustes vajalikul määral kaitsta, sest seadusandja ei ole regulatsiooni kirjutades arvestanud ohtudega, mida 3D-printimise tehnoloogia disainilahenduse omaniku õigustele kujutab. Eeltoodud hüpotees leidis käesolevas magistritöös osaliselt kinnitust. Käesoleva magistritöö põhjal saab autori hinnangul kokkuvõtlikult järeldada, et 3D-printimise tehnoloogia efektiivseks kasutuselevõtuks vajab ühenduse disainilahenduse määrus ajakohastamist. Sellegipoolest võimaldab praegu kehtiv ühenduse disainilahenduse regulatsioon disainilahenduse omanikule kaitset, kuivõrd võib CAD-failis sisalduv kujutis kvalifitseeruda disainilahenduse kaitsele ja enamuse 3D-printimise

tehnoloogiaga seotud rikkumise viisidest on kaetud ühenduse disainilahenduse määruse art 19 lg-s 1, sest ühenduse disainilahenduse määruse sätted on üldiselt sõnastatud laialt.

Sellel põhjal peaks EL-i seadusandja ühenduse disainilahenduse määrust ajakohastama, et sätetest oleks sõnaselgelt näha, milline on seadusandja seisukoht 3D-printimise tehnoloogia tingimustes. Kindlasti on EL-i seadusandjal vaja muuta oma tarbeks ja mitte kaubanduslikel eesmärkidel toimingute tegemise erandit. 3D-printimise tehnoloogia laiemal kasutuselevõtul võib minna vastuollu TRIPS lepingu art 26 lg-ga 2, sest eeltoodud erand lubab sellist disainilahenduse kasutamist, mis võib minna vastuollu kaitstud tööstusdisainilahenduse normaalse kasutamisega ja kahjustada ülemääraselt kaitstud tööstusdisainilahenduse omaniku õigustatud huve.

PROTECTION OF DESIGN IN THE CONTEXT OF 3D-PRINTING

Summary

3D-printing technology is becoming more widely available, which enables people to use Community Design while relying on the defence of acts done privately and for non-commercial purposes (Community Design Regulation Art 20(1)(a)). According to the defence of acts done privately and for non-commercial purposes do not infringe the exclusive right of the holder of the Community design to use the Community design. As a result, people who have the access to the 3D-printers and fall into the private and non-commercial use exception within the meaning of Article 20(1)(a) of the Community Design Regulation. In addition to that, there are several websites, for example, Thingiverse and Cuboyo that allow their users to upload, download, customize and share or sell their CAD files, which makes 3D-printing at home even more easy and accessible for non-professional designers.

In the terms of 3D-printing Computer aided design (CAD) design file has the utmost importance. Without a CAD-file the 3D-printer is unable to print anything. CAD-file can be made in three ways. First of all, the CAD-file can be written in code. Secondly, a preexisting image can be made into a CAD file by using a 3D scanner or thirdly, by uploading photographs of an object from varying angles, allowing users to create replicas of the external contours of the original image (also called as photogrammetry technique). As a result, it is possible to 3D-print every product that can be made into a CAD-file. On top of that, home 3D-printing complicates the identification and take legal action against infringers, because the copying of the protected design can happen anywhere in the world without the knowledge of the holder of the Community design.

European Commission has stated in its 25.11.2020 published and intellectual property action plan that the lack of clarity on the scope of design rights poses challenges, particularly in relation to the increasing use of 3D printing or for the enforcement of design rights against infringing goods transiting the EU. European Commission also declares that they have the plan to modernise the EU legislation on industrial designs, to make it more accessible and better support the transition to the digital and green economy by the fourth quarter of 2021.

The purpose of the present Master's thesis was to find out what are the shortcomings of the current Community Design Regulation in the context of 3D-printing. Mainly whether the CAD-file or the design encompassed by a CAD-file are eligible for protection under Community Design Regulation, what kind of uses infringe the holder of the Community design in the

context of 3D-printing technology and what are the exceptions that do not allow the holder of the Community design to exercise its exclusive rights. Consequently, the aim of the author of the present Master's thesis was to assess whether the current Community Design Regulation is in accordance with the 3D-printing technology and make proposals for reforming it.

The first chapter of the Master's thesis analyzed whether the CAD-file or the design encompassed by a CAD-file are eligible for protection under Community Design Regulation. In general, the CAD-file itself is not eligible for protection under Community Design Regulation, however, the design encompassed by a CAD-file may fulfil the requirements of protection. Because the current Community Design Regulation does not provide a provision that would declare that the design encompassed by a CAD-file is eligible for protection under Community Design Regulation, it would be necessary to add a provision regarding the position of the design encompassed by a CAD-file in the current legal framework of the Community design.

In total the author of the present Master's thesis made two proposals regarding the product requirement. First of all, the product requirement could include the design encompassed by a CAD-file. For example, the above-mentioned provision could be the following: product means any industrial or handicraft item, including inter alia parts intended to be assembled into a complex product, packaging, get-up, graphic symbols, typographic typefaces, the designs encompassed by a CAD-file but excluding computer programs. The second option is to include the representation of the design suitable for reproduction in the provision regarding the product definition. The provision could overall stay the same but an additional sentence could be added that states the following: the representation of the design suitable for reproduction could also be regarded as a product.

The second chapter is about the uses that infringe the holder of the Community design in the context of 3D-printing technology. Article 19(1) of the Community Design Regulation sets the main types of uses of the design. In fact, the infringement of physically and non-physically existing design is not differentiated. In the case of a registered Community design, it is irrelevant whether the person is aware that his act is unlawful. However, an unregistered Community design entitles its holder to prevent the acts referred to in Article 19(1) of the Community Design Regulation only if the use at issue involves a copy of a protected design (Community Design Regulation Art 19(2)).

The scanning, the use of photogrammetry technique and designing a CAD-file can be considered as an infringement of the holder of the Community design's exclusive rights (Community Design Regulation Art 19(1)) if none of the defences set in Article 20 of the Community Design Regulation apply. Furthermore, a product similar to a 3D-printed design may infringe the design protection if it does not produce on the informed user a different overall impression.

3D-printing of a design can be considered as making the product in which the design is incorporated (Community Design Regulation Art 19(1)). Distribution of the design can be regarded as an offering, putting on the market, importing, exporting or stocking such a product for those purposes. In addition, it must be ascertained whether the use of the design is covered by one of the exceptions provided for in Article 20(1) of the Community Design Regulation, which precludes infringement of the exclusive rights of the owner of the design. 3D printing of a design would allow a person to rely on the exception of acts done privately and for non-commercial purposes (Community Design Regulation Art 20(1)(a)).

Customisation of the CAD-file infringes the exclusive rights of the design holder, if the CAD-file is created by copying the design, it must be assessed whether the design shall be considered to have individual character (Community Design Regulation Art 4(1) and Art 6). If the overall impression it produces on the informed user differs from the overall impression produced on such a user by any design, which has been made available to the public then the design can be considered to have individual character. After that is necessary to examine whether the person who customised the CAD-file can rely on any of the defences provided in the Community Design Regulation Art 20(1).

It must be borne in mind that the printer shops which offer consumers 3D-printing services on request cannot rely on the exception of acts done privately and for non-commercial purposes, since their activity is neither for their use nor for non-commercial purposes. If the 3D-printed product and the design produces the same overall impression on the informed user and the person who 3D-printed the design cannot rely on any of the exceptions, then this use of design constitutes an infringement of the exclusive rights of the holder of the design (Community Design Regulation Art 10(1)).

When sharing CAD files, you can differentiate between uploading, downloading, and storing CAD files. Uploading a CAD file could be considered as offering a design within the meaning of Article 19(1) of the Community Design Regulation, as the offering of a design can take place

without the existence of a physical product. Also, the downloading of CAD-files from a website can be considered as the use of a design under Article 19(1) of the Community Design Regulation, as downloading a copy of a design enriches the downloader.

Most users of web-based platforms that share CAD files are non-professional designers and other enthusiasts and may therefore be excluded from the scope of Article 19(2) of the Community Design Regulation. Under Article 19(2) of the Community Design Regulation, a person does not infringe an unregistered design by copying if it results from an independent work of creation by a designer who may be reasonably thought not to be familiar with the design made available to the public by the holder. Such designers also may go under the acts done privately and for non-commercial purposes defence.

Web-based platforms that allow third parties to upload CAD-files containing designs stock such products in which the design is incorporated within the meaning of Article 19(1) of the Community Design Regulation. Unlike other areas of intellectual property law, the Community Design Regulation does not contain a provision protecting the design owner from indirect infringements. However, in the context of 3D-printing, it is not sufficient to take legal action against individual infringers, as CAD-files are distributed on online platforms and it is therefore difficult to identify the original infringer, which would most likely justify the adoption of indirect infringement provisions.

Regarding the second chapter, the author of the present Master's thesis made four proposals. Firstly, the current Community Design Regulation does not consist of an indirect infringement provision and thus does not allow design holders to hold online platforms liable for allowing a third party to infringe. Because such websites can be held liable by committing a direct infringement by stocking products in which the designs are incorporated. Despite that, the indirect infringement provision is considered to further ensure the holder's exclusive rights. Article 19(1) could be rephrased in the following way: a registered Community design shall confer on its holder the exclusive right to use it and to prevent any third party not having his consent from using it. The aforementioned use shall cover, in particular, the making, offering, putting on the market, importing, exporting or using of a product in which the design is incorporated or to which it is applied, or stocking such a product for those purposes, or mediating of such use.

Secondly, the definition of direct infringement in Article 19(1) of the Community Design Regulation could be extended to include the creation of a CAD-file as an infringing use. Such

provision would clarify that creating a CAD-file for 3D-printing based on an existing design infringes the exclusive rights of the design holder. An amended Article 19(1) of the Community Design Regulation: a registered Community design shall confer on its holder the exclusive right to use the design and its CAD-file and to prevent any third party not having his consent from using it. The aforementioned use shall cover, in particular, the making, offering, putting on the market, importing, exporting or using of a product in which the design is incorporated or to which it is applied, or stocking such a product for those purposes.

The third suggestion was to charge for 3D-printing. The 3D-printing software would detect whether the person is printing the protected design and would refuse to print until the person pays for the use of the design. Design owners could make CAD-files containing their designs available on a Community design website and license their use for 3D printing of products. This specific suggestion requires the defence of acts done privately and for non-commercial purposes to be removed from the current regulation.

As a fourth option, the author of the Master's thesis proposed a solution for easier identification of design infringers. The use of 3D-watermarking techniques allows a secret message or watermark to be left in the 3D model, changing the surface of the product in an unnoticeable and unrecognizable way to the third parties. At the same time, the watermarking of the products makes it possible to associate a 3D-printed design, which infringes the exclusive rights of the design holder with a specific 3D-printer and thus also with the infringer.

The third chapter focuses on the exceptions that do not allow the holder of the Community design to exercise its exclusive rights that are relevant in the context of 3D-printing technology. Article 20 of the Community Design Regulation sets the limitation of the rights conferred by a Community design. The most relevant defences in regards to the 3D-printing technology are: a) acts done privately and for non-commercial purposes, b) acts done for experimental purposes and c) acts of reproduction for the purpose of making citations or of teaching, provided that such acts are compatible with fair trade practice and do not unduly prejudice the normal exploitation of the design, and that mention is made of the source.

It is possible to rely on the experimental purpose defence because the appearance of the design is whose appearance is due to technical purposes, but the appearance of the product must result from other considerations as well. In addition to that, acts of reproduction for the purpose of making citations or of teaching are only permitted if such acts are compatible with fair trade practice and do not unduly prejudice the normal exploitation of the design, and that mention is

made of the source. Mostly this defence is used in schools of art and design. Both of the above-mentioned defences do not violate TRIPS Article 26(2), which allows limited exceptions to the protection of industrial designs, provided that such exceptions do not unreasonably conflict with the normal exploitation of protected industrial designs and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the owner of the protected design, taking account of the legitimate interests of third parties.

The rise of the 3D-printing technology affects the defence of acts done privately and for non-commercial purposes the most out of all the defences provided in the Community Design Regulation. When masses are starting to rely on that exception instead of purchasing designed products from the holder of the Community design then that might violate the TRIPS Article 26(2). It can be considered to be unreasonably in conflict with the normal exploitation of protected industrial designs and unreasonably prejudice the legitimate interests of the owner of the protected design, taking account of the legitimate interests of third parties. Thereby printer shops are not able to rely on the defence of acts done privately and for non-commercial purposes, because they 3D-print for their clients and therefore do not use the design privately nor for non-commercial purposes.

Consequently, the defence of acts done privately and for non-commercial purposes may violate the TRIPS Article 26(2) and for that reason, the author of the present Master's thesis made three proposals regarding the situation. First of all the three-step test of the TRIPS could be added to the Community Design Regulation. Secondly, a compensation mechanism could be created to compensate the loss of income of the holder of the Community design regarding the defence of acts done privately and for non-commercial purposes. For example, the design compensation mechanism may consist of charging for the 3D-printing hardware or 3D-printing software to compensate design owners for the loss of revenue from possible copying. Thirdly, as an addition to the previously mentioned compensation mechanism a provision requiring the defence of acts done privately and for non-commercial purposes only to be reproduced from a legal source. Such an approach would significantly limit the scope of the defence of acts done privately and for non-commercial purposes, and the use of a Community design for private purposes would be acceptable only if the source of the copy was of a legal source.

The author of the present Master's thesis suggested a hypothesis that under the current regulation it is not possible for a holder of the Community design to protect his design necessarily in the context of 3D printing, because the legislator has not taken into account the dangers of 3D printing technology to the exclusive rights of the holder of the Community

design. The above hypothesis was partially confirmed in the Master's thesis. Based on this Master's thesis, the author concludes that the effective implementation of 3D-printing technology requires an update of the Community Design Regulation. Despite that, the current Community Design Regulation protects the holder of the Community design. For example, the design encompassed by a CAD-file is eligible for protection under Community Design Regulation and most types of infringement related to 3D-printing technology are covered by Article 19 (1) of the Community Design Regulation, because the provisions of the Community Design Regulation are phrased broadly.

However, the EU legislator should modernise the Community Design Regulation to make it clear what the legislator's position is in the context of 3D-printing technology. It is certainly necessary for the EU legislator to change the defence of acts done privately and for non-commercial purposes because the wider use of the 3D-printing technology might violate Article 26 (2) of TRIPS. The above derogation allows exceptions to the protection of industrial designs only if such exceptions do not unreasonably conflict with the normal exploitation of protected industrial designs and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the owner of the protected design, taking account of the legitimate interests of third parties.

LÜHENDID

1999. a Haagi kokkulepe Genfi redaktsioon	Genfi redaktsioon
Autoriõiguse seadus	AutÕS
Creative Commons litsents	CC
Euroopa Liidu Nõukogu määrus 6/2002/EÜ Ühenduse disainilahenduse kohta	ühenduse disainilahenduse määrus
Euroopa Liidu Intellektuaalomandi Amet	EUIPO
Euroopa Liit	EL
Euroopa Parlamendi ja Euroopa Liidu Nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas	infoühiskonna direktiiv
Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitsse kohta	disainilahenduste õiguskaitsse direktiiv
Intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping	TRIPS
Kaubamärgiseadus	KaMS
Kolmemõõtmeline printimine	3D-printimine
Komisjoni määrus nr 2245/2002, millega rakendatakse nõukogu määrus nr 6/2002 ühenduse disainilahenduse kohta	ühenduse disainilahenduse määruse rakendamismäärus
Maailma Intellektuaalomandi Organisatsiooni Rahvusvahelise Büroo	WIPO
Maailma Kaubandusorganisatsioon	WTO
Patendiseadus	PatS
Siseturu Ühtlustamise Ameti apellatsioonikomisjon (kaubamärgid ja tööstusdisainilahendused)	OHIM
Tööstusdisaini kaitse seadus	TDKS
Tööstusdisainilahendus	disainilahendus
Võlaõigusseadus	VÕS
Üldine avalik litsents	GPL

KASUTATUD MATERJALID

Kasutatud kirjandus

1. Autoriõiguse seaduse, maksukorralduse seaduse ja tööstusomandi õiguskorralduse aluste seaduse muutmise seadus (nn tühja kasseti tasu süsteemi muutmine ning Patendiameti ülesannete laiendamine) 233 SE seletuskiri.
2. Bainbridge, D. Intellectual Property third edition (1996).
3. Barash, E., H. Experimental Uses, Patents, and Scientific Progress. – Northwestern University Law Review, Vol. 91, No. 2, 1996-1997.
4. Bently, L., Sherman, B., Barbosa, D., B., Grau-Kuntz, K., Basheer, S., Purohit, S., Reddy, P., Visser, C., Gold, R., Joly, Y. Exclusions from Patentability and Exceptions and Limitations to Patentees' Rights. WIPO: Standing Committee on the Law of Patents. SCP/15/3, ANNEX I.
5. Bently, L., Sherman, B., Gangjee, D., Johnson, P. Intellectual Property Law fifth edition. New York: Oxford University Press 2018.
6. Bible, S., J. Does the Experimental-Use Defense to Patent Infringement Still Exist. – Science and Technology Review, Vol. 13, No. 1, 2010.
7. Campbell, T., Williams, C., Ivanova, O., Garrett, B. Could 3D Printing Change the World?: Technologies, Potential, and Implications of Additive Manufacturing. Strategic Foresight Report. Atlantic Council (2011).
8. Chen, F., Mac, G., Gupta, N. Security features embedded in computer aided design (CAD) solid models for additive manufacturing. – Materials & Design 128 (2017).
9. Depoorter, B. Intellectual Property Infringements & 3D Printing: Decentralized Piracy. – Hastings Law Journal, Vol. 65:1483 (2014).
10. Dolinsky, K. CAD's Cradle: Untangling Copyrightability, Derivative Works, and Fair Use in 3D Printing. – Washington and Lee Law Review, Vol. 71, No. 1, Winter 2014.
11. Elam, V. CAD Files and European Design Law. – Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law, Vol. 7, No. 2, September 2016.
12. Europe Economics The Economic Review of Industrial Design in Europe Final Report (January 2015). – MARKT/2013/064//D2/ST/OP.
13. Franzosi, M., Hirsch, M. R., Hoyng, W., A., Levin, M., Ohlgart, D., C., Phillips, J., Posner, B., Scordamaglia, V. European Design Protection – Commentary to Directive and Regulation Proposals. The Hague; Boston: Kluwer Law International 1996.

14. Gal, M. S. 3D Challenges: Ensuring Competition and Innovation in 3D Printing. – Vanderbilt Journal of Entertainment & Technology Law, Vol. 22, No. 1 (2019).
15. Hargreaves, I. Digital Opportunity: A Review of Intellectual Property and Growth (2011).
16. Hornick, J. F., Roland, D. F. 3D Printing and Intellectual Property: Initial Thoughts. – The Licensing Journal (August 2013).
17. Macq, B., Alface, P., R., Montanola, M. Applicability of Watermarking for Intellectual Property Rights Protection in a 3D Printing Scenario. Web3D '15: Proceedings of the 20th International Conference on 3D Web Technology, June 2015.
18. Malaquias, P. Consumer 3D Printing: Is the UK Copyright and Design Law framework fit for purpose? – Queen Mary Journal of Intellectual Property, Vol. 6 No. 3 (2016).
19. Malaquias, P., The 3D Printing Revolution: an Intellectual Property Analysis. Queen Mary University of London, 8. August 2014.
20. McMenamin, P., G., Hussey, D., Chin, D., Alam, W., Quayle, M., R., Coupland, S., E., Adams, J., W. The reproduction of human pathology specimens using three-dimensional (3D) printing technology for teaching purposes. – Medical Teacher, Vol. 43, No. 2, 2021.
21. Misati, E., Adachi, K. The Research and Experimentation Exceptions in Patent Law: Jurisdictional Variations and the WIPO Development Agenda. UNCTAD- ICTSD Project on IPRs and Sustainable Development. Policy Brief Number 7. March 2010.
22. Moilanen, J., Daly, A., Lobato R., Allen, D. Cultures of sharing in 3D printing: what can we learn from the licence choices of Thingiverse users? – Journal of Peer Production Issue #6 Disruption and the law (2015).
23. Osborn, L., S. Regulating Three-Dimensional Printing: The Converging Worlds Of Bits And Atoms. – San Diego Law Review, Vol. 51, No. 553 (2014).
24. Reeves, P., Mendis, D. The Current Status and Impact of 3D Printing Within the Industrial Sector: An Analysis of Six Case Studies. The Intellectual Property Office (March 2015).
25. Schovsbo, J. Nordberg, A. EU Design Law and 3D Printning: Finding the Right Balance in a New e-Ecosystem. University of Copenhagen Faculty of Law. Legal Studies Research Paper Series, Paper No. 2017-30.
26. Trasberg. H., Patendiomaniku ainuõiguste jõustamine 3D-printimise tehnoloogia tingimustes. Magistritöö. Juhendaja Gea Lepik. Tartu: Tartu Ülikool 2016.
27. Twomey, P. A New Dimension to Intellectual Property Infringement: An Evaluation of the Intellectual Property Issues Associated with 3D Printing. – Trinity College Law Review (2014), Vol. 17.
28. Weinberg, M. What's the Deal with Copyright and 3D Printing? January 2013.

29. Wong, S. Are You 3DP Ready? – Managing Intellectual Property 265 (2017).

Kasutatud õigusaktid

Euroopa Liidu õigusaktid

30. 8. juuni 2000. a Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2000/31/EÜ infoühiskonna teenuste teatavate õiguslike aspektide, eriti elektroonilise kaubanduse kohta siseturul (direktiiv elektroonilise kaubanduse kohta). – ELT L 178.
31. 12. detsember 2001. a Nõukogu määrus (EÜ) nr 6/2002 ühenduse disainilahenduse kohta. – ELT L 142.
32. 13. oktoober 1998. a Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 98/71/EÜ disainilahenduste õiguskaitse kohta. – ELT L 289.
33. 14. mai 1991. a Nõukogu direktiiv arvutiprogrammide õiguskaitse kohta (91/250/EMÜ). – ELT L 122.
34. 21. oktoober 2002. a Komisjoni määrus (EÜ) nr 2245/2002, millega rakendatakse nõukogu määrus (EÜ) nr 6/2002 ühenduse disainilahenduse kohta. – ELT L 341.
35. 22. mai 2001. a Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas. – ELT L 167.
36. 26th January 1976 European Council Convention for the European patent for the common market (76/76/EEC). – ELT L 17.
37. 29. aprill 2004. a Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2004/48/EÜ intellektuaalomandi õiguste jõustamise kohta. – ELT L 157.

Rahvusvahelised aktid ja mudelseadused

38. Euroopa patentide väljaandmise konventsioon. – RT II 2002, 10, 40.
39. Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon. – RT II 1994, 16, 49.
40. Tööstusdisainilahenduste rahvusvahelise registreerimise Haagi kokkuleppe Genfi redaktsioon. – RT II 2002, 1, 1.
41. Tööstusomandi kaitse Pariisi konventsioon. – RT II 1994, 4, 19.
42. Intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping. – RT II 1999, 22, 123.

Siseriiklikud õigusaktid

Eesti õigusaktid

43. Autoriõiguse seadus. – RT I, 19.03.2019, 55.
44. Infoühiskonna teenuse seadus. – RT I, 12.12.2018, 39.
45. Patendiseadus. – RT I, 19.03.2019, 59.
46. Tööstusdisaini kaitse seadus. – RT I, 19.03.2019, 50.
47. Võlaõigusseadus. – RT I, 04.01.2021, 19.

Välisriikide õigusaktid

48. Copyright, Designs and Patents Act. CDPA 1988.
49. Patentgesetz. BGBl. I S. 3546.
50. Patents Act. CDPA 1977.

Kasutatud kohtupraktika

Euroopa Liidu kohtulahendid

51. EKo C-435/12, *ACI Adam BV jt versus Stichting de Thuis kopie ja Stichting Onderhandeligen Thuis kopie vergoeding*, ECLI:EU:C:2014:254.
52. EKo C-264/08, *Belgia riik versus Direct Parcel Distribution Belgium NV*, ECLI:EU:C:2010:43.
53. EKo C-393/09, *Bezpečnostní softwarová asociace – Svaz softwarové ochrany versus Ministerstvo kultury*, ECLI:EU:C:2010:816.
54. EKo C-488/10, *Celaya Emparanza y Galdos Internacional SA versus Proyectos Integrales de Balizamiento SL*, ECLI:EU:C:2012:88.
55. EKo C-395/16, *DOCERAM GmbH versus CeramTec GmbH*, ECLI:EU:C:2018:172.
56. EKo T-68/11, *Erich Kastenholtz versus Siseturu Ühtlustamise Amet (kaubamärgid ja tööstusdisainilahendused)*, ECLI:EU:T:2013:298.
57. EKo C-572/13, *Hewlett-Packard Belgium SPRL versus Reprobel SPRL*, ECLI:EU:C:2015:750, eelotsusetaotlus.

58. EKo C-479/12, *H. Gautzsch Großhandel GmbH & Co. KG versus Münchener Boulevard Möbel Joseph Duna GmbH*, ECLI:EU:C:2014:75.
59. EKo C-5/08, *Infopaq International A/S versus Danske Dagblades Forening*, ECLI:EU:C:2009:465.
60. EKo C-403/08 ja C-429/08, *Football Association Premier League Ltd jt versus QC Leisure jt ning Karen Murphy versus Media Protection Services Ltd*, ECLI:EU:C:2011:631.
61. EKo C-24/16 ja C-25/16, *Nintendo Co. Ltd versus BigBen Interactive GmbH, BigBen Interactive SA*, ECLI:EU:C:2017:724, eelotsusetaotlus.
62. EKo T-525/13, *H&M Hennes & Mauritz versus OHMI – Yves Saint Laurent*, ECLI:EU:T:2015:617.
63. EKo C-345/13, *Karen Millen Fashions Ltd versus Dunnes Stores and Dunnes Stores (Limerick) Ltd*, ECLI:EU:C:2014:2013;
64. EKo C-526/04, *Laboratoires Boiron SA versus Union de recouvrement des cotisations de sécurité sociale et d'allocations familiales (Urssaf) de Lyon*, ECLI:EU:C:2006:528.
65. EKo C-324/09, *L'Oréal SA, Lancôme parfums et beauté & Cie SNC, Laboratoire Garnier & Cie, L'Oréal (UK) Ltd versus eBay International AG, eBay Europe SARL, eBay (UK) Ltd, Stephen Potts, Tracy Ratchford, Marie Ormsby, James Clarke, Joanna Clarke, Glen Fox, Rukhsana Bi*, ECLI:EU:C:2011:474.
66. EKo C-467/08, *Padawan SL versus Sociedad General de Autores y Editores de España (SGAE)*, ECLI:EU:C:2010:620.
67. EKo C-361/15 P ja C-405/15 P, *Easy Sanitary Solutions versus Group Nivelles ja EUIPO*, ECLI:EU:C:2017:720.
68. EKo C-101/11 P ja C-102/11 P, *Herbert Neuman ja Andoni Galdeano del Sel versus José Manuel Baena Grupo SA*, ECLI:EU:C:2012:641.
69. EKo C-217/17 P, *Mast-Jägermeister versus EUIPO*, ECLI:EU:C:2018:534.
70. EKo C-281/10 P, *PepsiCo versus Grupo Promer Mon Graphic, SA*, ECLI:EU:C:2011:679.
71. EÜKo T-41/14, *Argo Development and Manufacturing versus OHMI – Clapbanner (Représentation d'articles publicitaires)*, ECLI:EU:T:2015:53.
72. EÜKo T-9/15, *Ball Beverage Packaging Europe versus EUIPO – Crown Hellas Can*, ECLI:EU:T:2017:386.
73. EÜKo T-494/12, *Biscuits Poult versus OHMI – Banketbakkerij Merba*, ECLI:EU:T:2014:757.
74. EÜKo T-06/16, *Gamet S.A. versus EUIPO*, ECLI:EU:T:2017:466.

75. EÜKo T-15/13, *Group Nivelles versus OHMI, Easy Sanitary Solutions BV (Caniveau d'évacuation de douche)*, ECLI:EU:T:2015:281.
76. EÜKo T-9/07, *Grupo Promer Mon Graphic versus OHMI – PepsiCo (Représentation d'un support promotionnel circulaire)*, EU:T:2010:96;
77. EÜKo T-68/11, *Kastenholz versus OHMI – Qwatchme (Cadrans de montre)*, ECLI:EU:T:2013:298.
78. EÜKo T-10/08, *Kwang Yang Motor versus OHMI*, ECLI:EU:T:2011:446.
79. EÜKo T-153/08, *Shenzhen Taiden versus OHMI Bosch Security Systems*, ECLI:EU:T:2010:248.
80. EKo C-117/13, *Technische Universität Darmstadt versus Eugen Ulmer KG*, ECLI:EU:C:2014:2196, eelotususetatolus.
81. EÜKo T-574/19, *Tinnus Enterprises versus EUIPO – Mystic Products ja Koopman International*, ECLI:EU:T:2020:543.

Välisriikide kohtulahendid

82. *Auchinloss v Agricultural and Veterinary Supplies*, RPC 397.
83. Bundesgerichtshof. I ZR 89/08 – <https://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=f82ecb87ea032643a6fd4a6b6fb23972&nr=52206&pos=0&anz=1> (22.04.2010).
84. Bundesgerichtshof. I ZR 56/09 – <https://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=99dc548d6dfbf6a86c63b9091c5a9346&nr=57668&pos=0&anz=1> (07.04.2011).
85. *Corevalve v Edwards Lifesciences*, EWHC 6.
86. *Gimex International Groupe Import v The Chill Bag Co. Ltd*, EWPC 31.
87. *Green Lane Products Ltd v PMS International Group Ltd & Ors*, EWHC 171.
88. *Inhale Therapeutic Systems v Quadrant Healthcare*, RPC 419.
89. *Madey v Duke University*, 307 F.3d 1351.
90. *McDonald v Graham*, RPC 407.
91. *Meter-Tech v British Gas*, EWHC 2278.
92. *Monsanto Co v Stauffer Chemical Co*, RPC 515.
93. *PMS International Group Plc v Magmatic Limited*, UKSC 12.
94. *SKF Laboratories v Evans Medical*, FSR 513, 518.

Muud kasutatud allikad

Euroopa Liidu institutsioonide dokumendid

95. 3th December 1993 European Commission proposal for a European Parliament and Council Regulation on the Community Design. – COM(93) 342 final-COD 463.
96. 6th November 2020 European Commission staff working document evaluation of EU legislation on design protection. – SWD (2020) 265 final.
97. 12th February 2020 European Commission Final report of the Intellectual Property implications of the development of industrial 3D printing.
98. 15th April 2016 European Commission Legal review on industrial design protection in Europe. Under the contract with the Directorate General Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs Final Report (MARKT2014/083/D).
99. 15th December 1989 European Council Agreement relating to Community patents 89/695/EEC. – ELT L 401.
100. 25. novembri 2020. a Euroopa Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele innovatsioonipotentsiaali rakendamine – intellektuaalomandi tegevuskava ELi majanduse taastamise ja vastupidavuse toetamise suurendamiseks. – COM(2020) 760 final.
101. June 1991 Working document of the services of the Commission, Green Paper on the Legal Protection of Industrial Design. – III/F/5131/91-EN, pp. 89-90.

Siseturu Ühtlustamise Ameti (kaubamärgid ja tööstusdisainilahendused) apellatsioonikomisjoni otsused

102. OHIM, *Eli Lilly and Company*, R 120/2001-2 (04.08.2003). – <https://www.copat.de/markenformen/r0120-2001-2.pdf>
103. OHIM, *Groente en fruit*, R 595/2012-3 (18.02.2013). – https://euipo.europa.eu/copla/trademark/data/001943283-0001/download/CLW/APL/2013/EN/20130218_R0595_2012-3.doc?app=caselaw&casenum=R0595/2012-3&trTypeDoc=Human&sourceLang=nl

104. OHIM, *Lindner Recyclingtech GmbH versus Franssens Verkstäder AB*, R 690/2007-3 (22.10.2009). –
https://euipo.europa.eu/copla/trademark/data/00025377/download/CLW/APL/2009/EN/20091022_R0690_2007-3.pdf?app=e-search&casenum=R0690/2007-3&trTypeDoc=NA

Siseturu Ühtlustamise Ameti (kaubamärgid ja tööstusdisainilahendused) dokumendid

105. EUIPO Decision No EX-20-9 of the Executive Director of the Office of 3 November 2020 on communication by electronic means.
106. EUIPO Guidelines for Examination of registered Community Designs final version 1.0 (01.03.2021).
107. EUIPO Statistics of Community Designs 2003-01 to 2021-03 Evolution. –
https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/contentPdfs/about_euipo/the_office/statistics-of-community-designs_en.pdf

Täiendavad materjalid

108. Patendiameti tööstusdisainilahenduse registreerimise taotluste esitamine 01.01.2020 – 31.12.2020 statistiline põhiaruanne. –
https://www.epa.ee/sites/www.epa.ee/files/elfinder/dokumendid/2020_tdaotl1.pdf
109. WIPO Dispute Settlement Board decision WT/DS114. –
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds114_e.htm